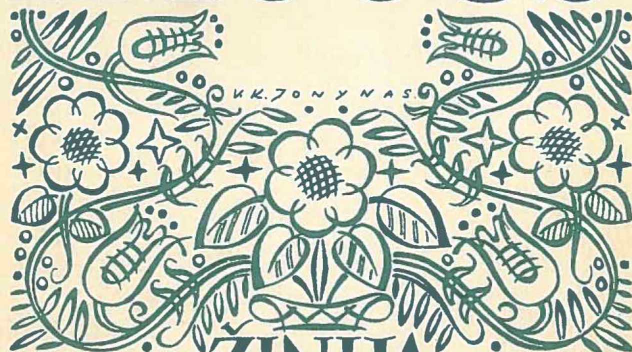
ERNEST HELLO

PIRMOJI DALIS

ŽMOGUS



ŽINIJA

ERNEST HELLO

ŽMOGUS

GYVENIMAS. MOKSLAS. MENAS

IŠVERTĖ

DR. A. MACEINA

SKAITYMŲ BIBLIOTEKA NR. 23

KAUNAS — — — ŽINIJA — — — 1939

ERNEST HELLO

Abonementas

L' H O M M E

LA VIE – LA SCIENCE – L'ART

TRENTE – TROISIÈME ÉDITION

LIBRAIRIE ACADÉMIQUE

PERRIN ET CIE, PARIS 1930

IŠLEIDO —

„Žinija".

SPAUDĖ —

E. Norkienės sp. —

Kaunas, Miško 15, tel. 24877.

VERTĖJO PASTABOS

Laimingas buvo „Žinijos“ b-vės sumanymas į šiais metais pradėtą leisti skaitymų biblioteką įtraukti E. Hello Ž m o g ų. Mūsų visuomenė Hello beveik visiškai nepažįsta, išskyrus vieną kitą vertimėlį, pasitaikiusį periodinėje spaudoje. Todėl šio veikalo, kuris laikomas geriausiu iš visų Hello raštų, išleidimas duos progos susidurti su Hello idėjomis ir su jo mąstysena.

Su Hello raštais vertėjas susitiko užsieninių savo studijų metu, ir jau tada jam gimė noras išversti ką nors iš gana gausingų šio rašytojo veikalų. Todėl ne be tam tikro pasitenkinimo jis priėmė „Žinijos“ b-vės pasiūlymą išversti Ž m o g ų, nors ir žinojo, kad šis darbas nebus lengvas. Hello stilius yra labai savotiškas, savotiškas yra ir jo mąstymo būdas. Visa tai sudaro vertėjui nemaža kliūčių, ir nevisos jos šiame vertime yra pergalėtos. Be to, nustatytas terminas neleido darbui susigulėti. Tegul tad skaitytojas atleidžia, kad šis vertimas dar nėra toks, kokio norėtų ir jis, ir Hello, ir pats vertėjas.

V e r t ė j a s davė lietuviškajai visuomenei ne tik pliką vertimą, bet išnašose pridėliojo įvairių pastabų ir paaiškinimų, kurių uždavinys yra Hello mintis kai kur papildyti faktais, kai kur nušviesti, kai kur pratęsti. Įvadas buvo reikalingas supažindinti su Hello gyvenimo bruožais, su jo raštais bei idėjomis ir su nevienodu šio rašytojo vertinimu. Prof. St. Šalkauskio paskelbtas (Logos 1938) susirašinėjimas su prel. A. Dambrausku davė šiam pastarajam punktui gana charakteringos lietuviškos medžiagos.

Trečią Ž m o g a u s dalį M e n a s išvertė panelė A. T. Tai leido pasiimtą darbą atlikti skirtu laiku. Be abejo, vertimo stilių teko sulyginti.

A. Maceina

Kaunas, 1939 m. rugpiūčio 10 d.

ĮVADAS

ERNESTAS HELLO

1. Gyvenimo bruožai

Pačiame Prancūzijos smaigalyje, iš trijų pusių apsuptame Atlanto vandenyno, yra uolingas Bretanijos kraštas, kuriame gyvena keltų rasės ir kalbos palikuonys, skirtingi nuo prancūzų savo charakteriu, savo kalba, savo krašto meile, o paskutinį dešimtmetį pradėję kovoti net ir už politinę savo nepriklausomybę. Šitoje tad šalyje *Lorient* mieste 1828 m. lapkričio 4 d. gimė Ernestas Hello. Daugeliui žmonių šis vardas nieko nesako. Daugelis jį yra girdėję tik probėgomis. Daugeliui jis yra proga savotiškai pasipiktinti. Tuo tarpu šio vardo nešiotojas buvo viena iš tų asmenybių, kurios šios žemės kelią praeina vienišos, bet sykiu patrauklios, neaprėpiamos savo minties aukštybėmis, bet savos visiems, kurie kasdieninės plokštumos nelaiko mūsų visatos riba. Toks buvo ir Hello. Toks jis pasiliks visais laikais. Jis yra tikras savo krašto sūnus, suaugęs su sava žeme, su sava aplinka, iš kurios sėmėsi jėgų kovai su klaida ir su melu. „Bretanija, kurios uolas plauna didieji vandens, suteikė Hello dvasiai vandenyno artimumu tar-

tum nepažabotą jūrinių audrų gaivalingumą, neaprėpiamus akiračius bangų beribėje“[1]).

Hello vaikystė, kaip ir visas tolimesnis jo gyvenimas, iš viršaus žiūrint, praėjo gana ramiai. Jo tėvas buvo generalinis prokuroras Rennes mieste, vadinasi, pasitūrįs žmogus, kurio sūnui nereikėjo rūpintis savo ateitimi. Todėl jis galėjo atsidėti tiktai išvidiniam savo gyvenimui formuoti. Tėvų namo nuotaika buvo patriarchalinė, kilni, skaisti ir garbinga. Katalikiškosios tradicijos buvo įleidusios gilias šaknis, ir Hello, kaip ir Vigny, galėjo sakyti, kad kilnumas buvo prigimta jų šeimos atmosfera. Tokiu pat kilnumu alsuoja visas vėlesnis Hello gyvenimas ir visi jo raštai. Tiesumas, nežinojimas žodžio „nepatogu“, garbės pagrindo ieškojimas tiesoje sudaro Hello charakterio bruožus, kuriuos jau galime pastebėti ir jo vaikystėje. Kai sykį vienas senelis tėvo svečias pasakė klaidingą kaž kurio įvykio datą, jaunas Hello jį pataisė be jokios atodairos. Motinai pastebėjus, kai svečias išėjo, kad nemandagu vyresniuosius pertraukti ir mokyti, Hello atkirto: „Bet, mama, juk jis klydo!“

Vidurinįjį mokslą Hello baigė Liudviko Didžiojo licejuje Rennes mieste. Vykdydamas tėvo norą, penkiolikos metų Hello įstojo į Paryžiaus universiteto teisių fakultetą ir jį baigė,

---

1) J. J. R. Ernesto Hello gyvenimas ir veikalai, 79 p. Romuva, 1 nr. 1921.

„stebindamas egzaminuotojus genijaliais atsakymais“ (J. J. R.). Bet tiesos meilė vėl neleido Hello net dorai pradėti teisininko karjeros. Tėvo akyse, kaip šv. Pranciškus Asyžietis, jis sudėjo teisininko ženklus ir pareiškė: „Neatšaukiamai esu pasiryžęs nebeužsidėti jų daugiau. Grįžtu iš posėdžio, kur buvo pastatytas klausimas, ar teisininkas, žinodamas apie bylos neteisingumą, gali ją ginti, — ir išspręstas teigiamai. Nebematys manęs niekados savo tarpe“[2]). Ir šitą pažadą jis ištesėjo: teisininko profesijai jis niekados nebeatsidėjo. Jo gyvenimas nuo šio laiko pasuko visai kitokia linkme.

Nors teisininko diplomas buvo jo rankose, bet, atsisakęs nuo teisininko darbo, jis pasiryžo dar toliau studijuoti, tiesa, nebe diplomui, bet savo sielai. Šiuo sykiu jis ėmėsi studijuoti — *teologiją*, vadovaujamas kun. Bundry, profesoriaus garsioje šv. Sulpicijaus seminarijoje. Šitos studijos buvo jam ypatingai reikšmingos. Jos atitiko jo įgimtus polinkius ieškoti absoliutinės tiesos. „Turėdamas įgimtų, skaidriai apsireiškiančių jame savybių, kaip antai: absoliuto pajautimą, nenuveikiamą nelygstamosios tiesos troškimą, kartu su pasiryžimu atsiekti bedugnės galą ir skrieti beribėn, jis surado krikščioniškoje filosofijoje ir teologijoje tarsi dangaus plyšį, žaibo atvertą, o akylas jo žvilgis, įsismeigęs pro jį į

---

[2]) Cit. Romuva, 81 p.

nesuvokiamas ir nepasiekiamas padanges, jau neleido jam užsiverti, ir visa dvasios galybe nusitvėrė šitos žinijų žinijos. Nuo šiol visas gyvenimas, žmonija, pasaulis jo akiai bus vien atspindžiu neregimo dieviškojo plano, paslėpto kūrinių miglyne; dabar jis taikys prie viso ko beribį absoliuto mastą, žiūrės į visą ką pro begalybės kampą"[3]). Iš tikro, skaitant jo raštus, aiškiai jausti, kad absoliutinis atžvilgis stovi pirmoje jo sprendimų vietoje, kaip norma ir kaip saikas. Kartais jis susprogdina tikrovę, kartais jis atrodo neteisingas, nes šios žemės dalykų negalima matuoti absoliučiais matais. Bet visados jis yra ryškus, išsiskiriąs, nepaslepiamas. Tai yra Hello dvasios žymė.

Kiekvienais metais, grįžęs iš Paryžiaus, vasarą jis praleisdavo Kéromano kaime, netoli savo gimtojo miesto. Šitoje „granito žemėje, apdengtoje ąžuolais" (Brizeux) Hello susitiko panelę *Zoé Berthier*, kurią po dešimties draugavimo metų vedė. Pati Berthier yra kartą pasakiusi: „Aš ištekėjau už vargšo žmogaus, kurį radau sergantį pakelėje"[4]). Iš tikro, nuolatos ligūstam Hello rūpestinga ir šeimyniška žmona buvo savotiškas išganymas. Neveltui pats Hello, lyg ir atsakydamas į pirmesnį savo žmonos pareiškimą, yra pasakęs: „Iš tikro, tu ištekėjai už žmogaus,

---

3) Op. cit. ibd.

4) Cit. G. Legrand, Ernest Hello, 9 p. Liège 1928.

kurį radai pakelėje. Tu jam grąžinai gyvenimą ir jį saugojai daugiau kaip trisdešimtį metų"[5]. Apie Hello žmonos įtaką savo vyro genijui esama įvairių nuomonių. Léon Bloy Hello žmoną vaizduoja labai juodai, kaip vyro talento žudytoją[6]. Bet kiti Hello biografai, kaip J. Serre, tvirtina, kad pats Hello žmonoje matęs nuolatinę ir nepavaduojamą pagelbininkę dvasios gyvenimui.

Viešasis Hello veikimas buvo labai neilgas. Iš sykio, kaip minėjome, pabandęs teisininko darbo, greitai jį metė. Vėliau ėmėsi žurnalisto pareigų ir sykiu su George Seigneur įsteigė dienraštį „Le Croisé" — „Kryžininkas". Šis laikraštis „buvo buvęs dirva, kur tasai didžiojo talento laikraštininkas su nepažabotu gaivalingumu mėtydavo šviesos žiupsnius ant visokeriopų žmogaus dvasios problemų"[7]. Deja, šio laikraščio amžius buvo labai neilgas. Po dviejų metų jis turėjo užsidaryti, nes nuo jo atsimetė gabus, bet garbėtroška Seigneur. Netekęs savo organo, Hello vėliau savo straipsnius davinėjo visai katalikiškai spaudai.

---

[5]) Cit. Legrand, ibd.

[6]) Plg. Legrand, op. cit. 9 p. Charakteringas yra jau pats L. Bloy straipsnis, kuriame charakterizuojama ponia Hello, pavadintas: „Ici on assassine les grands hommes" — „Čia žudomi didieji žmonės".

[7]) Cit. Romuva, 81 p.

Tai buvo paskutinis Hello bandymas veikti viešumoje. Nuo dabar jis pasitraukė į savo mėgiamą Kéromano kaimą, kuriame turėjo seną pilį ir čia dirbo tyloje ir vienatvėje. Šiuo metu Hello gyvenimas, pasak Legrand, galima išreikšti trimis žodžiais; „jis meldėsi, jis mąstė, jis rašė"[8]. Tai buvo visiškai išvidinis gyvenimas, neturįs jokių biografui reikalingų įvykių. Toks jis buvo ligi pat Hello mirties 1885 m. Pasakojama, kad prieš mirtį, priėmęs šv. Sakramentus, Hello pasakęs: „Je remonte au Principe" — „Aš grįžtu į Pradžią". Jis buvo palaidotas ant Atlanto kranto, o paprastas iš Bretanijos uolų iškaltas kryžius žymi šio didžio žmogaus poilsio vietą. Keletą savaičių prieš savo mirtį Hello parašė: „In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum. Per manus Mariae matris. Šis begalinis ir neišsakomas troškimas, kuris mane visados skyrė nuo visų padarų, šis ugnies brūkšnis, kuris buvo tarp manęs ir mano amžiaus vaikų, šitas bevardis veiksmas, kuris nuslėgė visus žinomus veiksmus, kuris stūmė mane giedoti himną, niekam nepritariant, ir kuriame mirė žinomų džiaugsmų ir žinomo grožio atsiminimai akivaizdoje mane laukusio nežinomo džiaugsmo ir nežinomo grožio, šitas troškimas vertė nuo amžių plakti mano širdį, kaip rendez-vous metu. Šita negalia pasitenkinti, šitas pasibiaurėjimas

---

[8]) Op. cit. 10 p.

ribotumu, tegul ir labai tolimu, visa tai yra žmogaus širdies pagrindas, kitaip sakant, troškimas regėti Dievo veidą. Jo veidas yra garbė... Ir šį veidą aš regėsiu žemėje, nes aš to trokštu. Amen. Alleiuja! Aš jį paregėsiu ir mirsiu. Paskui kelsiuosi panašus į jį ir tuomet kalbėsiu"[9]).

2. Raštai ir idėjos

Sykiu[10]) su dienraščio „Le Croisé" įsteigimu išeina iš spaudos 1858 m. pirmas Hello veikalas, pavadintas *Renanas, vokiečiai ir ateizmas XIX šimtmetyje.* „Šaunus jaunas kryžiakarys drąsiai meta pirštinę stovinčiam garbės ar tikriau pagarsėjimo viršūnėje Renanui ir jo mokyklai, suspietusiai garsių netikėlių, neva mokslingai samprotaujančių; karžygis kaunas ir įveikia religijos, visuomenės, žinijos, meno, žodžiu tariant, gyvenimo ardytojus. Jei žmonės anuomet būtų pajėgę patirti gelmes Hello žodžių, pavartotų kovoje su slibinu, viską praryjančiu, nebūtų visuomenėj ir literatūroj nė atsiminimų apie Renaną ir jo mokyklą. Bet žmonės yra labiau linkę girti Reneną, neskaitydami net jo ir nežinodami,

---

[9]) Cit. Legrand, op. cit. 50 p.

[10]) Šiam skyreliui pasinaudoju jau cituotu J. J. R. straipsniu, įdėtu „Romuvos" 1 nr. 1921.

ką būtent jis sako, nekaip nors kiek rūpintis Hello" (82 p.).

1861 m. pasirodo maža studija pavadinta *Stilius*. Tai buvo „Kryžininke" įdėtų straipsnių rinkinys, kuris vėliau tilpo skaitytojų turimoje knygoje „Žmogus".

1868 ir 1869 m. iš eilės pasirodo Hello išverstos ir sutvarkytos *Palaimintosios Angelės Folinietės regėjimų knygos* ir *Garbingojo Ruysbrocko rinktiniai raštai*. „Filosofingas genijus savo klestėjime, didžiausioje savo jėgų įtampoje, godžiai semia iš tikro žinijos šaltinio — mistingosios, ne šio pasaulio knygos: iš nemokytos italės mergaitės ir iš mistingų susižavėjimų paprasto flamandų kunigo, gyvenusio XIV šimtmetyje" (82 p.).

1871 m. išeina viešumon „vienas tampriausių" Hello veikalų *Žmogus*. Žmogaus gyvenimas, kaip pats autorius įvade pasisako, čia yra tiriamas trijose savo reiškimosi srityse: pačiame gyvenime, moksle ir mene. „Atspindžiai, einą iš kaž kokios vienatinės saulės, perveria čia žmogaus būtybės ir jo reikalų bedugnę (82 p.) ir parodo ją nuostabiu vaizdu, tarsi spinduliais peršviestame kūne, kur matyti tekąs kraujas ir syvai, matyti kiekvienas raumens susitempimas ir kiekvienas nervo dirgtelėjimas" (83 p.).

1875 m. pasirodo viešumoje *Šventųjų atvaiz-*
Šitas veikalas susideda iš kelių dešimčių savotiškų išvidinių šventųjų biografijų, geriau jų

dvasios atvaizdų. D'Aurevilly apie šiuos atvaizdus sako: „Šitie liepsnos etiudai piešiniai, nuostabūs ir pagauną netikėtu naujumu, meta tokios nepaprastos šviesos ir tiek pastebėjimų, taip veikiai sekančių vieni po kitų, jog daro įspūdį tartum žaibų potvynis. Lavateris pastebėdavo veiduose tai, ko kiti nematydavo. Hello turi taip pat didelę atspėjimo dovaną. Tai šventumo Lavateris" (Romuva, 83 p.).

1878 m. išeina *Dievo žodžiai*. Tai savotiški kai kurių Senojo ir Naujojo Įstatymo tekstų nagrinėjimai ir aiškinimai. „Vėl trumpi it žaibų žybtelėjimai, aiškinimai šventųjų žodžių, kurių paprastumas pridengia gilumą išmiklintai, bet paviršutiniškai akiai. Hello apšvietime Šventraštis apsireiškia su visu žmogui prieinamu dieviškosios išminties turtingumu taip labai apipainiotoms šiais laikais ir taip išvargintoms sąmyšio rūpesniais galvoms" (83 p.).

1879 m. Hello išleidžia *Nepaprastas apysakas*. Tai bandymas kai kurias idėjas apvilkti dailiosios literatūros formomis. Be abejo, Hello nebuvo menininkas dailiojo meno prasme. Vis dėlto šios jo apysakos turi nemaža savotiškumų net ir literatūriniu atžvilgiu. „Tai dramingi plokštumos lipiniai, kuriems gal stinga linijų judrumo ir lengvumo, bet kurie yra tarsi anatominis žmogaus sielos, širdies, smagenų preparatas, pagavęs in flagranti rungtynes tarp klai-

dos ir tiesos, tarp geidulio ir dorybės..." (84 p.).

1880 m. išeina Hello *Svarstyklių lėkštės*. Tai paskutinis veikalas, išleistas prieš jo mirtį. Jis susideda iš įvairių skyrių ir liečia įvairias problemas. *Svarstyklių lėkštės* liečiamųjų klausimų svarbumu lygiai kaip pastebėjimų (84 p.) gilumu ir puikiu galingu stiliumi stovi šalia *Žmogaus* ir net atskirais fragmentais jį pralenkia" (85 p.).

Po Hello mirties dar buvo išleisti du jo veikalai: *Amžius*, kuris buvo sudarytas iš Hello straipsnių, spausdintų „Kryžininke", ir *Filosofija ir ateizmas*, kuris buvo sudarytas iš paties pirmojo veikalo *Renanas, vokiečiai ir ateizmas XIX šimtmetyje.* (antroji dalis) ir iš Hello rankraščio, likusio po jo mirties (pirmoji dalis).

Šitais savo veikalais Hello jokios aprėžtos ir uždaros sistemos nesukūrė. Net jokio klausimo sisteminiu būdu nesprendė. *Hello yra esmingai essaistas, net savotiškas žurnalistas.* Galimas daiktas, kad minėtas pasibiaurėjimas ribotumu bus buvus pagrindinė priežastis, kodėl Hello niekad nieko nėra traktaves sistemiškai. Juk sistema visados yra tam tikras baigtas ir uždaras dalykas. Tuo tarpu Hello visados norėjo likti atviras, laisvas, nebaigtas. Jis todėl rinkosi essais formą.

Turinio atžvilgiu Hello raštai yra labai įvairūs. Jie yra teologiniai ir filosofiniai, esteti-

niai ir literatūriniai, politiniai ir socialiniai. Bet juos visus jungia vienas bruožas, būtent: *visi jie yra pašaukti dienos reikalų.* Niekad Hello nėra rašęs atitrūkęs nuo gyvenimo. Jis jautė savo amžiaus pulsą ir pagal jį rikiavo savo darbus.

3. Charakteris ir vertė

„Smulkus, negražus, beveik nenormalus jo pavidalas, netaisyklingas jo veidas buvo taip prisisunkę juose paslėptos dvasinės galybės, jog stačiai magnetino susiduriančius su juo žmones. Hello teturėjo vien atkaklių priešų ir tvirtų tvirčiausių draugų. Kas jį buvo pažinęs, negalėjo būti abejingas. Žymiausios prancūzų galvos pasiduodavo jo įtakai[11])". Taip buvo dėl to, kad Hello charakteris buvo susiformavęs, kaip minėjome, kilnumo įtakoje. Buvęs Hello draugas H. Lassere, kuris yra parašęs gražų įvadą *Žmogui,* teisingai pastebi, kad „pakilimas yra ryškiausias, bendriausias ir esmingiausias Hello broužas"[12]). Kai kiti, pasak to paties Lassere, „turi purvo nostalgiją", Hello „mylėjo visa, kas yra didu ir bijojo, kas yra žema[13])".

---

[11]) J. J. R. op. cit. 85 p.
[12]) L'Homme, IX p. Paris [33] 1930.
[13]) Op. cit. XIII p.

Lassere Hello raštus ir visą jo mąstymą visai teisingai palygina su kalnais. Skaitant Hello, atrodo, kad keliautum po didžiųjų kalnynų regionus. „Čia yra sniego ir ledų, čia yra akmenuotų laukų, kur galima susižeisti kojas, čia yra tuščių ir nykių tarpų, čia yra baisių ir šniokščiančių upelių į prarajų gelmes, bet čia nėra purvo[14])". Lassere kaip tik mano, kad purvo nebuvimas yra viena iš Hello nepopuliarumo priežasčių. Intelektualinė buržuazija nemėgsta Hello, nes iš vienos pusės jam trūksta purvo, iš antros „jo ypatybės yra per aukštos vidutinėms dvasioms[15])". Todėl, pasak Lassere, „norint suprasti Hello, reikia pačiam būti šalia šios intelektualinės buržuazijos[16])".

Bet kaip buržuazija nemėgo ir nemėgsta Hello, taip Hello nekentė buržuazijos, kurią jis vadino „vidutiniško žmogaus" vardu. Lassere pastebi, kad „vidutiniško žmogaus neapykanta dvelkia iš visų jo raštų, ir ši neapykanta nežino pasigailėjimo[17])". Įpratęs nuolatos gyventi aukštumose, jis negali suprasti lygumų žmogaus dvasios ir mano, kad tik bloga valia šį žmogų yra atvedusi į vidutiniškumą. Šiuo atžvilgiu Hello yra panašus į N. Berdiajevą, kuris

---

14) Op. cit. X p.
15) Op. cit. XIII p.
16) Op. cit. XV. p.
17) Op. cit. XVI p.

taip pat skelbia, kad buržuazijos išnaikinimas yra vienas iš svarbiausių etinių imperatyvų [18]). Šitas nuolatinis kilnumas, šitas nemėgimas purvo ir žemumų, šita buržuazijos neapykanta kaip tik sudaro vieną iš ryškiausių bruožų dvasiniame Hello charakteryje.

Antrąjį bruožą būtų galima pavadinti *jautrumu absoliutumui*. Hello yra ne tik tiesos riteris, kuris ją gina be jokios atodairos ir be jokios baimės, bet jis yra *absoliutinės* tiesos ieškotojas, jos regėtojas praeinančiuose šio gyvenimo pavidaluose ir nykstančiose formose. „Hello, sako H. Lassere, turi aukšto laipsnio absoliuto jausmą, integralinio teisingumo supratimą, aiškų amžinosios tvarkos regėjimą, ir tai yra jo didybė, jo kilnumas, jo garbė. Jo mintis pastoviai gyvena šiose aukštesnėse šalyse. Čia ji skraido, čia ji mąsto, čia ji gyvena[19])". Todėl absoliutinių matų taikymas šiai tikrovei yra tik išvada iš viso Hello nusistatymo. Hello viską regėjo absoliuto šviesoje ir reikalavo, kad absoliuto atspindis būtų jaučiamas kiekviename žmogaus darbe ir kiekviename jo kūrinyje. Todėl jis niekino visa, kas absoliutumo, bent simboliniu pavidalu, neturėjo, kas žmogaus gyvenimą ir jo kūrinius reliatyvino, kas šią tikro-

---

[18]) Plg. De la Destination de l'Homme, 233 p. Paris 1935.

[19]) Op. cit. XVIII p.

vę laikė pastovia žmogaus gyvenimo vieta. Lassere pasakoja charakteringą šiuo atžvilgiu atsitikimą. Tai buvo pasaulinės parodos metu Paryžiuje. „Vieną dieną, klajodamas su draugu kosmopolitiniuose pasaulinės parodos soduose, susitikau žmogų“, pasakoja Lassere. „Taip, tai buvo žmogus. Keista ir šviečianti jo galva, lengvai išdraikytais plaukais, buvo papuošta dviejų žibančių akių, kurių negalima pamiršti. Jos buvo pilnos tos pusiau švelnios ir sykiu baisios ugnies, tos aukštesnių žmonių ugnies, kuri vadinama genijumi. Jo kakta buvo plati, kaip mintis. Nugara truputį sulinkusi, lyg Atlaso, rodos ją slėgtų nematomos visatos svoris (III p.). Šitas žmogus man pastojo kelią ir padaręs nuvargusį gestą ranka, man rimtai pasakė šiuos žodžius:

— Aš stebiuosi, drauge!

Pažvelgiau į jį, lyg norėdamas paklausti, kas, būtent, jį stebina, nes iš tikro nuostabos jausmas aiškiai buvo matyti iš apsiblaususių aiškaus jo veido bruožų. Jis pridėjo:

— Aš tik praėjau pro Tuileries ir jie dar nedega!

Šį kartą aš nustebau. Jis tai pastebėjo, bet nė kiek nesumišo. Tik pakėlė ranką ir, kaip praėjusių laikų pranašai, parodė man didžiulį miestą. Paskui... iš lengvo pasakė žodžius, kurių pabrėžimą aš ir šiandien tebegirdžiu:

— Barbarai labai vėlinasi!.. Ką veikia Atilla? — Ir paliko mane tylėdamas...

Šitas žmogus buvo Hello.

— Jis pamišęs, tarė mano draugas" (IV p.).

Tai nebuvo pamišėlis, tai buvo Hello, kuris savą absoliuto pajautimą ir pergyvenimą negalėjo priderinti prie devyniolikto jo šimtmečio pabaigos pakrikimo ir reliatyvizmo. Išviršiniai laimėjimai žadino jame būsimų įvykių nujautimą. Ir šitas nujautimas išsipildė. Barbarai atėjo ir Tuileries buvo sudeginti. Prancūzijai neilgai teko laukti Attilos[20]).

Šitoks nekasdieninis Hello charakteris padarė, kad ir jo vertinimas intelektualiniame pasaulyje yra labai nevienodas. Vieniems Hello atrodo esąs genijus, kitiems tik minties akrobatas ir žonglierius. Vieni iš jo mokosi, kiti nuo jo nusigręžta ir jį niekina. Vieniems jis yra dvasios vadovas, kitiems dvasinio gyvenimo painiotojas ir ardytojas. Šioms dviem pažiūroms atstovauja ne tik intelektualinė buržuazija ir intelektualinis elitas, bet ir tarp elito žmonių mes randame abiejų pažiūrų šalininkų. Neieškodami tolimuose kraštuose šioms pažiūroms atstovų, mes paimsime mūsų krašto didžiausius minties vyrus, kurie Hello vertina labai nevienodai, būtent, *prel. A. Dambrauską* ir *prof. St. Šalkauskį*. Kai prof. Šalkauskis savo prieška-

---

20) Tai buvo prancūzų karas su vokiečiais 1870 m.

riniame straipsnyje „Bažnyčia ir Kultūra“ pacitavo iš Hello vieną vietą, kuri savotiškais simboliais vaizdavo Atpirkimo paslaptį, prel. Dambrauskas gavo progos laiške prof. Šalkauskiui pareikšti apie Hello savo nuomonę, kuri buvo labai neigiama:

„Hello ne filosofas, bet „essayistas“ literatas. Aš net vadinu jį „katalikiškuoju sofistu“. Kaipo toksai jis galėjo būti naudingas aristokratiškuose Paryžiaus salonuose, kur gerai parinktas „bon mot“ paprastai užvaduoja argumentą, bet Tamstai į mokytojus jis netinka. Man rodos, kad jis tiesiog blogą daro įtekmę į Tamstą, atpratindamas nuo filosofiškos precizijos, nuo sveikos dialektikos, nuo griežtų definicijų ir nejustinai verčia būt panašiu į save „Phrasenmacher'iu“. Nes pas Hello ne mintis pirmoje vietoje tik frazė. Nieko nepasakys jis žmoniškai, natūraliai; jam vis reikalingi bombastiškos frazeologijos koturnai. Išminties (Sofia) iš jo neišmoksi, išmokti gali tik sofistikos. Bus ji katalikiška, patentuota, bet visgi savo esybėje — liks ji niekas kitas kaip sofistika. Nekenksminga ji tiems, kurie tiesos ex professo neieško (pav. moterims — geresnio „filosofo“ nei nereikia), bet kurie iš Išminties ieškojimo daro sau gyvenimo tikslą, prastai išeitų pasirinkę sau Hello į vadovus. Norint būti vadovu, reikia žinoti kelią o to kelio prie tiesos jis negali parodyti dėl to, kad neturi sveiko su-

pratimo apie filosofijos metodą, pripratęs vien dievobaimingai fantazijuoti. Jei graikų filosofiją pražudė senovės sofistai à la Gorgias, tai naują krikščionišką filosofiją gali pražudyti naujoviški sofistai à la Hello... Hello — tai katalikiškas Nietzschė. Ir čia ir ten ta pati liguista „frazenmacherystė“[21]).

Prof. Šalkauskis, laišku atsakydamas į šiuos prel. Dambrausko priekaištus, padarytus Hello, savo ruožtu išdėstė savo visai kitokias, diametraliai skirtingas, pažiūras:

„Žinoma, Hello nėra tikra prasme filosofas... Grynai filosofiškąjį dalyką bandė Hello rašyti tik vieną kartą („Filosofija“), bet, kadangi toksai darbas nebuvo jam organiškai privalus, tai rašinys taip ir liko neužbaigtas. Nei sistemiškumo, nei metodo, nei supratimo filosofijos kompentencijos tikrai jame nerasime, bet tuo pat laiku negalima nepastebėti jame didelę daugybę begalo brangių idėjų, minčių, gyvųjų patyrimų ir dargi tokį intuityvų tiesos pajautimą, kuris pats savaime liudija apie šio proto nepaprastumą. Hello galybė ne filosofijoje, bet kur kitur. Man matos, jog „moteriškumas“ pažinime, apsireiškiantis paprastai esteticizmo formoje ir kadaise pažymėtas Goethės kaipo „Weiblichkeit“, o pastaraisiais laikais Solovjovo, kaip „žensvennost“, dideliai privalus

---

[21]) Logos, 27 p. 1938.

yra Hello genijui. Ačiū šiai temperamento ypatybei pažinimo objektas, kad ir pasyviai, pasisavinamas daug anksčiau, negu protas nujėgia suteikti jam geometriškai — užbaigtą formą. Atrodo, lyg aktyvus proto individualumas trukdąs veikiai pažinti tai, ką jausmo intuicija daug greičiau sugeba pasyviu būdu. Todėl šitaip įgytos idėjos nekartą išrodydavo lyg būtų buvusios pranašavimo vaisiais. Turime tai pasakyti kaip apie Goethę ir Solovjovą, taip lygiai ir apie Hello. Pagaminta pažįstamuoju jų patyrimu medžiaga privalo visai teisėtai būti pavartota filosofiškajam tikslui. Sugretindavęs Hello — vakarininko ir Solovjovo — rytininko darbų išvadas, turėdavau įsitikinti, kad lengvai ir tiesiog savaime jos susidėdavo sintezėn svarbiausiuose jų dviejų pasaulėžvalgų punktuose, t. y. tame, kam pripažintina yra nenykstanti vertė... Tačiau filosofiškai suvartoti savo patyrimą moka tik Solovjovas, kaipo tikras filosofas. Bet ir Hello turi didelį betarpiškąjį pajautimą sintezės, o savo gyvavimų intensyvumu bene pralenkia Solovjovą. Jo veikaluose randu ištisą jausmų filosofiją, kuri gerokai galėtų paaiškinti, kaipo faktą „moteriškumą" pažinime. Ir gal nepripuolamai buvo tai, kad Hello taip mėgdavo gvildenti didžiųjų krikščioniškųjų moterų genijaus ypatybes, o ypač palaimintosios Anielės Folinietės. A propos pridursiu, jog skaitymas Hello davė man progą įsitikinti

(30 p.), jog giliausiai — filosofiškas išrišimas t. v. moterų klausimo tegalimas vienat krikščionystėje.

Hello nepaprastas stilistas. Stiliaus klausimas net labai jį interesavo, bet negaliu sutikti, kad jis nors truputį būtų sofistu. Sulig Hello nuomonės šitoks yra stiliaus dėsnis: „žmogus privalo: gyventi tiesoje; manyti, kaip gyvena; tarti taip, kaip mano“. Taigi tiesa yra stiliaus pagrindas, ir Hello organiškai negalėjo pameluoti taip gyvenime, taip literatūroje. Žinomas yra faktas, kad Hello griežtai atsisakė nuo advokatavimo, įsitikinęs, jog advokatas negali nemeluoti. Nuomonė gal ir klaidinga, bet faktas Hello gerai charakterizuoja. Lygiai taip jis negalėjo meluoti literatiškai. Jo stilius iškilmingas, karštas, kitados net chaotiškas, tur savo šaltinį jo temperamento gaivališkume, ir tai, kas iš tikro gali nusirodyti afektacija ar frazė, iš tikro yra asmeniškųjų jo išgyvenimų betarpiškumas. Įsiskaičius į Hello raštus, negalima neįsitikinti, jog pas jį nėra tuščių žodžių. Hello puikiai moka apčiupti giliausius, net mistiškus daiktų sąryšius ir simbolizuoti juos su pagelba konkrečių vaizdų. Jis jautriai nujaučia pasaulyje kaip harmoniją, taip ir disonansus; nujaučia kruviną taip šitų dviejų pirmapradžių kovą; nuvokia, kad tragedija glūdi pasaulio ir mūsų gyvenime, ir kad dažnai paradoksas charaterizuoja pereinamąją pasaulio esmę. Ir to-

dėl paradoksas Hello lūpose niekuomet nėra žaidimas žodžiais... Kaipo estetas, o estetizmas, kaip sakiau, sudaro svarbiausią Hello tverybos ypatybę, jis buvo didžiai palinkęs naudotis simboliais, metaforomis ir kitais dailės įrankiais. Jis aiškiai sakė: „Idėja ir jos forma, arba pavidalas, randasi tarp savęs simboliškame sąryšyje. Dailė gyvena pirm visa ko simboliu, jos turiniu yra simbolis. Tai, kas nėra simbolis, gali prigulėti prie žinijos, bet iš tikro nepriguli prie dailės“. Suprantu, jog asmeniški palinkimai sveria rolę apkainojime Hello raštų. Bet apie save turiu pasakyti, jog betarpiškai ir giliausiai pergyvenu jų turinį visai kitaip, negu Tamsta apie juos rašei, o baigdamas turiu pasakyti, jog pamėgau Hello skaityti ypač dėl tos priežasties, kad jis, taip kaip nieks kitas, daro mane geresniu. Man asmeniškai Hello yra stiprinanti galybė[21]“).

Charakteringa, kad ši Hello raštų ypatybė yra pastebėta ir kitų. Štai kaip apie Hello raštų skaitymą sako minėtas Lassere: „Jau dešimt metų, kai skaitau visus Hello raštus. Manau, kad man yra didelė nauda, nauda mano dvasiai, mano charakteriui, mano sielai pakeliauti šio genijaus gelmėmis ir viršūnėmis. Iš jų aš visados grįžtu stipresnis, labiau apšviestas ir geresnis arba, jeigu norite griežtesnių termi-

---

21) Logos, 30—31 p. 1938.

nų, mažiau silpnas, mažiau tamsus, mažiau blogas“[22]). Todėl nors nevisi vienodai Hello pergyvena ir nevisiems jis daro vienodos įtakos, vis dėlto minėti teigiami liudijimai rodo, kad *Hello turi savyje tokių elementų, kurie sugeba sujudinti žmogaus dvasios gelmes.* O tai ir yra kiekvieno rašytojo tikslas. Dideliam rašytojui nesvarbu, kad jį pripažintų visi ir kad visiems jis vienodai būtų įtakingas. Dideliam rašytojui pakanka, kad jis mokėtų uždegti ir sujaudinti tas sielas, kurios sava struktūra yra jam artimos, kurios sykiu su juo jaučia būtį, jaučia žmogų ir jaučia Dievą. Hello šiuo atžvilgiu priklauso prie tokių rinktinių asmenybių. Štai kodėl pastaruoju laiku jis darosi populiaresnis. Išeinant pasauliui iš intelektualinės buržuazijos, mažėja Hello nemėgimas, nes didėja kilnesnių dalykų troškimas. Tuo pačiu didėja ir Hello įtaka, nes niekas taip nemoka įkvėpti didžių dalykų meilės, kaip Hello. Jam tinka jo paties žodžiai, kuriuos jis pasakė apie aukštesnį žmogų: „Jis mus jaudina ir pradžiugina, kaip žmogus, kuris mus žadina eiti pažiūrėti saulės užtekėjimo. Ištraukdamas mus iš mūsų namų ir vesdamas mus į savas sritis, jis kelia mumyse nerimo ir sykiu teikia mums aukštesnės ramybės“[23]).

A. Mc.

---

22) L'Homme, IX p.
23) Op cit. 66 p.

PIRMA KNYGA

G Y V E N I M A S

Autoriaus pratartis

Knyga, kaip bendruomenė, kaip šeima, kaip pasaulis ir kaip menas, gali turėti dvi vienybės rūšis: *organiškąją vienybę ir mechaniškąją vienybę.*

Mechaniškoji vienybė, kaip klasikinėse tragedijose, yra gaunama, laikantis tam tikrų taisyklių, dirbtinių taisyklių, kurių viduje pluša autorius iš dalies maištingas, iš dalies klusnus, kol galop su jomis gėdingai susitaiko[1]).

Jeigu būčiau paisęs šios vienybės, man būtų reikėję *perdirbti* skyrius taip skirtingus ir sykiu taip panašius. Šis žodis „perdirbti" reiškia tokį pat mizerną darbą, kaip ir bandymas sukurti *„perėjimų meną*[2]). Žodis „menas" šiame sakinyje turi būti rašomas mažąja raide.

---

1) Kūrėjo nusileidimas iš anksto ir iš viršaus padiktuotoms taisyklėms, kaip buvo daroma pseudoklasicizmo metu, Hello yra laikomas gėdingu darbu ir gėdinga taika su šiomis taisyklėmis.

2) Perėjimų menas — *l'art des transitions* — čia reiškia užtaisymą tų plyšių, kurie skiria nesijungiančius dalykus. Tai kaip tik ir yra sudarymas tos mechaniškos vienybės, kurią taip niekina Hello.

Vienybė, gauta perdirbinėjimo keliu, yra mechaniška. Tai vienybė, kuri klijuoja gabalus vieną šalia kito. Rinkiniai, sukurti mechaniškosios vienybės, atrodo patvarūs, bet iš tikro jie yra nepatvarūs.

Priešingai, dalys visumos, kurią gaivina ir pašvenčia organiškoji vienybė, laikosi tikrai ir pastoviai, nors kartais atrodo, kad jos nesilaiko.

Visi darbai, sudarą šį tomą eina prie to paties tikslo tik skirtingais keliais. Įkvėpti vieno vienintelio dvelkimo, jie šio dvelkimo yra nešami į savą vietą, ir šiam dvelkimui aš juos palieku. O toji vieta — tai Vienybė, vienybė, kuri yra tiesos, gėrio ir grožio ženklas, įspaustas į kiekvieną želmenį ir į kiekvieną dangaus skliautą.

Krikščionybė be paliovos kalba apie vienybę, ir epitetas *Unam* yra vienas iš tų, kuriais save Bažnyčia vadina savame *Credo*[3]) Atkreipkime dėmesį, kad Bažnyčia vienybę ne tik skelbia, bet ji ją gieda, nes vienybė yra Įstatymo žymė ir Garbės žymė. Tikroji ir gyvoji vienybė turi teisės būti giedama ir šaukiama, nes ji yra pats širdies plakimas.

---

[3]) Credo... in unam sanctam, catholicam, apostolicam Ecclesiam.

Tokia tad vienybė, savo pagrindu jeigu ir ne savo forma, yra šio veikalo turinys.

Ši knyga *esmingai* yra vieninga ir *atsitiktinai* įvairi. Jos vienybė yra ta, kad ji taiko tą pačią tiesą Gyvenimui, Mokslui ir Menui ir ieško šios tiesos atspindžių ir simbolių. Gyvenimą, Mokslą ir Meną norėjau pavaizduoti, kaip tris veidrodžius, kuriuose atsispindi tas pat veidas, kaip tris to paties medžio šakas, kaip tris to paties įstatymo skirsnius.

Vienybė gamtinėje tvarkoje.

Vienybė antgamtinėje tvarkoje.

Kadangi šis veikalas savo esme priklauso organiškajai vienybei, kuri yra jo principas, jo centras ir tikslas, todėl aš nenorėjau šios vienybės ardyti klaidingu bandymu. Niekindamas mechanizmą, bandžiau Gyvenimą, Mokslą ir Meną apšviesti organiškosios vienybės spinduliais. Manau būsiąs suprastas visų kilnesniųjų protų.

Dar vienas žodis jau ne apie pačią knygą, bet apie tas aplinkybes, kuriomis ją leidžiu viešumon.

Šiuo metu darosi kaž kas keisto ir baisaus. Kas įvyks tarp to momento, kai aš rašau, ir to, kai jūs skaitysite? Dievo paslaptis glūdi tarp mano plunksnos ir jūsų žvilgių. Šios knygos likimas priklausys nuo įvykių, kuriuos saugo ateitis. Debesys, pritvinkęs žaibu, yra paslaptingas ir baisus. Tai, ką jis slepia, yra gerai paslėpta. Dabartinis pasaulio padėjimas taip pat yra pa-

slaptis. Ir šios paslapties artumoj aš ryžtuos kalbėti. Kai oras pasidaro slogus, kai pradeda suktis dulkių verpetai, kai dangus ir žemė nušvinta audrą pranašaujančia spalva, kai pasirodo visi šie ženklai, tuomet nutyla ne tik žmonės, bet ir gyvuliai, pasakyčiau, net augalai. Tuomet syvai tyliau teka po pavojų jaučiančių ąžuolų žieve, ir paukščiai nedrįsta laidyti savo balsų. Kaž koks sunkumas užgula mažas jų širdukes.

Tačiau Kanos vestuvėse, kai Visagalis turėjo veikti savo suverenumo nepriklausomume, tarnai pripildė ąsočius to pagarsėjusio vandens, kuris buvo parinktas virsti vynu. Tarnai atliko menką darbą, pripildami vandens. Bet jie atliko didelį darbą, paruošdami prigimtą paramą tam, ką turėjo padaryti Jėzus Kristus.

Kai Lozorius buvo kape, žmonės taip pat turėjo atristi akmenį, užtvėrusį kapo angą.

Šitas atristas akmuo pats savyje buvo mažas dalykas. Bet jis sykiu buvo ir reikšmingas, nes vaizdavo žmogaus veiksmą, kuris negali prikelti mirusiojo, bet kuris gali atristi akmenį.

Žodis yra veiksmas. Štai dėl ko ryžausi kalbėti.

E. H.

1872.

AUKSO VERŠIS

I

Dar neseniai buvo prasiskyrusi Raudonoji Jūra, ir Sinajaus kalnas dar neseniai buvo aptrauktas dūmais. Tarp sutrūnijusių giminių viena tauta saugojo Dievo Vienybę. Jos tikėjimas padarė ją vienišą žemėje. Jos nepaprasta istorija nuvedė ją į Eigiptą. Net ir stabmeldybės šalyje ji neprarado savo buvimui pagrindo. Ji nesusimaišė, ji išlaikė savo paskyrimą.

Paprasta ir didinga Mozės figūra iškilo šios tautos viduryje josios išlaisvinimui paskelbti ir įvykdyti. Ganydamas kaimenę, jis pamatė degantį krūmą. Tai ten, Horebo kalno papėdėje, jis paklausė, kaip vadinasi Viešpats. Tai ten Dievas pasakė jam savo vardą[1]), ir Mozė išėjo nešinas šiuo vardu, kaip kareivis savo ginklais. Priešais šį vardą pasibaisėdama pabėgo Raudo-

---

[1]) Tai buvo Dievo esmę reiškiąs vardas: *Ego sum, Qui sum.* Šis vardas rodo, kad Dievo esmė yra jo egzistencija, kad Dievas yra egzistencija pati savyje.

noji Jūra. Mozė nešiojo *tetragrammaton*[2]) po dykumas, ir visi padarai lenkėsi jo pėdoms, tarsi jie būtų jį laikę šio baisaus vardo Angelu Sargu.

Bet tai nebuvo dar viskas. Sinajaus kalnas dar neseniai buvo paskendęs liepsnose. Mozė drąsiai sutiko garbę. Jis buvo ten, ant kalno. Šią valandą stabmeldybė įsisiurbė į žydų tautos širdį[3]), tautos, kuri buvo prie pat Sinajaus, kuri laukė Mozės, o Mozė ir Dievas buvo drauge.

Ir aukso veršis pasiliko, lyg stabmeldybės tipas, lyg jos vardas ir jos simbolis. Aukso veršis — tai pati stabmeldybė grubiausiu savo šėlsmu ir nepatikimiausiu savo melu, kokia tik kada nors yra drįsusi būti.

II

Stabmeldybės vieta žemėje dėl įpratimo pasidarė visai paprastas dalykas. Demonų kultas,

---

[2]) Keturraidis — *tetragrammaton* yra Jehovos vardas, nes žydai savo žodžius rašydavo be balsių. Todėl Jehova būdavo išreiškiama tik keturiomis raidėmis: JHVH. Dėl pagarbos žydai šio vardo neskaitydavo. Vietoje jo sakydavo *Adonai*. Todėl šiandien nežinoma, kaip šį žodį tikrai ištarti, nes nežinoma, kokios balsės turi būti įterptos. Dievo vardas buvo žmonijos pamirštas.

[3]) Žydai nusiliedino aukso veršį iš visos tautos suneštų auksinių papuošalų ir šokinėdami aplinkui jį pradėjo garbinti.

vietoje perskverbęs žmones baime, daugelyje jų kelia kuo gyviausio susidomėjimo. Dar vaikystėje sužinome, kad tautos buvo stabmeldės. Šią naujieną patiriame tokiame amžiuje, kada dar nesugebame pajausti tos nuostabos, kurios ji yra verta. Ją prisimename tokiame amžiuje, kada jau nebesugebame pajausti to pasibaisėjimo, kurio ji užsitarnauja. Tarp šių dviejų amžių daugeliui žmonių nėra tarpinio amžiaus, ir maža žmogiškųjų padarų dalis, trumpos jų kelionės žemėje metu, turi laiko pamąstyti apie stabmeldybę, nustebti josios akivaizdoje ir ypač ja baisėtis. Tiek daug yra reikalų, o dienos tokios trumpos!

Tarp tų, kurie ja stebisi, kai kurie vasaros naktį pakelia galvą ir ieško prieglaudos žvaigždėse. Šie tolimi žiburiai, persekiojami dangaus gelmėse mūsų instrumentų ir mūsų skaičiavimo, mūsų stiklų ir mūsų skaičių, rodos, žada priebėgą pavargusiems žvilgsniams. Bet įvyko tai, ko nebuvo galima numatyti: žemė davė žvaigždėms vardus, ir šie vardai buvo demonų vardai[4]).

---

[4]) Planetų ir žvaigždžių vardai, kaip Marsas, Venera, Jupiteris, Centauras ir t. t., yra paimti iš stabmeldžių mitologijos, kurioje jie buvo stabų, vadinasi, Hello pažiūra, demonų vardai.

Perbėkime amžių paviršiumi. Štai mes Judejoje, ir žvejys Petras meta savo tinklus. Šiuo metu stabmeldybė gaubia visą pasaulį. Štai aštuoniolika šimtų metų po žvejo Petro. Aš nesakysiu: Pažvelkite į Kiniją, į jos akmeninius bei metalinius dievus. Bet pasakysiu: Pažvelkime bet kur žemėje, ir pamatysime tai, ką matėme Sinajaus papėdėje. Mes visur sutiksime aukso Veršį.

III

Šventasis Povilas turiningu trumpų savo žodžių gilumu nurodė, kur jis slepiasi. Šventasis Povilas, kuris pačiu netikėtiniausiu būdu sujungia labiausiai regimą tikrovę su slaptingiausiomis misterijomis, kuris vieną dalyką pasako vienu žodžiu ir eina toliau, nesustodamas net tiek, kiek kitam reikėtų padėti kablelį tarp dviejų sakinio dalių, šventasis Povilas vienu žodžiu apibūdina moderninę stabmeldybę: ji vadinasi *Šykštumas*.

Pinigo meilė yra stabmeldybė, kurią reikia ypatingai kelti aikštėn, nes ji yra labai slepiama.

Šitoji stabmeldybė turi du atžvilgiu: *godumą* ir *šykštumą*. Apie godumą kalbama dažnai. Tikrasis šykštumas minimas rečiau. Ir štai dėlko.

Žmonės lengvai pasibiauri godumu, nes godumas yra neramus ir triukšmingas. Jis reiškiasi išviršinėmis aistromis. Jis turi reikalų. Jis ko nors siekia. Jis nori daug turėti, vis daugiau ir daugiau. Tuo būdu jis atkreipia į save žmonių dėmesį, ir jie kartais jo pabūgsta, nes jis pradeda jiems grasinti. Žmogus, kuris kelia nerimą pasaulyje, norėdamas daug turėti, daug garbės ar daug pinigų, pradeda grasinti sau pačiam ir kitiems, nes ardo arba tikrą jų ramybę arba melagingą jų snaudulį. Daugelio akys tuo būdu nukrypsta į šį žmogų. Kiti, būdami įsitikinę, kad išmintingiausia esą nieko neveikti, daro jam priekaištų dėl paties veiklumo, tuo tarpu turėtų prikaišioti jam veiklumo iškrypimą. Tuo būdu po veikimo priedanga jie paslepia šią ydą.

Godumas, kaip ir savimeilė, skverbiasi viešumon. Tuo tarpu šykštumas glūdi slaptoje. Štai dėl ko yra naudinga jam šią paslaptį nuplėšti.

Beveik visos aistros pasirodo veido išraiškoje ir todėl dažnai jų negalima nepastebėti. Jos spindi akyse to, kuris jas pergyvena, ir jos atsispindi akyse to, kuris jas stebi. Žodžiai ir mostai pasako jų vardus. Be abejo, suklysti galima. Bet kai smarkus pyktis apsėda žmogų, jis pats ir aplinkui jį esantieji lengvai gali įspėti šios aistros pavadinimą. Aistros mėgsta griauti, ir ant šių griūvėsių lieka parašytas jų vardas. Patenkinta savimeilė negali pasilikti paslėpta.

Šykštumas elgiasi kitaip.

Būdamas slapukas savo principe, jis slepiasi ir savo apraiškose. Jam nereikalinga pasirodyti ir iš viršaus blizgėti. Jis, kaip ir kai kurios dorybės, ieško nežinios. Jis vengia triukšmo, stengiasi susitelkti, slepiasi, bėga; jis saugo, vietoje eikvojęs; jis lyg ir ugdo, vietoje griovęs. Jis pasisavina pramatymo, taupumo, išmintingumo išvaizdą ir vardą. Jis kalba apie šeimą, apie vaikus, kurių ateičiai reikią susivaržyti. Jis net sugeba prašvebeldžiuoti žodį *gailestingumas*. Iš tikrųjų, juk jeigu jis taupo, tai, be abejo, taupo kam nors.

Kitos aistros savo elgsena lyg ir stengiasi parodyti, kad jos žengia prie katastrofos. Šykštumas savo elgsena lyg ir skelbia, kad jis artinasi prie ramaus, pastovaus turto, įgyto kantrumu ir išmintimi. Bet kai įvyksta katastrofa, apdairus žvilgis gali išgirsti griūvėsiuose pasislėpusios pabaisos juoką: šykštumas ten buvo, tik jo niekas nematė.

Save tyrinėjąs žmogus lengvai gali savo sieloje rasti pagrindines žinomas ydas. Kai kurios svarbiausios nuodėmės labiau patraukia dėmesį, negu kitos. Bet apie šykštumą paprastai mąstoma labai nedaug. Žmogus gali būti šykštus visą gyvenimą ir mirti, to nežinodamas.

Yra nusikaltimų, iš kurių juokiamasi, ir yra nusikaltimų, kuriais didžiuojamasi. Iš šykštumo niekas nesijuokia ir niekas juo nesididžiuoja.

Jis minta žmogaus krauju, kol žmogus dėl jo miršta. Tai pasislėpęs stabas, stabas liūdnas, surūgęs, grasus, nelaimę nešąs. Bet, norint pamatyti apsiblaususį jo veidą, reikia įsibrauti ligi pačių slapčiausių, ligi pačių giliausių gyvenimo smulkmenų. Šitas stabas reikalauja iš savo garbintojo nuolatinės gyvenimo aukos. Žodžiais jo nulenkti negalima. Jis trokšta realios, vaisingos aukos. Tai žiaurus valdovas: jis ligi galo išnaudoja savo galią ir nemoka pasigailėti.

IV

Šykštuolis, kaip ir kiekvienas stabų garbintojas, turi slaptų veiksmų, kuriems jis viską palenkia.

Įsivaizduokite švelnų, taikų, mandagų žmogų, kuris bijo pasipriešinti ir ištarti smarkesnį žodį. Reikės įsiskverbti į pačias dalykų gelmes, kad būtų galima sugauti tą akimirką, kada pasirodys jo stabas. Tuo tarpu jis jau iš tolo regi artėjančią šią akimirką, ir jo veidas, ligi šiol buvęs banaliai malonus, lengvai suvirpa, kaip žmogaus, kuriam palieti sužeistą vietą. Prie jos besiartinant, pabaisa sujuda dar sykį, sujuda staigiai, nors ir nevikriai, ir šykštuolio akys pasidaro negeros, nors nieko pikto, paviršium žiūrint, jam neatsitinka. Pokalbis, rodos, nebuvo rimtas: jis lietė išviršinius dalykus. Bet šykš-

tuolis kaž kur, viename žodyje, viename atodūsyje, pajuto artėjančią grėsmę: jis ją pamatė ten, kur kitas nieko nebūtų paregėjęs. Jis pajuto savo viduje judančią pabaisą. Ši pabaisa kartais miega, kartais valgo. Kai ji miega, šykštuolis esti niurus. Kai ji valgo, šykštuolis esti susijaudinęs.

V

Kitos aistros mėgsta kalbėti apie asmenis arba apie daiktus, dėstis kas yra jų objektas. Tuo tarpu šykštuolis mėgsta tylą. Apie pinigą jis drįsta tik užsiminti. Bet jis anaiptol nekalba apie savo meilę.

Aukštumos mėgsta žodį. Gelmės mėgsta tylą.

Dauguma aistrų išjuokia aukštumas ir mielai plepa.

Šykštumas išjuokia gelmes. Jis tyli su savo aistra.

Šykštuolis savo paslaptį saugo ne tik nuo kitų. Jis ją saugo ir pats nuo savęs. Jis norėtų nerasti tos vietos, kurioje užkasė tai, ką garbina.

Nenustebčiau, jeigu šykštuolis pradėtų bijoti pats savęs, kaip konkurento, kaip vagies, nes garbinimas yra labai pavydus.

Jame gal būt yra du žmonės, kurie vienas nuo antro saugo savo paslaptis. Šykštuolis dažnai skaičiuoja tuos dalykus, kurių skaičių jis jau seniai labai gerai žino. Bet jis bijo, kad į vienus bežiūrėdamas, neprarastų kitų. Todėl jis niekados nuo skaičiuojamųjų daiktų nepasitraukia.

Šykštuolį kankina buržuazinė ir sykiu fantastinė baimė. Pinigas užpildo jo dienas ir naktis. Jis įsibrauna net į sapnus, ir šykštuolis sapnuoja budėdamas. Baisu yra matyti centus, įsijungusius į menkiausius reikalus, į niekingiausias išviršinio gyvenimo smulkmenas. Baisu yra matyti juos įsibrovusius į išvidinį gyvenimą, įsisiurbusius į sielos kraują, uždegančius akyse piktą ugnį, įliepsnojančius veidą ir drebinančius lūpas. Sielos šventykloje yra įsibrovęs piktadaris.

Tuomet viskas yra galimą, net malda.

Nakties tyloje šykštuolis garbina tai, kas yra paslėpta nuo visų akių.

VI

Kiekviena religija, vistiek ar ji būtų tikra ar klaidinga, reikalauja aukos. Šykštuolis taip pat aukoja savam stabui, aukoja daug, aukoja viską: jis aukoja savo šeimą, savo malonumą, savo sveikatą ir savo gyvenimą. Jei jame atsirastų kitų aistrų, kovojančių su šykštumu ar

jam kliudančių ar jam besipriešinančių, beveik tikra, kad šykštumas jį sau laimės.

Šykštuolio auka dėl to yra šlykšti, kad jis visados aukoja tikslą, vistiek kas jis būtų, tam, kas niekados nėra tikslas, o tiktai priemonė.

Visiškai yra aišku, kad pinigas turi tiktai sutartinės vertės. Jis yra vertingas tik ryšium su tais daiktais, už kuriuos jis yra duodamas. Pats savyje jis yra visiškai niekis. Tasai, kuris turėtų visą pasaulio auksą ir sidabrą, bet negalėtų šito aukso ir sidabro išleisti, būtų vargingiausias padaras.

Ir šykštuolis yra pasmerktas šitam vargui. Pinigui jis aukoja turtą. Turtas ir pinigas, tiesa, nevisados sutampa. Bet šykštuoliui jie yra absoliučiai prieštaraują. Juo labiau jis myli pinigą, tuo labiau jis skursta ir vargsta. Turtas yra auka, kurią jis papiauna ant savo stabo altoriaus. Daiktas, kuris yra tiktai priemonė, tampa jam tikslu, o visa, kas yra tikslas, tampa jam priemone.

Visas būtybes, gyvas ir mirusias, jis laiko priemonėmis, kurios telkiasi aplinkui vieną centrą. O šis centras yra pinigas, sustingęs, šaltas, nenaudingas. Pinigas jam yra visatos širdis, bet ši širdis — neplaka.

Šykštuolis pinigui aukoja ne tik turtą, bet pinigui jis aukoja ir patį pinigą. Pinigui pelnyti reikia truputį jo išleisti. Tuo tarpu šykštuolis, visiškai apsėstas šios aistros, to padaryti ne-

pajėgia. Nesamą pinigą, nors jo būtų ir daug, jis meta dėl esamo, nors jo būtų ir maža. Pinigą, kurio šykštuolis neregi, jis aukoja pinigui, kurį regi.

Tai mus veda į pačias šykštumo gelmes, į patį jo baisumo centrą. Šykštuolis turi fizinę metalo meilę.

Auksą ir sidabrą jis myli dėl jų pačių. Jis juos myli materialiai. Jis yra jų traukiamas. Metalo palytėjimas kelia jame džiaugsmą ir fizinį malonumą.

Juo labiau jis pamiršta turtą, juo labiau jo aistra susitelkia aplinkui auksą, kaip tokį, tuo fizinis metalo potraukis darosi baisesnis.

Jeigu jam reikia pasirinkti ar mažą kiekį aukso, kurį jis jau turi ir mato, ar žymiai didesnį kiekį, kurio jis dar neturi ir nemato, šykštuoliui nors imk ir plyšk. Jo geidžiamas auksas jį traukia iš tolo. Bet jis labiau vertina žinomą ir regimą kiekį, kad ir mažesnį, negu didelį, bet dar neregimą. Turimą auksą jis jau čiupinėjo, jis jau patyrė jo sukeltą savyje pomėgį. Tuo tarpu to aukso, apie kurį jis galvoja, jis dar nelytėjo, jis dar juo nesidžiaugė. Šiurpaus dėkingumo stumiamas, jis vertina tai, kas suteikė jam malonumo. Jam smagu apie auksą mąstyti. Kartais jis vadina jį vardu, jį glosto. Jo žvangėjimas palietus, šykštuolį verčia drebėti.

VII

Kiekvienas stabų garbintojas jaučia reikalą sutelkti visus savo pomėgius vienoje vienintelėje meilėje. Pinigas kaip tik pagelbsti šykštuoliui padaryti visų dalykų telkinį.

Stabų garbintojas, turėdamas savo garbinamąjį objektą, turi arba mano turįs viską. Pinigas kaip tik tinka šiai iliuzijai, nes jis atstovauja jeigu ir nevisiems daiktams, tai bent didelei jų daugumai. Žaisdamas aukso monetomis, šykštuolis jaučia turįs savo dvasioje visus šiuos daiktus. Aukso gabaluose jis mato savo džiaugsmų esmę, susitelkusią į vieną džiaugsmą, ir jo stabmeldybė minta jo svajonėmis.

Jeigu jis turėtų pačius šiuos daiktus, jis juos turėtų vieną šalia kito, jis juos turėtų aprėžtus, ir jie išskirtų vienas kitą. Tuo tarpu čiupinėdamas aukso monetas, jis jaučia tarsi turėtų juos visus sykiu. Baigęs jis vėl gali pradėti iš naujo. Aukso gabalai susidėvi ne taip greitai, kaip smagumas, kurio jis atsisako šių gabalų dėliai. Aukso monetos jam išjuokia tai, kas yra amžina.

Bet jei auksas susidėvi iš lėto, tai šykštuolis susidėvi greitai. Mirtis ateina, ir mirtyje šykštumas pasako tikrą savo vardą. Pinigo meilė padvigubėja tą momentą, kai pasirodo pinigo niekingumas. Mirties momentą stabmeldybė šykštuolio, kuris dar tebegarbina pinigą, nors ir

nebeturi vilties juo pasinaudoti, pasirodo visu savo juokingu ištikimumu ir šlykščiu nesuinteresuotumu[5]).

Jei aukso gabalai galėtų mylėti, kaip jie yra mylimi, jie susijaudintų, regėdami žmogų, kuris, paaukojęs jiems savo gyvenimą, aukoja ir savo mirtį. Žinodamas, kad jau nebegalės jais pasinaudoti, jis vis dėlto juos garbina savo akimis, kurios greitai jų nebereges, ir savo rankomis, kurios greitai jų nebelytės.

Šykštuolis galėtų būti ištikimumo simboliu: jis miršta šalia savo aukso, kaip šuo šalia savo pono.

VIII

Iš daugybės šykštuolio iliuzijų kai kurios jų telkiasi aplinkui *vagį*. Šykštuoliui vagis yra fantastinė būtybė, nes jis kėsinasi ne į kurį nors daiktą, bet į stabą.

Šykštuolis ir vagis gyvena labai artimoje draugėje. Šykštuolis mąsto apie vagį, kaip apie bendratikį. Jis mąsto apie vagį baisėdamasis ir sykiu gal kiek jį net gerbdamas, nes juk vagis

---

5) Šitas nesuinteresuotumas yra šlykštus dėl to, kad tikrumoje jis yra labiausiai suinteresuotos dvasios išraiška. Pinigo meilė yra estetinio gėrėjimosi priešginybė.

yra tasai, kuris moka garbinti šykštuolio stabą ir atspėti vietą, kurioje stabas padėtas.

Sykštuolis ir vagis yra iš tos pačios brolijos. Juodu abu palieka pasaulį, kad atsidėtų ir pasiaukotų minėto stabo kultui. Šykštuolis atsiskiria nuo žmonių. Jis nesidomi jų reikalais. Jis niekados neatveria savo širdies. Vagis, aš kalbu apie mąstomą, ne apie regimą vagį, vagis, matomas iš tolo dvasios horizonte, šykštuoliui atrodo beveik kaip ir patikėtinis.

Bet tarp šykštuolio ir vagies yra dar gilesnių ir dar slaptingesnių santykių. Šykštuoliui vagis yra savotiška realių šmėklų rūšis, kuri kėsinasi į garbinamą daiktą. Vagis jam nėra nusikaltėlis, kuris žemės daiktams padaro nusikalstamą veiksmą. Vagis jam yra pabaisa, kurios drąsa turi šventvagiško pobūdžio ir kuri nori pagrobti neliestinus daiktus.

Šykštuolis sukuria tarp savęs ir savo garbinamo stabo slaptingų santykių. Jis turi slėpynių. Šiomis slėpynėmis, kuriose jis uždaro savo širdį, jis laužo gyvenimo dėsnius, nes laiko uždaręs metalą, turintį eiti iš rankų į rankas. Jis telkia daiktą, kuris turi būti išleistas[6]. Jis,

---

[6]) Čia Hello yra išreiškęs pinigo esmę. Jau šv. Tomas yra pasakęs, kad „usus pecuniae est in emissione ipsius" — pinigas yra išleisti. Pinigas įgyja prasmės tik tada, kai jis yra išleidžiamas, nes kitaip jis nei monetų nei banknotų pavidalu nėra vertingas.

kiek galėdamas, priešinasi kraujo apytakai. Šykštuolio slėpynė yra baisi tabernaculum pajuoka. Tačiau garbinimas yra pavydus, ir šykštuolis visados mano, kad jo slėpynei gręsia pavojus

Jis bijo. Bet ši baimė kylanti dėl garbinamo objekto, nėra panaši į tą baimę, kuri kyla dėl regimų dalykų. Ji yra fantastinė. Ji yra panaši į sapnų baimę. Ji atsiranda be pagrindo, be grasinimo, be pavojaus. Šykštuolis bijo dėl to, kad bijo. Jis bijo to, kas yra. Jis bijo to, ko nėra. Jo stabmeldybė lyg ir perkelia jo stabą į neregimų daiktų pasaulį, ir šykštuolis bijo, kad kaž koki neregimi pirštai be rankos arba kaž kokia ranka be kūno nepasikėsintų nejaučiamai tamsoje prieš jo garbinamą daiktą. Vagis šykštuoliui kaip tik ir yra ši būtybė, be vardo ir be išvaizdos, kurios vaikai bijo, pasilikę vieni vakare.

IX

Šykštumas labiausiai yra panašus į eikvojimą.

Šykštuolis tėvas gali mirti, slėpdamas nuo savo vaikų savo lobį. Eikvotojas tėvas gali mirti, išleidęs savo vaikų turtą.

Pasėkos yra panašios dėl to, kad panašios priežastys.

Šykštuolis neleidžia gyvybei išsiveržti į paviršių; jis neleidžia jai išsivystyti; jis ją laiko sutelkęs dėl to, kad šiam sutelkimui jis viską aukoja ir kad šis sutelkimas yra jo užgaida.

Eikvotojas neleidžia gyvybei išsiveržti į vidų; jis jai neleidžia susitelkti; jis tiktai nori, kad ji išsivystytų dėl to, kad šiam išsivystymui jis viską aukoja ir kad šis išsivystymas yra jo užgaida.

Šykštumas ir eikvojimas yra dvi egoizmo formos.

Patarlė sako: tėvas šykštuolis, sūnus eikvotojas.

Tai tiesa dėl to, kad sūnus, bėgdamas nuo savo tėvo, pasiekia pradinį punktą.

Tėvas šykštuolis. Sūnus kenčia dėl šios ydos. Tėvas jam užnuodija visą gyvenimą. Sūnus biaurisi tėvu ir pasuka į priešingą vienašališkumą. Jis virsta eikvotoju. Ir štai kas atsitinka. Stumiamas savo pasibaisėjimo, sūnus nebegali sustoti. Jis apibėga visą ratą ir atsiduria pradiniame punkte — tėvo akivaizdoje. Tėvas norėjo viską iš jo atimti. Jis buvo šykštus. Tai buvo jo būdas pasismaginti. Sūnus, netekęs džiaugsmo dėl šykštumo, stengiasi atsilyginti eikvojimu ir patenka į tą patį skurdą; jis miršta ta pačia mirtimi, tik kitokios formos.

X

Pradėdamas šią studiją, aš kalbėjau apie aukso veršį. Aš kalbėjau apie garsiausią nusikaltimą, kurį žmonija padarė garsiausią savo istorijos momentą. Atrodo, kad, nagrinėjant šykštumą jo smulkmenose, dvasia lyg ir nužengia nuo kalnų į slėnį.

Bet iš tikro taip nėra. Šitas nužengimas yra labiau įsivaizduotas, negu tikras.

Svarstant kurį nors dalyką, kaip tipą[7]), jis pasirodo iškilmingu grožio arba biaurumo pavidalu. Bet kai tą patį dalyką svarstai praktinėse smulkmenose, pritaikydamas jį prie dabarties, kai iš istorijos jį perkeli į savo namus, tuomet jis lyg ir netenka kaž ko pats savyje. Jo net visiškai negalima pažinti. Žiūrint iš arti, jis atrodo netoks gražus ir netoks biaurus. Prisiartinus prie jo, jis netenka tų proporcijų, kurias turėjo stebimas iš tolo. Bet šis įspūdis yra apgaulingas. Daiktas pasilieka tas pat, ar jį nagrinėsime, kaip tipą, ar kaip kasdieninę praktiką.

Daugelis žmonių sudrebėtų, jeigu jų šeimos židinio nusikaltimai būtų parodyti iš tolo iškilmingoje istorijos šviesoje. Tačiau jie nedreba, nes šie nusikaltimai vyksta ankštoje ir mažoje scenoje. Jų asmenybių ir jų gyvenimo siauru-

---

7) Vadinasi, idealinėje jo esmėje, atitrauktą nuo konkrečių jo apraiškų ir nuo kasdieninių formų.

mas sumažina jų akims jų neteisybių proporcijas. Tuo tarpu ir nykštukas gali padaryti didžiulį nusikaltimą. Didelei nuodėmei nėra reikalo turėti didybės. Didelė nuodėmė yra ta, kuri griauna didelį dalyką. Nuodėmė turi tiktai negatyvinės didybės. Blogis yra trūkumas[8]). Šykštumas kasdieninėse ir naminėse savo apraiškose kaip tik dėl to pasidaro didelis, kad jis griauna didžiausią dalyką, jis griauna garbinimą. Sinajus visados yra arti mūsų. Balsas, prabilęs tarp žaibų, pasklido visur. Jis kreipėsi ne tik į tą mažą būrį, kuris buvo susispietęs kalno papėdėje. Dešimt Įsakymų išsilaikė per amžių amžius, ir senatvė neuždėjo savo rankos ant veido be raukšlių To, Kuris kalbėjosi su Moze Sinajaus viršūnėje. Sinagoga paseno. Bet Bažnyčia perėmė dešimtį įsakymų ir juos paskelbė visam pasauliui. Laikas ir erdvė juos veda prie To, Kuris juos davė, ir jų galia pasirodys Juozapato slėnyje.

Stabų garbinimas visados pasilieka tas pat, kas ir buvęs, gal dar biauresnis po aštuoniolikos šimtų metų. Įprotis nesušvelnina aukso veršiui teikiamos pagarbos baisybių.

---

8) Blogis niekada nėra pozityvus. Tai yra *privatio boni,* kaip šv. Augustinas yra prasmingai pasakęs.

IDĖJŲ ASOCIACIJOS

I

Yra melagysčių, kurios vaikšto po pasaulį jau formuluotos ir atbaigtos savo išraiškos atžvilgiu. Bet yra taip pat melagysčių, kurios pasilieka aiškiai nepasakytos. Yra nesąmoningų melagysčių, kurios skverbiasi į pasaulį iš pokalbių, iš skaitybos, iš papročių, iš viso to, kas vadinama *gyvenimu*, o kas iš tikrųjų yra *mirtis*. Šitos tad melagystės valdo pasaulį. Jas sudaro klaidingos idėjų asociacijos.

Žmogus retai yra vedamas sąmoningų blogų ar gerų motyvų. Šie motyvai dažnai jam yra tik formulės. Bet gyvoji jėga, kuri jį valdo, yra idėjų asociacijos. Tai tie nesąmoningi, nepriklausomi motyvai, dėl kurių mūsų dvasioje viena idėja yra vadinama kitos vardu.

Idėjų asociacijos (aš kalbu apie nevalingas, staigias, nesąmoningas, neišvengiamas asociacijas) valdo ne tik vadinamąjį grynąjį protą[1]),

---

[1]) Hello yra rašęs Kanto filosofijos klestėjimo metu, todėl vartoja ir kantiškus terminus. Grynasis protas — *l'intellect pur* — čia yra suprantamas Kanto *reine Vernuft* prasme.

bet ir vaizduotę, tąją baisią jėgą, kuri turi savo įpročių tiek gyvenimo, tiek mirties srityje.

Prisiminkite asmenis ir daiktus, kuriuos jūs pažįstate. Jūs pamatysite, kad labai dažnai jiems suteikiama išvaizda yra pagaminta ne proto, bet vaizduotės. Paklauskite savo atsiminimų. Jie jums pasakys, kad teisybė nevaldo jų likimo: toks ir toks žmogus galėjo pasielgti ir blogai, bet jūs jį prisimenate gerai; toks ir toks žmogus galėjo pasielgti ir gerai, bet jūs jį pamiršote.

Ši netvarka krauna savo lizdą vaizduotėje. Jūs esate įpratę tikėti, kad nusikaltimas gali turėti didingumo žymių, kad esama kilnių melagysčių, kad gėrio darymas yra nuobodus dalykas.

Be abejo, tokių dalykų niekas jūsų nemoko. Bet juos jums įdiegia. Jų nerodo jūsų protui, bet romanai ir melodramos juos pastato prieš jūsų vaizduotę, ir ši juos priima.

Vaizduotės įtaka daugeliu atveju mums patiems yra didesnė, negu paprastai manoma ir kalbama. Žmogus, kuris, pagautas baisios aistros, iš viršaus atrodančios gilios, pastovios, nemirtingos, pasipriešina visiems draugų patarimams, šeimos prašymams, maldavimams, ašaroms ir grasinimams, gali būti staiga pažadintas banaliausių aplinkybių, vieno žodžio, vieno mosto, vienos idėjų asociacijos, vieno atsiminimo, vieno šposo, vieno sąmojaus. Atrodo, kad jo

vaizduotė, įsiliepsnojusi sunkioje kovoje, staiga būtų užgesinta menko vėjelio, kuris nežinia iš kur pučia ir nežinia kada nustoja.

Jeigu jūs teoriškai jaunuoliui tvirtinsite, kad gražu yra padaryti nusikaltimą, jis jums netikės. Bet jei jūs jam daugybe melodramų pavaizduosite kilnių nusikaltėlių ir plokščių dorų žmonių, jaunuolis *įpras* manyti, kad, norint būti didžiam, reikia gyvenime padaryti daug blogybių.

II

Žmogaus kalboje, kuri visados yra visko bendrininkė, esama tokių posakių, kurie tiesiog baisiai liudija prieš patį žmogų. Kai jaunuolis savo gyvenimo kelyje pridirba daug kvailybių, kai jis praleidžia daug laiko, padaro daug skolų, kai jis yra kvailas, vidutiniškas ir nuobodus, tuomet sakoma, kad jis yra *daug gyvenęs*.

Tuo tarpu reiktų sakyti, kad jis yra *daug miręs*. Tai, ką jis darė, yra niekai. Jis nieko nepadarė. Jis tik paliko nebūties raugą. O nebūties padaras yra nebūtis. Atsirado nuobodulys — štai ir viskas.

Nebūtis yra šaknys, kurių žiedai yra nuobodulys, o vaisiai neviltis.

Neviltis yra pribrendęs nuobodulys. Tie, kurie yra daug gyvenę, mielai pasikaria, o pasiko-

rėliai randa sekėjų. Pasikarti virsta papročiu ir užkrečiama liga. Ir čia nėra nieko nuostabaus: čia tik nebūtis eina savo keliu.

Iš kur tad atsirado posakis: Jis yra daug gyvenęs?

Jis gimė iš klaidingos idėjų asociacijos. Jis gimė ir pasislėpusios melagystės. Jis gimė ne prote, bet vaizduotėje, kuri sugeba prie gyvenimo vaizdo prijungti netvarkos vaizdą.

Vaizduotė atprato grožio idėją jungti su gėrio idėja.

Čia aš norėčiau sulaikyti dėmesį. Šis faktas yra pagrindinis, begalinis, beveik visuotinis, ryškus ir sykiu pasislėpęs. Vaizduotė atprato grožio idėją jungti su gėrio idėja.

Ir kai šis įprotis dingsta, įvyksta tai, apie ką buvo kalbėta. Kai šis įprotis dingsta, žmonės pradeda manyti, kad žavėsys ir nekaltumas nesusitinka toje pačioje apylinkėje ir kad reikią pasirinkti vieną arba antrą.

Vaizduotė patraukia šitaip suklaidintą žmogų žavėsio pusėn, ir, atsidūręs bedugnėje, jis randa pasibiaurėjimą, kuris jo ten laukė.

III

Išvidinį vaizduotės pasaulį atitinka išviršinis meno pasaulis. Menas yra viena iš tų jėgų, ku-

rios sugadino vaizduotę, nes menas pasakė, kad blogis yra gražus.

Menas turi būti viena iš tų jėgų, kurios išgydys vaizduotę. Jis turi pasakyti, kad blogis yra biaurus.

Menui visiškai apsisuko galva. Ieškojęs sau tipų tamsos srityje, užmiršęs, kad saulė yra jo tėvynė, išgarbinęs blogį, negarbingu savo balsu išgyręs savižudybę ir svetimoterystę, išbandęs tiesą atskirti nuo grožio, jis galop atsisuko prieš patį grožį. Baigęs pulti tiesą, kuri yra meno pagrindas, jis pradėjo pulti grožį. Būdamas sužeistas į pačią širdį, jis pasiryžo pribaigti pats save. Įtikinęs žmones, kad grožis yra netvarka, vadinasi, klaida, jis savo pamišimo logikoje sušuko: gražu yra tai, kas biauru!

Reikia išnagrinėti šitą pamišimo logiką. Reikia ja pasekti žingsnis po žingsnio. Jei žmogus savo dvasioje visados būtų jungęs grožį su gėriu, grožis būtų likęs grožiu ir gėris būtų likęs gėriu. Žmogus, būdamas ištikimas vienam, būtų pasilikęs ištikimas ir antram. Bet žmogus, sykį pasakęs ir leidęs rašytojams pasakyti, kad grožio tipų esama ten, kur nebėra gėrio, būtent, drąsiuose nusikaltimuose ir garsiuose skandaluose, kad netvarka ir genijalumas yra vienas ir tas pat dalykas, kad grožio ir gėrio idėjos yra priešingos, šis žmogus baigė tuo, kad grožio idėją padarė priešingą jai pačiai ir paskelbė: gražu yra tai, kas biauru. Graži pagarba, vieny-

bei[2]) parodyta tų, kurie neteko vienybės nuovokos! Jie mums įrodė, kad grožio idėja, jeigu ji nėra jungiama su tvarkos, tiesos ir gėrio idėjomis, paneigia pati save ir pati savęs nebepripažįsta. Jie mums įrodė, kad kai žmogus nori apčiuopti grožį, atpalaiduotą nuo tvarkos ir susietą su netvarka, šis grožis, kurį jis nori sugauti, jam amžinai pabėga, ir nusivylusio žmogaus rankose pasilieka sulaužyta, sustingusi, biauri šmėkla.

Blogis ir biaurumas yra taip esmingai panašūs, kad jie visur eina paskui vienas antrą. Jie stengiasi susilieti. Ir žmogus, kuris pradeda manyti, kad grožis yra blogis, baigia sakydamas, kad gražu yra tai, kas biauru. Pačių daiktų galybė priverčia žmogų vieną žodį pakeisti kitu, sinonimu, ir tuo būdu atskleisti panašumą, kuris buvo nelauktas ir nežinomas.

Jau kiek laiko klaidinga idėjų asociacija gamina prieštaravimų, kurių niekas nedrįsta paskelbti. Bet kai klaida pribręsta ir kai pasitaiko tinkamas momentas, žodis ištrūksta, ir absurdas pasivadina vardu.

---

[2]) Menas, kaip Hello dar įvade yra parašęs, yra tik vienas vienybės atspindis šalia gyvenimo ir mokslo.

IV

Argi mums nebuvo sakoma ir argi mes nebuvome įtikinėjami, kad giedras ramumas (sérénité) yra panašus į mirtį ir kad sąmyšis yra gyvenimo žymė? Taip kalbėjo silpnybė, norėdama kitus įtikinti, kad ji yra gyva. Negalėdama išgydyti savo karščiavimosi, ji pradėjo jį garbinti. Ji rodė jį pasauliui ir sakė: Štai gyvenimas. Ir pasaulis jos paklausė. O tie, kurie karščio neturėjo, pradėjo jį pamėgdžioti, manydami tuo būdu pamėgdžioja entuziazmą. Bet jie pamiršo, kad drebulys yra šaltas.

Graikų menui šios rūšies pamišimas buvo svetimas. Visas jo grožis yra ramus. Bet šita jo ramybė nėra tildanti, nėra pabaigianti; tai nėra galo ramybė; tai nėra ramybė būtybės, kuri buvo supykusi, bet kuri susivaldė. Tai ramybė to, kuris nebuvo supykęs.

Meno žymė yra rengti harmoniją, kuri dar nėra baigta, mums parodant, lyg veidrodyje, ateities paveikslą. Menas iš anksto sujungia elementus, kurie gyvenime kovoja ir stengiasi susiartinti. Sąmyšingas ir skubus gyvenimas nuolatos siekia grožio, bet niekados nepasiekia. Menas, norėdamas gyvenimui vadovauti ir jam padėti, atpalaiduoja grožio pradą, kurį turi gyvenimas, parodo jam ateitį ir idealą. Todėl aišku, kad meno žymė yra giedras ramumas, susi-

valdymas, visiška pergalė, laimėta kova, nujausta ir paskelbta taika karo metu.

Taip pat klaidinantieji balsai nesiliauja skelbę, kad menininkas yra ir turi būti visų sąmyšių, visų klaidų, visų aistrų žaisliukas. Argi ne tasai menkas žmogiūkštis, vardu Horacijus, vadinamas poetu ir gyvenimo žinovu, be abejo, dėl to, kad nieko neišmanė nei apie poeziją nei apie gyvenimą, yra kaž kur pasakęs: *Genus irribatile vatum?* Neskanus juokas, reikalingas išversti, kad būtų suprastas: jautri pranašų giminė.

Menas, norėdamas būti ramus, turi būti kilnus ir gilus. Putos visados siūbuoja, juda, sklaidosi, blaškosi. Bet putos nėra vandenynas. Jūra gili. Štai josios didybės paslaptis. Galėtų ji būti ir labai plati, bet jeigu ji nebūtų gili, ji nebūtų didinga. Žmogaus žvilgis gali būti nepavargstamai į ją įsmeigtas tik dėl to, kad po bangomis, kurias regi, jis atspėja tai, ko neregi. Jis atspėja, kad vandenyno gilumas yra vertas platumo. Ir todėl jis yra ramus. Vienas tik vandens paviršius jį sudrumstų. Visi paviršiai yra neramūs. Bet gelmės ramybę palaiko, ją saugo ir ja kitus apdovanoja.

Šventoji paklydusi jėga, didžių namų vaike, kuris ieškojai sau gyvenimo toli nuo šeimos tevo ir jo neradai, kuris valgei kiaulių ėdalą, kuris drįsti lengvapėdiškai kalbėti ir kuris vis dėl-

to nešioji Meno vardą, kada tu atsiversi, neištikimasis?

Atsimink, kad Liuteris tau užtrenkė duris, ir kad šeimos Tėvas[3]) tau davė prieglaudą altoriaus papėdėje. Dievas priima tave į šventyklą. Jis tau leidžia melstis.

Protestantizmas nekreipė dėmesio į žmogaus vaizduotę. Jis pamiršo, kad Dievas sukūrė saulės nusileidimą ir įpareigojo žvaigždėtas naktis apreikšti žmogui Jo spindėjimą.

Aštuonioliktasis šimtmetis, tasai melo amžius (jį reikia vadinti tikru jo vardu), turėjo pasauliui sunkiai išaiškinamos įtakos. Jo paliktі mums skaityti veikalai yra tikri kvailumo stebuklai. Šito šalto, vėliau virtusio kruvinu, pamišimo akivaizdoje, akivaizdoje šitų drungnų ir nuobodžių kvailybių iš tikro galima stebėtis, kaip visi šie dalykai pasidarė užkrečiami.

Jie pasidarė užkrečiami dėl to, kad jie sudarė savotišką idėjų asociaciją. Aštuonioliktasis šimtmetis įtikino žmones, ne protavimu, bet blogai sujungdamas idėjas, kad mokslas ir religija prieštarauja vienas antram, kad, norint išlaikyti tikėjimą, reikia būti ignorantu. Šis dalykas, kurio vardo nežinau, kuris neturi vardo ir negali jo turėti, ši nesąmonė, šis nuodingas la-

---

[3]) Hello čia turi galvoje Dievą ir Krikščionybę, kuri meną sujungė su religiniu gyvenimu, ypatingai su kultu.

šas įsikverbė į vaizduotės sritis ir jas užnuodijo. Tuomet aštuonioliktasis šimtmetis, apvaldęs paruoštą dirvą, įtikino žmones, kad Dievas nėra visų padarų Tėvas, kad jo patarimai nėra geri, bet nuobodūs ir šalti, kad, norint įsigyti entuziazmo, reikia daryti bloga. Žodžiu, žmogus arba bent žmogaus vaizduotė, priėjo išvados, kad šėtonas yra grynasis veiksmas[4]).

Apie tai aš esu jau kalbėjęs. Bet dar sykį kartoju ir nuolatos kartosiu.

Sakydamas, kad aštuonioliktasis šimtmetis blogai sujungė idėjas, aš jį dar per daug pagerbiu. Tikrumoje, jis jų visiškai nejungė. Jis neteko net vienybės sąvokos. Intelektualinį pasaulį jis visiškai išniekino. Jis surado, kad kvėpavimas yra vergija ir prietaras. Pasaulyje jis įtaisė oro siurblį ir užtroškino paukščius, netekusius oro. Bet tuštuma neilgai tetrunka. Dykumose netrukus atsiranda gyventojų: šiuo tarpu jose prisiveisė pabaisų. Kai aštuonioliktasis šimtmetis mirė, užtroškęs tuštumoje, kraujuje ir purve, reikėjo, kad jo užterštas intelektualinis oras kiek laiko pabūtų ramus, išsivalytų ir vėl tiktų kvėpuoti.

Kiek laiko idėjos, kurioms šis amžius buvo atėmęs jėgas, dar negalėjo susijungti. Devynio-

---

[4]) *Actus purus* — l'Acte pur — yra vadinamas tik Dievas. Apšvietos tarpsnis šį aukščiausio tobulumo išreiškimą pritaikė Dievo priešginybei — šėtonui.

liktasis šimtmetis jas atidavė likimui, pastatė vienas prieš kitas, jų net nepažindamas. Orgijų metu urzgiąs balsas ištarė mokslo ir religijos vardus, nežinodamas, ką jie reiškia; jis ištarė, juos, manydamas, kad tai du priešai. Devynioliktajam šimtmečiui reikėjo dar kiek laiko atsikvėpti saulės šviesoje, kad galėtų pamiršti šiuos sujauktus šūksnius.

Mirdamas aštuonioliktasis šimtmetis testamentu mums paliko įprotį svajotojo idėją jungti su idėja žmogaus, kuris tiki į neregimus dalykus ir jais remiasi.

Bet jis nepastebėjo, kad svajonės idėja turi būti jungiama su iliuzijos idėja ir kad iliuzijos idėja yra palinkimas žmogaus, kuris neigia neregimus dalykus. Leistis klaidinamam, būti kvailiuku tai ir reiškia tikėti tik į tai, kas regima. Iliuzijos esmė yra: šmėklas laikyti tikrove ir tikrovę laikyti šmėklomis.

Svajotojas yra tasai, kuris niekados neprabunda, kuris niekados neatsigrįžta į nesukurtą šviesą, kuris gyvena šešėlių šalyje. Ir vis dėl to žmogaus kalba, toji apgaunamoji ir apgavikė, jau šimtas metų, kai svajotoju vadina tokį žmogų, kuris yra prabudęs, kuris regi ir supranta.

Jeigu devynioliktasis šimtmetis atbustų, jei šio amžiaus dvasioje susitaikintų idėjos, kurios pačia savo prigimtimi krypsta vienos į kitas, argi nebūtų galima tikėtis, kad žmogus, prisiarti-

nęs prie vienybės, prisiartintų pats prie savęs, kad žmogiškasis gyvenimas ir mokslas žengtų bent keletą žingsnių taikos linkui[5])?

[5]) Hello noras, kad susitaikintų idėjos, iš prigimties linkstančios viena į kitą, devynioliktajame ypač dvidešimtajame šimtmetyje iš dalies įsikūnijo. Mokslo ir religijos idėjos, dėl kurių perskyrimo Hello nuolatos skundžiasi, šiandien laikomos kaip tik artimomis ir susiderinančiomis. Bet žingsnis taikos linkui nebuvo padarytas, nes be idėjų harmonijos taikai reikia širdžių ir valių santaikos.

ŽMOGIŠKOJI PAGARBA

I

Keisčiausias jausmas, kurio gali patirti, bet kokia būtybė, yra niekinti gėrį ir gerbti blogį. Ir vis dėlto šis jausmas egzistuoja. Jis buvo pavadintas absurdišku vardu, kaip ir pats dalykas, kvailu vardu, kuris nieko nereiškia ir kuris esmingai negali nieko reikšti, nes tai yra nebūties vardas. Štai jisai: „žmogiškoji pagarba".

Nuostabu! Nuo to laiko, kai sveika nuojauta buvo sudrumsta savo gelmėse ir persekiojama savo griūvėsiuose, žmogaus kalboje pradėjo atsirasti pasibaisėtinų absurdų. Kadangi tasai jausmas, apie kurį aš kalbu, yra griežčiausia sveikos nuojautos priešginybė, kokią tik galėjo išgalvoti šėtono mintis, jis reikalauja ir kvailos išraiškos, kuri šį tą reikšti gali tiktai pamišėlių namuose.

Dažnai įsivaizduoju genijalų keleivį, savotišką būtybę, aukštesnę už žmogų ir žmogaus nepažįstančią, kurią turėčiau supažindinti su tuo, kas vyksta žemėje. Įsivaizduoju dvasią, kuri

nužengtų iš dangaus užmegzti pažinčių su šiuo pasauliu. Ir man atrodo, kad ją ištiktų nuostabos ekstazė, jeigu jai pasakyčiau tuos dalykus, kurie mums atrodo toki paprasti.

„Jūs žinote geriau, negu aš, kalbėčiau jai, kas yra tiesa ir kas yra grožis. Bet kiek žinau, man pakanka, kad žinočiau, jog mirčiau dėl nuostabos, jeigu žinočiau daugiau. Aš sutirpčiau, kaip vaškas prieš ugnį. Štai dėl ko dabar dar nematau visko, ką pamatysiu vieną dieną. Bet štai, mano mokytojau ir mano mokiny, štai ko jūs nežinote ir ko aš jus pamokysiu.

Atspėkite, kokį jausmą turi dauguma žmonių akivaizdoje To, Kuris yra, Kurio Vardas yra tariamas tik garbinant, prieš Kurį serafinai baimingai pridengia savo veidus ir vos judina savo drebančius sparnus. Atspėkite! Jums ateina į galvą baimė, jūs mąstote apie meilę. Bet neatspėjate. Mano mokytojau ir mano mokiny, Dievo garbės akivaizdoje jie *gėdisi*. . ."

Jis mane verstų pakartoti, tasai archangelas keleivis. Jis nesuprastų. Jis man pasakytų: „Katras iš mudviejų yra pamišęs?". Bet aš pasistengčiau jam išaiškinti. Aš jam pasakyčiau:

„Taip, gerbiamasis, žmonės didžiuojasi, nepažindami Tiesos, Būties, Grožio. Visa tai jie niekina ir didžiuojasi savo panieka. Jei kas nors dar ir vertina šią begalybę, kurios aš siekiu, ku-

ria jūs esate persisunkę ir kuria spinduliuojate, jeigu kas nors ją labiau vertina, negu krūvą mėšlo, kiti jam sako: Pasislėpk, nerodyk savo pranašumo, nes mes tik pasijuoksime iš tavęs! Bet ir tie, kurie labiau vertina krūvą mėšlo, nepasitenkina jame vartydamiesi, kas būtų visai suprantama, bet jie vartosi didžiuodamiesi. Braidžiodami purve, ieškodami bezdžionės paveikslo, jie niekina tuos, kurie kalnuose ieško Dievo paveikslo. Jie net surado, kad gražu atsitraukti nuo tiesos. Jūs to nesuprantate, kaip ir aš. Jie surado, kad nuodėmės ir nusikaltimai, dėl kurių idealinės išvaizdos, jeigu ji pasirodytų, mes turėtume mirti iš baimės, yra GRAŽŪS. Tuo tarpu tasai karališkasis ir kilnus sielos panašumas į Dievą, tasai smilkalas, kyląs prieš Dievo sostą, grynesnis ir stipresnis, kaip žemės rožių kvapas, tasai dangaus deimantas, kuris sykiu yra ugnis ir kvėpalai, visa tai žmonių yra laikoma menku, skurdžiu ir biauriu dalyku, o tie, kurie buvo tokios žemos dvasios, kad galėjo šiuos dalykus labiau vertinti, negu garbingus, romanuose dievinamus svetimoterius, mažų mažiausiai turėjo nesirodyti dienos švieson“.

II

Galėčiau šitaip kalbėti ilgą laiką. Ir juo išmintingesnis būtų mano dangiškasis klausyto-

jas, tuo mažiau jis suprastų, nes išmintis supranta būtį, o neišmintis supranta nebūtį. Priėjęs blogio pažinimą, žmogus pamiršo[1]) viską tą dieną, kurią šėtonas jį apgavo. Neišmintis supranta nebūtį... Stai šio pasaulio daiktų raktas. Jis išaiškina žmonių skirtingą nusistatymą. Daugelis žmonių stovi per žemai, kad galėtų nebūtį suprasti. Tuo tarpu kiti, stovį vienodame su ja lygyje, ją supranta.

Galimas daiktas, kad genijalus keleivis, būdamas aukščiau nebūties, viso to nesupras. Ir aš, kuris savo gyvenime tiek kentėjau, matydamas, kaip išminties dalykai yra nesuprantami būtybių, stovinčių per daug žemai, vieną dieną paregėsiu, kaip neišminties dalykai yra nesuprantami būtybės, stovinčios per daug aukštai. Ir jeigu šiai būtybei ištarčiau vardą to dalyko, kuris turėtų neturėti vardo, jeigu aš pasaky-

---

[1]) Čia Hello turi galvoje pirmykštį žmonių puolimą, kada šėtonas, gundydamas žmogų, kalbėjo, kad jis viską žinos ir bus kaip Dievas. Tuo tarpu pasidavęs pagundai ir sutikęs su pasiūlymu patirti blogio pažinimo, žmogus atsidūrė intelektualinėje tamsoje, nes jis atsidūrė nebūtyje. Pirmykštis puolimas yra barbariškumo pradžia, barbariškumo intelektualiniu, moraliniu ir estetiniu atžvilgiu. Čia vėl pasitvirtina šv. Augustino mintis, kad nuodėmė yra paslinkimas į nebūtį: „inclinatio ad nihilum", kuri paskui save traukia ne tik nebūtį, bet ir netiesą ir biaurumą estetiniu atžvilgiu. Todėl šis Hello sakinys yra gilios prasmės net ir metafiziniu bei teologiniu atžvilgiu.

čiau: „Žmonės *pagarba* vadina neišaiškinamą ir visuotinę neapykantą viso, kas yra“, be abejo, pasikalbėjimas baigtųsi. Aš pamatyčiau dvasinį keleivį išskečiant savo deimantinius, lengvus ir liepsningus sparnus. Absurdų nuvargintas, jis lėktų pasilsėti. Manydamas girdėjęs sąmojų, jis vyktų į aukštesnes sritis ieškoti aiškių, paprastų ir suprantamų dalykų...

ABEJINGUMAS

I

Taip ir *Ne* stovi vienas priešais antrą. Dauguma nieko neišmanančių žmonių prikaišioja tiesai, kad ji yra netolerantinga. Reikia išaiškinti šį posakį.

Juos girdint, reiktų sakyti, kad tiesa ir klaida yra dvi būtybės, kurios gali būti lygiai vertinamos. Tai dvi karalienės abi teisėtos, kurios turi gyventi taikoje, pasilikdamos kiekviena savoje karalystėje. Tai dvi dievybės, kurios pasidalina pasaulį, neturėdamos teisės viena antrai išplėšti josios srities. Štai iš kur kyla abejingumas, kuris yra šėtono triumfas. Šėtonui patinka neapykanta. Bet josios jam nepakanka: jam reikia abejingumo.

Abejingumas yra savotiška neapykantos rūšis: šalta ir pastovi neapykanta, kuri nuo kitų, o kartais ir nuo pačios savęs, prisidengia tolerancijos išvaizda. Abejingumas niekados nėra realus. Tai neapykanta pamušta melu.

Žmonės, norėdami kiekvieną dieną išvemti ištisą upelį tiesą įžeidžiančių priekaištų, turėtų turėti tvirtą pasiryžimą, o tai ne jų charakteriui.

Jų nusistatymas yra neturėti jokio nusistatymo. Ir vis dėlto šaukianti neapykanta yra lengviau išaiškinama, kaip pirmykštės nuodėmės palikimas, negu tylinti neapykanta. Mane stebina ne girdimi piktažodžiavimai, išeinantieji iš žmogaus burnos. Tai yra gimtosios nuodėmės, tai žmogaus laisvės padaras. Piktažodžiavimai turi savo prasmę. Tai, kas man kelia absoliučiai neišreiškiamą nuostabą, yra *neutralumas*.

Tai liečia žmogaus ateitį, amžiną ateitį visų tų, kurie pasaulyje turi protą ir laisvę. Tai liečia tikrai ir būtinai jus pačius, kiekvieną asmenį ir kiekvieną daiktą. Jeigu tad jūs nesidomite nei savimi pačiais, nei jokiu asmenimi, nei jokiu daiktu, atsiminkite, kad tai liečia tikrai ir būtinai jūsų šventą reikalą. Jeigu jūs esate gyvi, pažadinkite savyje gyvybę! Imkite savo sielą ir atveskite ją į grumtynes! Imkite savo troškimus, savo mintis, savo maldą, savo meilę! Imkite į savo rankas instrumentus, kuriais mokate pasitarnauti, ir atsistokite ant svarstyklių, kuriose viskas yra pasveriama.

Jeigu esate užmigę, prabuskite! Jeigu esate mirę, atsikelkite. Savo praeityje, užgesusiame savo gyvenime ieškokite geriausių atsimini-

mų. Atsiminkite rytmetinį rožių dvelkimą, ir pamatysite, ar turėsite jėgos pasakyti: Man vistiek!

Atsistojus tarp mylinčiųjų ir nekenčiančiųjų ugnies, reikia ištiesti stiprią ranką vieniems arba antriems. Atsiminkite tai! Šis įspėjimas yra taikomas ne žmogui apskritai, bet *jums* specialiai. Visos dorinės, protinės ir medžiaginės jėgos, esančios jūsų dispozicijoje, yra Dievo į jūsų rankas įduoti įrankiai, kuriuos galite laisvai naudoti už Jį arba prieš Jį. Jums reikia kovoti. Jūs būtinai kovojate. Jūs galite pasirinkti tiktai frontą.

Jėzus Kristus, atėjęs į pasaulį, visko prašė iš žmonių, nes pats buvo vargingesnis už didžiausius vargšus. Jis prašė vietelės gimti: negavo, nes užeigos namai buvo pilni. Ją rado tvarte. Jis prašė vietos gyventi: negavo. Žmogaus Sūnus neturėjo kur galvos priglausti. Mirdamas neturėjo net penkių pėdų žemės išsitiesti. Žemė jį pakėlė tarp savęs ir dangaus — ant kryžiaus.

Tačiau Tasai, kuris prašė, tebeprašo ir šiandien. Jis prašo vietos gimti. Ir tie žmonės, kurie anuo metu pripildė užeigos namus ir kurie, nesivaržydami pasiuntė Jėzų gimti tarp jaučio ir asilo, atstovauja negirdėtam nereikšmingumui tų nuobodžių menkniekių, kuriems žmonės aukoja neišreiškiamą auką.

II

Žmogus, kuris parašo knygą, kuris turi spaustuvę savo žinioje, naudojasi neapskaičiuojama galybe. Niekas neišmatavo ir niekados neišmatuos tų išvidinių veiksmų, kuriuos toks žmogus pažadina arba sulaiko. Tačiau paklauskite svetimšalį, keleivį, kuris nėra patyręs žemės papročių, kuris nepažįsta žmonių bukumo, kaip apskritai naudoja savo rankose turimą galią tie, kurie žodį leidžia pasaulin.

Įsivaizduokite jo atsakymą ir įsivaizduokite jo nuostabą, jei jis netyčia atskleistų kokią knygą ar laikraštį. Bet kaip išaugtų jo nuostaba, jei knygos autorius dar pridurtų: „Iš tikro, aš kalbėjau, nenorėdamas nieko pasakyti. Tai buvo padaryta tik skaitytojams palinksminti, nes mes visi esame įsitikinę, kad tik vieni nereikšmingi dalykai, kurie neliečia nei Dievo nei žmogaus, žadina publikos dėmesį ir kad tiesa yra nuobodi".

Iš visų kvailybių, kurias velnias įkvepia, ši labiausiai yra jo verta. *Tiesa yra nuobodi!* Tiesa, bet juk tai ji yra laimė. Tiesa, bet juk tai ji yra ekstazių principas. Tai ją stengiasi simbolizuoti visi mums žinomi spindesiai. Tai josios tolimi spinduliai gabena mums nesuvokiamų gėrybių.

Tai ji dykumos viduryje apsupo laime garbingą šv. Atanazijaus protą, tuo tarpu tie, ku-

rie jį buvo ištrėmę, mirė iš nuobodumo savo rūmuose.

Žmogaus siela yra sukurta dieviškajam maistui ir laike ir amžinybėje. Nėra dviejų laimės šaltinių. Yra tik vienas. Bet jis niekados neišseks, ir visi gali iš jo gerti. Jeigu jūs mylite nuobodulį, kreipkitės į nebūtį. Bet jeigu jūs mylite gyvenimą, jeigu jūs mylite laimę, jeigu jūs mylite meilę, kreipkitės į Būtį.

III

Ar tad kalbėsite man dar apie abejingumą, į kurį klaida reiškia savo teisę? Ką jūs pasakytumėte apie gydytoją, kuris, pašauktas pas sergančią jūsų žmoną, atsisakytų ją gydyti, pasiremdamas indiferentiškumo reikalavimais? „Juk, sakytų šis gydytojas, sveikatai ir ligai aš esu abejingas. Aš esu eklektikas. Kodėl gi galop liga negalėtų būti tokia pat vertinga, kaip ir sveikata? Cholera, pavyzdžiui, jus supažindina su konvulsijomis, kurių be jos nepatirtumėte. Reikia visko pamėginti, visko patirti, visko paragauti. Kodėl tad nepabandyti choleros? Jūs remiatės kitų autoritetu. Ė, tai filosofo vardo nevertas daiktas! Reikia pasitikėti pačiu savimi, nes tik tada jūsų pasitikėjimas bus protingas. Difteritas pagražina jūsų gerklę tokiais gyvūnėliais, kurių jokia sveikata jums neduos. Juk tai

pažanga! Be abejo, šie gyvūnėliai yra tik pusiau teisėti. Bet juos pasmerkti reikštų eiti truputį per toli. Tai būtų, atrodo, fanatizmas."

Jūs jaučiate, kad tai baisu ir juokinga, nes tai liečia regimus dalykus.

Žinokite tad, kad ligos, žmogaus kūno mikrobai, grybeliai, vėžys ir tt..., visa yra pasėkos tų neregimų baisybių, kurias Apaštalas vadina nuodėmės palaikais. Žinokite, kad fizinis blogis, kurio baisumo negalite paneigti, yra klaidos ir neregimo blogio pasėka, atspindis ir įspėjimas.

Kokia tad turi būti ši klaida, kuri gimdo tokių baisių vaikų?

Dabar, prašau, teiskite abejingumą, kuris reikalauja, kad klaida pasiliktų!

Aš pats nedrįstu apie tai mąstyti.

IV.

Šėtonas yra nuobodulio, nevilties ir kiekvieno skausmo kunigaikštis.

Dievas yra džiaugsmo valdovas. Tegul abejingumas pats apsižiūri ir tegul pats save nuteisia.

Štai teorinis ir dogmatinis abejingumas. Praktinis abejingumas maždaug šitaip kalba:

„Aš sergu maru. Nėra negalima, kad maras būtų klaidos ir blogio pasėka. Jūs tai tvirtinate, ir aš to neneigiu. Aišku, man gresia mirtis. Galimas daiktas, kad man gresia pragaras. Ir vi-

sa tai kyla iš klaidos. Aišku, kad man nuobodu, kad sensacijos blėsta pagal amžių ir kad mirtis ateina. Ši mintis nemaloni. Tačiau, jeigu Dievas man pasiūlytų palikti bent vieną akimirksnį šiuos nuobodžius, vienodus, melagingus, mirtingus daiktus, kurie manyje kelia dabarties ir amžinybės neviltį, jeigu Jis man pasiūlytų juos pakeisti gyvenimu, džiaugsmu ir laime, aš atsisakyčiau. Man net nesinorėtų Jo klausyti. Aš imčiausi nuobodaus žaidimo ir jam pasakyčiau: Eik šalin, ekstazės valdove ir džiaugsmo savininke, eik šalin! Eik šalin, aukso ir purpuro bangose patekanti saule! Eik šalin, didybe! Eik šalin spindesy! Eik šalin, eik šalin Tu, kuris krauju prakaitavai Alyvų daržely. Eik šalin Tu, kuris persikeitei Taboro kalne! Eik šalin, aš rengiuosi į kavinę panuobodžiauti!“

Dėl ko jūs ten einate?

Dėl to, kad esu įpratęs!

JUOKAS IR AŠAROS

I.

Prie ypatingiausių, būdingiausių, nuostabiausių, paslaptingiausių žmogaus prigimties apraiškų priklauso juokas ir ašaros.

Ką reiškia juokas? Ką reiškia ašaros?

Aš nesiryžtu atsakyti į visą šį klausimą. Jis yra begalinis, neišsprendžiamas, nenugalimas, Aš nurodysiu tik vieną jo atžvilgį.

Juokas ir ašaros, atrodo, yra du priešingi magnetai, du priešingi kaž kokios paslaptingos elektros poliai.

Šitoji elektra ar tik nebus toji jėga, kuri valdo šio reliatyvaus pasaulio dienas ir naktis ir kuri vadinasi s a n t y k i u?

Jei taip būtų, tuomet, man atrodo, juokas būtų s u i r u s i o santykio pasisakymas, o ašaros būtų p a j a u s t o santykio žodis.

II.

Paaiškinkime tai keliais pritaikymais. Kas gi yra juokingumas, jei ne santykių pairimas tarp daiktų?

Neproporcingumas mus verčia juoktis.

Vaikas nori būti baisus, bet neturi priemonių. Jis pasidaro juokingas. Priežastis apsimeta esanti didinga, išdava yra jokia, ir santykis suįra.

Ironija yra nuotolis, sudarytas tarp kalbančiojo ir klausančiojo arba to, apie kurį kalbama. Štai dėl ko ji yra tokia gelianti.

Ironija tarsi sako: Jūs esate iš kito pasaulio, negu aš. Aš žiūriu į jus iš taip toli, kad nejaučiu to, ko jūs norėtumėte, kad jausčiau. Aš tai matau, nes turiu dvi akis, bet to nejaučiu, nes santykis tarp jūsų ir manęs yra nutrūkęs. Aš esu per daug aukštai, o jūs esate per daug žemai.

Štai paprasta ironija, kuri beveik visados slepia savyje daugiau ar mažiau savimeilės.

Bet kas žino, ar nėra nepaprastos ironijos, kuri nutrauktų santykį priešinga prasme ir pasakytų:

Tarp jūsų ir manęs nėra nieko bendro. Jūs esate per daug aukštai, ir aš esu per daug žemai.

Šitoji atvirkščioji ironija kiltų iš gelmės[1]).

---

[1]) Gelme čia Hello vadina žmogaus dvasios ir sykiu žmogiškosios būties vidų, kuris su išviršiniais daiktais visados santykiuoja kitaip, negu to paties žmogaus periferija. *Abîme* Hello terminologijoje turi mistinės prasmės. Tai maždaug tas pat, kas J. Boehmės *Ungrund,* kas Eckeharto *Seelengrund,* kas moterų mistikoje *scintilla.* Visi šie terminai išreiškia patį žmogaus būties principą.

Josios pavyzdžių istorijoje tėra labai nedaug. Bet negalėčiau pasakyti, kad jų visiškai nebūtų.

Apskritai juokas kyla iš lengvapėdiškumo. Tasai, kuris daug juokiasi, yra lengvapėdis arba atsitiktinai virsta lengvapėdžiu dėl reikalo arba dėl aplinkybių.

Juokas parodo, kad žmogus pasilieka kalbamo dalyko paviršiuje. Jis žiūri į jį tik iš viršaus. Jam šis dalykas atrodo keistas, ir jis juokiasi. Bet jeigu jis įsiskverbtų giliau, kas žino, ką jis ten rastų, ir vietoje juoko gal atsitiktų visai kas kita.

III

Pamišimas yra baisus, tačiau jis gali prajuokinti. Tai rodo, kiek mažai juokas panašus į linksmumą. Pamišimas gali prajuokinti todėl, kad jis suardo santykį ir jungia idėjas, kurios tarp savęs nesiderina. Girtas žmogus gali prajuokinti, nepaisant keliamo pasišlykštėjimo, nes jis yra netekęs santykio nuovokos. Perdėtas familiarumas, perdėtas pagarbos pareiškimas, garbės titulai, sapno nesąmonės — visi šie santykio suardymai gali sukelti mumyse juoką.

Taip yra dėl to, kad santykis yra rimtas dalykas. Santykis yra išvidinis ir gilus. Kas žino, kokią vietą jis užima visuotinėje santvarkoje?

Tasai, kuris jį suardo, gal suardo pasaulį. Juokas šiuo atžvilgiu atrodo lyg kaž keno džiūgavimas ant pasaulio griūvėsių.

Žiaurumas gali juoktis. Tasai, kuris žudo nesijaudindamas, gali juoktis. Lengvapėdiškumas gali juoktis. Nerūpestingumas gali juoktis.

Bet ar negalėtų būti triumfiško juoko, kuris virstų išdidžiu pergalėto santykio ženklu? Kas atsitiktų, jei esmė?...

Sustokime... Tyla!...

IV

Du žmonės turėjo santykių. (Štai santykio žodis, vartojamas jau daugiskaitoje). Jie susiginčijo. Ginčas virto barniu.

Jie tyčiojasi, jie juokiasi vienas iš antro.

Paskui abu nueina katras sau. Ir vienumos tyloje grįžta praeities atsiminimas.

Tie, kurie neseniai juokėsi, dabar tyliai verkia.

Tai pajaustas santykis.

Juokas buvo sukeltas daiktų paviršiaus, ašaros trykšta iš jų gelmės. Ašaros yra gelmės vandens. Jos veržiasi iš labai gilių, iš labai paslėptų vietų. Dažnai jos apreiškia tam, kuris jas lieja, arba tam, kuris jas regi, buvimą gel-

mių, kurių jis nepažino savyje pačiame arba kame kitame.

Šiose nepažįstamose gelmėse, į kurias paprastai žmogus pamiršta nužengti, šiose nepažįstamose gilybėse glūdi santykiai, kuriuos jis turėjo, kuriuos jis turi ir kuriuos jis turės su daiktų visata. Atsiminimai yra sritis pilna ašarų, nes atsiminimai yra pilni santykių.

Dabartis kartais yra juoko sritis, nes ji dažnai gelmes pridengia paviršiumi, o santykį pakiša po jo griūvėsiais. Dabartis parodo nesantį santykį. Dabartis rodo, kur santykis yra nepilnas. Ji rodo jį nykstantį po prietapais, kurie jį yra prislėgę. Štai dėl ko kyla juokas. Dabartis yra sudėta iš gabalų ir atlaužų. Ji yra marga ir slaptus daiktų ryšius pridengia kintančiu aikštingu išviršiniu drabužiu, kurį jiems užvelka įvairios aplinkybės. Dabartis yra aikštingos išvaizdos. Ji slepia tikrą savo vardą po savo fantazijų šydu.

Užtat praeitis kalba kitokiu tonu. Praeitis iškilmingai išlaisvina daiktus iš jų apgaulingos išvaizdos. Jų keistybės dingsta rimtos realybės akivaizdoje.

Praeitis išlaisvina įvykius nuo prietapų, kurie juos skaido, ir juos parodo santykyje, kuris juos vienija. Praeitis atskleidžia išvidinius daiktų ryšius. Dabartis buvo paslėpusi šitas nematomas gijas, atsiminimas jas atidengia, ir ašaros, palikdamos paslaptingą vienatvę, kurioje

snūduriavo, laukdamos, kol jas pakvies, išeina dienos švieson, sakydamos: *Štai mes!*

Jos sako: *Štai mes*, kai žmogus atsimena, nes atsiminimas pažadina santykį. Jos sako: *Štai mes*, kai žmogus pasineria giliųjų vandenų gelmės kartybėse, nes jis randa ten sujauktą seniai jam pažįstamų dalykų masę. Jos sako: *Štai mes*, kai žmogus yra aplankomas džiaugsmo, kilnaus ir srovenančio džiaugsmo, kuris, kaip žaibas, perskrodžia naktų tamsybes, apšviesdamas žemės veidą, jūros veidą ir dangaus veidą. Jos sako: *Štai mes*, kai žmogus stebisi, nes nuostaba yra vienybės išsiveržimas, kuris neleidžia atsiskirti niekam, ką tik sutinka savo kelyje. Nuostaba apgaubia viską, ką tik mato, ir nustebusiems padarams parodo vietą, kur daiktai visi yra sykiu, parodo vietą, kur jie yra parpuolę ant kelių...[2])

---

[2]) Hello čia daro aliuziją, kad toji vieta, kur daiktai yra visi sykiu, yra sakralinė garbinimo vieta. Kitaip sakant, dieviškasis pradas yra giliausia daiktų vienybės jungtis, ir religija yra toji vieta, kur daiktai yra visi sykiu. Didžiausios nuostabos kaip tik ir žadina dieviškieji dalykai. R. Otto savo veikale *Das Heilige* kaip tik yra gražiai atskleidęs šį bruožą Dievo pergyvenime ir jo reiškime religiniais aktais. Nuostabą žadina susidūrimas su visai kaž kuo kitu. Šitasai „ganz Anderes" kaip tik ir yra charakteringas Dievo santykiams su žmogumi. Dievas ir dieviškumas yra didžiausios nuostabos ir tuo pačiu vienybės šaltinis.

DARBAS IR POILSIS

I

Metai pasibaigė, metai prasideda. Štai atsijauninimo valanda: Adveniat regnum tuum — teateinie Tavo Karalystė. Mes atgimsime, skambant varpams, kurie palydi laiko žygiavimą, jei eisime paskui žvaigždę, kurią matė trys karaliai. Mes atgimsime, jeigu paliksime smulkius dalykėlius, kurie visados yra seni, ir pasinersime begalybėje; jeigu mokslą ir meną priartinsime prie amžino grožio, kuris yra ir amžina jaunatvė, ad Deum qui laetificat iuventutem meam — prie Dievo, kuris džiugina mano jaunatvę.

Jūs visi atgimsite, jūs, kurie skundžiatės laiku, kad jis jums yra toks greitas ir toks sunkus, atgimsite tą dieną, kai pasiryšite tarnauti tiesai žemėje ir kovoti už ją. Mes atgimsime visi, jei iš Dievo ir iš mūsų pačių gausime du dalykus, kurių aš prašau iš Jo ir kurių Jis reikalauja iš manęs: *darbo ir poilsio*

Dirbti yra lengva, bet ilsėtis sunku. Darbas mus išsekina, o poilsis vėl reikalauja jėgų. Žmo-

gus dirba be poilsio, jeigu jis veikia, žiūrėdamas tik savęs. Žmogus dirba —ir ilsisi, jeigu jis veikia, visų pirma žiūrėdamas Dievo.

Jūs nieko negalite be manęs, pasakė Jėzus Kristus.

II

Kas iš mūsų savo paties jėgomis gali pasigaminti bent vieną gyvenimo minutę? Jeigu žmogus norėtų nerimauti, tai jis turėtų nerimauti dėl visko, nes viskas jam gręso, kaip kokia aukštesnė gniuždanti galybė, prislėgusi nendrę. Oras, kuriuo jis kvėpuoja, gali jį nunuodyti. Dievas laiko žmogų, pakabintą ant siūlo viršum bedugnės. Jeigu žmogus sukuria kokį nors projektą, tai jam realizuoti reikia, kad tam tikrų fizinių ir moralinių pastangų dėtų ištisa minia tų būtybių, kurios nuo žmogaus nepriklauso. Reikia tad susivaržyti. Reikia, kad išviršinis pasaulis žmogui padėtų, nes jis vienas neįstengia savęs aprūpinti. Ryžtis įvykdyti bet kokį žygį savo paties jėgomis, kovoti su žmonija ir su gamta tik savo paties galybe, reiškia tą patį, ką norėti savo mažuoju pirštu stumdyti planetas visatos erdvėje. Bet — nuostabus dalykas — žmogaus veikimas, neišskiriant nė jo aistros, gali susijungti su veiksmu To, Kuris yra. Kiekvienas žmogiškasis veiksmas, net ir menkiausias, netenka savo menkys-

tės, jeigu jis susijungia su Atpirkimo veiksmu. Dievas mums leidžia ir net liepia dalyvauti vaisingoje garbėje tokio veikimo, kurį Jis sujungia su savuoju. Mes tuomet veikiame Jame, ir mūsų darbas ilsisi Jame.

Kas iš mūsų gali išmatuoti savo veikimo gilybę?

Reikia tik įsigilinti į mūsų veiksmų grįžtamąją įtaką ir pasiklausyti atgarsio mūsų maldų.

Mes nepajėgiame savęs išmatuoti.

Du dalykai tarp kitų žmogui yra nesuprantami: *jo galybė:* Aš visa galiu Tame, Kuris mane stiprina, ir *jo menkystė:* Be manęs jūs nieko negalite.

III

Vienašališki Rytai pamiršo žmogaus galybę. Iš čia kilo jų fatalizmas, paneigęs žmogaus veikimą.

Vienašališki Vakarai pamiršo Dievo galybę ir žmogaus menkystę. Iš čia kilo jų puikybė ir nerimas, paneigęs Dievo veikimą.

Šios dvi ydos sukuria abejingumą, kuris yra ne kas kita, kaip praktinis neigimas.

Tiesą gimdo nusižeminimą, kuris priešinasi Vakarų ydai, tai neramiai puikybei; ji taip pat gimdo veiklumą, kuris priešinasi Rytų ydai, tai fatališkai tinginystei.

Tiesa gimdo darbą, kuris yra tikroji Vakarų dorybė, ir sykiu poilsį, kuris yra tikroji Rytų dorybė.

Roma, kaip Vakarų gyvenimo centras, atsigrįžęs į Rytus, paskelbė Nekaltą Pradėjimą tos, kuri arkangelui Gabrieliui pasakė „Fiat", kurią Bažnyčią vadina Rytų vartais[1]). Šventoji Marija, Dievo Motina, melskis už du žemės pusrutulius!

---

[1]) Oficialiai Bažnyčia savo liturgijoje — Mišiose, litanijoje — Marijos tokiu vardu nevadina. Ši mintis glūdi netiesiogine prasme. Ją galima rasti kai kuriuose Šventraščio posakiuose ir antifonos žodžiuose „salve porta, ex qua mundo lux esta orta", ypač jei prijungsime dar čia posakį „ex oriente lux".

GARBĖ

I

Ką reiškia šitas žodis? Ilgokai tikėjau, kad jis nieko nereiškia. Aš sakiau sau: Yra gėris ir yra blogis, kaip gėrio neigimas. Bet garbė yra tuščias žodis. Visa, kas yra gera, yra garbinga. Visa, kas yra bloga, yra negarbinga. Bet garbė nėra joks specialus dalykas. Ji neturi jokių kitų dėsnių, kaip tuos, kurie įsako gėrį ir draudžia blogį. Garbė yra žodis, kuris dorinės prasmės įgyja tik lūpose tų, kurie neturi Dievo.

Ši paskaita, kurią paskaičiau pats sau, nėra visiškai be pagrindo. Vis dėlto aš įsitikinau, kad jai stinga tiesos. Kiekvienas žodis turi savo prasmę, ir reikia stengtis ją atskleisti. Bet kai žodis yra klaidos išniekintas, prasmę susekti yra gana sunku. Atrodo, kad tokiu atveju prasmė įsikuria tamsybėse, ir reikia jėgos jai iš priešo paveržti. Toks žodis kaip tik ir yra garbė. Melas jį apvaldė ir jį pasiėmė, kaip savą gėrybę, kaip nuosavybę. Melas norėjo pasisavinti garbės žodį, norėdamas sunaikinti jo rimtumą ir palikti tiktai jo išvaizdą. Garbė buvo pastatyta

greta dvikovės, ir ši kaukė visiškai uždengė josios veidą, net, atrodo, jį pakeisdama.

Bet žodžiai šaukiasi teisingumo. Negalima išbraukti tų, kurie buvo apšmeižti. Reikia juos vėl įvesti į kalbą ir grąžinti šviesai.

II

Žmonija yra milžiniška nusidėjėlių bendrija. Kiekvienas išsigąsta, apsidairęs aplinkui, ir traukiasi atbulas, išvydęs tai, kas jam pasirodo. Juo labiau žmogus pažįsta žmogų, tuo gilesnė bedugnė atsiveria prieš jo akis. Iš tikro, baisus reginys, nes kur tik pažvelgsi, visur eita žmogaus ir visur palikta pasibaisėtinų ženklų.

Vis dėlto žmonija, saugodama teisingumo nuovoką savo klydinėjime, *kalba,* žengdama priekin. Ji kalba gamtai, ji kalba sau pačiai, ji kalba Dievui. Reikia tik atkreipti dėmesio į jos žodžius, net jeigu jie būtų pasakyti ir kliedint, nes teisingumo nuovoka yra užversta žmogaus griūvėsiais. Bet nėra negalima jo pastebėti net ir nakties metu. Mėnulio šviesoje galima surasti erelio lizdą, pridengtą seno paminklo šešėliu.

Taigi žmogus kalba iš savo griūvėsių gilumos ir jeigu jis yra geros valios, jis prisipažįsta kaltas; ir jeigu jam sakoma, kad jis yra kaltas, jis neneigia. Jis jaučia savo nusikaltusius brolius.

Vis dėlto šioje daugybėje yra tokių, kuriuos jis vadina ne nusikaltėliais ir ne nusidėjėliais, bet *negarbingais*.

Šitas begalinis skirtumas, kurį žmogaus kalba daro tarp žmonių ir žmonių, vienus vadindama nusidėjėliais, o kitus negarbingais, skelbdama, kad visi praradę nekaltumą, o kai kurie garbę, šitas begalinis skirtumas turi turėti savo principą, savo buvimo pagrindą begaliniame daiktų skirtingume. Kalba nėra aikštinga. Daiktus ji vadina tikrais vardais ir visados truputį atsimena savo kilmę[1]). Ji kvėpavo gimtuoju savo oru rojaus pavėsiuose tą dieną, kai Adomas, regėdamas daiktų esmę, pavadino gyvulius kiekvieną savo vardu.

Kadangi žmonių kalba labai skiria negarbę ir nuodėmę, turi būti gilus skirtumas tarp šių dviejų prarajų. Žmogus, kuris nusideda, žadina pasigailėjimo tame, kuris mato jį nusidedantį. Bet kokį jausmą kelia tasai, kuris padaro save negarbingą jūsų akyse? Aš nežinau, ar yra žodis, o gal ir yra, kuris tiktų, kaip atsakymas, šiam klausimui. Ką padaro sau garbę plėšiąs žmogus ir kuo jis skiriasi nuo nusidėjėlio? Kiekviena negarbė slepia savyje nuodėmę. Bet nekiekviena nuodėmė slepia savyje negarbę.

---

[1]) Čia Hello teigia mintį, kad kalba yra pirmykščio intuityvinio daiktų pažinimo išraiška arba objektyvacija. Šios maždaug pažiūros laikosi ir mūsų dienų kalbos filosofai: Vossler, Weisgerber, Cassirer.

Nežinau, ar atsakymas, kurį duosiu, pasirodys išgalvotas ar, priešingai, jis bus atremtas į daiktų prigimtį. Galimas daiktas, kad pirmasis skaitytojo įspūdis jį lenks į pirmąjį iš šių dviejų teigimų. Bet antrasis įspūdis gal jį nuves į antrąjį.

Kas padaro, kad nusikaltėlis yra ne tik nusikaltėlis, bet ir negarbingas? Jeigu negarbė turėtų esmę, kas ji būtų; kas būtų negarbės esmė? Tai būtų, jeigu neklystų:

p a ž a d ė t i i r n e i š t e s ė t i!

Gėda turi daugybę formų, daugybę atžvilgių, daugybę pusių. Yra tūkstančiai būdų netekti garbės. Bet visa šita daugybė yra jungiama tam tikros vienybės. Nuodėmė gamina labai įvairių pasėkų. Tačiau kiekvienos nuodėmės gelmėse glūdi vienintelė pabaisa — *puikybė*. Gėda turi daugybę drabužių. Ji dažnai juos keičia, ji rengiasi pagal aplinkybes. Jos išvaizda nepastovi; čia ji juokiasi, čia verkia. Bet jeigu žiburiu rankoje ieškotume tarp visų šių biaurybių *tipo*, kuris jas visas sutelktų savyje, jeigu ieškotume *principo*, kuris jas visas gimdo, turėtume paregėti, kad negarbingasis pažadėjo, bet neištesėjo.

Jeigu paklaustume paniekos, kur glūdi jos paslaptis, panieka atsakytų: Aš pažįstu vieną, kuris pažada, bet neištesi.

III

Jeigu pasakysite žmogui: Jūs labai suklydote, jūs esate kriminalistas, tai šis žmogus jausis papeiktas. Bet jis gali jaustis esąs vertinamas, ir, kadangi papeikimas negniuždo, jis gali nesunkiai ištiesti jums ranką ir be gėlos jums padėkoti. Jeigu jūs pasakysite žmogui: Jūs melavote, tai šis žmogus jausis paniekintas, tegul šis melas būtų lietęs ir labai nereikšmingą pasauliui dalyką. Žmogus davė žodį, ir tai, ką jis pasakė, buvo netiesa. Duoti savo žodį, reiškia pažadėti. Šie du posakiai yra sinonimai. Galimas daiktas, kad yra aiškiai nepasakytų pažadų. Galimas daiktas, kad žmogus jau tik dėl to, kad jis gema žmogumi, žmogumi, o ne šunimi, kad jis gauna žodį, kaip savo prigimties ženklą, kaip savo didybės žymę, galimas daiktas, kad kaip tik dėl to gimdamas žmogus pasižada nemeluoti. Du žmonės nekenčia vienas antro. Jie vienas antrą persekioja nenumaldomu pykčiu. Jie gali labai nusidėti. Kiekvienas iš jų gali žūti pats, norėdamas kitą pražudyti. Kiekvienas iš jų gali patekti į kilpas, kurias paspendė kitam. Tai gali atsitikti dažniau, negu manoma. Bet jų abiejų padėjimas, dažnai sudarydamas ištisą eilę nusikaltimų ir klaidų, nėra negarbingas tikra prasme.

Bet štai draugas paliko draugą. Jis dega gėda, kaip ugnimi. Jis buvo pažadėjęs, tiesiog ar

netiesiog, būti ištikimas. Ištikimybė yra santykių garbė.

Ištikimybė ir atvirumas gyvena toje pačioje vietoje, nes žodis ir pažadas yra sinonimai. Draugas, kuris išduoda, pamelavo dar prieš išduodamas.

IV

Saulius tapo Pauliumi. Saulius buvo Jėzaus Kristaus priešas, ir Kristus jam pasakė tai, kas gali būti sakoma kiekvienam atviram priešui: Kodėl mane persekioji?

Saulius tapo Pauliumi. Jis nesulaužė savo žodžio. Jis buvo tik suklydęs.

Bet štai Judas. Panieka, virtusi pasibaisėjimu, padarė jo vardą pasišlykštėjimo šūksniu. Pasišlykštėjimas verčia sušukti, nes jis nebe
randa žodžių. Judas jau nebėra vardas, bet šūksnis. Judas jau nebėra žodis, bet pasibaisėjimo mostas. Dėl to, kad jis išdavė bučiuodamas. Savo lūpomis jis pamelavo visai ypatingu būdu. Jis išrado melą ir savo išradimui pagelbėti pasirinko priemonę daug labiau išvidinę, negu žodis. *Pabučiavimas yra pažadas daug aukštesnis už žodį.* Jis pažada ne tik neišduoti. Jis pažada elgtis priešingai. Pabučiavimas yra ištikimybės ženklas. Tuo tarpu Judas jį pasirinko savo išdavimo ženklu.

„Dederat autem traditor eius signum eis dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est. . .

tenete eum et ducite caute" — „Jo išdavėjas buvo jiems davęs ženklą ir pasakęs: Kurį aš pabučiuosiu, tai tas; nutverkite jį ir veskite atsargiai". (Mat. 14,44).

V

Reikia pastebėti, kad net ir didžiausiose kvailybėse priešpaskutiniame jų laipsnyje dar esama tam tikros garbės jausmo. Šis jausmas žlunga tik paskutiniame laipsnyje. Priešpaskutiniame laipsnyje žmogus, skęstąs klaidoje, dar tebekalba labai dažnai apie garbę. Jis apie ją kalba duoto žodžio prasme. Jis nori, kad jį laikytų sugebantį įvykdyti visokias piktadarybes ir net kaltą dėl jų. Bet jis nenori, kad kas nors abejotų jo žodžio tikrumu. Jis sutinka, kad jį kiti laikytų kriminalistu. Bet jis nesutinka, kad jam prikaišiotų: „Šitas kriminalistas veltui pažada: jo žodis niekam nevertas". Toks žmogus mielai sutinka belošdamas pražudyti savo arba savo partnerių turtą. Jis net gali rizikuoti didesniu kiekiu, negu turi. Bet jis laiko garbės skola tokią skolą, kuri buvo duota, pasitikint jo žodžiu, kuri turi vertės tiek, kiek jo žodis, ir jis nepakenčia, kad kas nors manytų, jog jis tyčiojasi iš šios skolos. Jis gali žudyti ir pats mirti. Bet jis nenori, kad žmona neištesėtų jam duoto žodžio. Jis gali tyčiotis iš vedybų, bet jis nenori, kad jo žmona jį apgaudinėtų. Jis, kuris į nieką

netiki, tiki, kad jo žmona bus negarbinga, jeigu sulaužys savo žodį. Jis, kuris nepripažįsta jokio įstatymo, absoliučiai nori, kad jo žmona būtų surišta jam duoto pasižadėjimo. Galimas daiktas dėl to, kad jis tebegyvena žmonių bendruomenėje. Pagarba duotam žodžiui darosi jame labai gyva, nes tai, gal būt, yra vienintelis būdas, kuriuo dar tebesireiškia gelmėse jo prigimties kilnumas. Jeigu jis dar giliau paskęs purve, jeigu pasieks paskutinį suniekšėjimo laipsnį, garbės jausmas, gal būt, užges. Bet jis tikrai mirs tik paskutinis. Ir kai šis jausmas jau bus miręs, kai žmogus juoksis iš savo žodžio, tarpas tarp žmogaus ir gyvulio bus nepaprastai sumažėjęs. Jo išvaizda pasidarys žvėriška, ir vargas bus tam, kas jo šėlsmo metu pateks šalia jo. Tai yra žmogaus prigimties nusileidimas ligi neprotingo padaro. Visai galimas daiktas, kad tada žodis neras jame jokio atgarsio. Žmogaus kalba nedarys jam jokios įtakos. Jei žodžio jausmas yra miręs, žmoguje tuomet nieko nebelieka. Jeigu jis juokiasi iš savo neištesėtų pažadų, jo niekas nepravirkdins.

VI

Kareivis kovos lauke taip pat vaidina garbės dramą. Istorija yra pilna žmonių, kurie šios rūšies garbę vertina labiau, negu gyvybę. Istorija

nagrinėja kovų laukus, ir karas yra garsus pasaulyje. Kareivis rodos žino, kad visų žvilgsniai atkreipti į jį. Jis mato, kad Europa į jį žiūri. Aš sakau Europa, nes likusis pasaulis atrodo lyg galva be akių[2]. Taigi kareivis mato, kad Europa į jį žiūri. O jis, lyg ir pamiršęs tuos, kurie jo laukia kaime, kaž kokios ypatingos elektros pažadintas ir nukreiptas į nuostabią auką, kurios jo vaikystė net nenujautė ir jai nesiruošė, atiduoda savo gyvybę ir nebegrįžta. Tačiau jis kovoja be neapykantos. Jis muša ne savo asmeninį priešą. Jis kovoja už jam nežinomą reikalą. Jis nesuvokia savo užimamos vietos tame padėjime, už kurį jis miršta. Jo generolas, gyvas, ar miręs, pergyvens gal būt triumfą. Bet jam pasiliks tik garbė. Jo auka nedalyvaus pergalės šventėje. Niekas nežinos, kiek jis čia buvo reikšmingas. Istorikai neaprašinės jo vaikystės žaislų, kuriais jis žaidė savo kaimelyje, kur jo niekas daugiau nebematys. Istorikai tik paminės skaičių žmonių, žuvusių kovoje, ir jis bus vienas tame skaičiuje. Tuo tarpu jis mirė, nenorėdamas būti negarbingas. Dėl ko jis mirė? Jis mirė dėl to, kad, pasivadindamas kareiviu, pažadėjo ne-

---

[2]) Iš tikro, tuo metu, kai rašė Hello, tiktai viena Europa „žiūrėjo“, vadinasi, sąmoningai veikė ir sprendė. Kitos pasaulio dalys, net ir Amerika, anuo metu dar buvo nesąmoningos: jos gyveno savotiško instinkto gyvenimą. Bet šiuo metu jau yra kitaip.

tiesioginiu būdu, jei reikės, mirti, bet nepalikti vėliavos.

Gal kas nors pasakys, kad jis galėjo užsitraukti negarbę baime, o ne pažadų laužymu. Bet tas pat žmogus, ganydamas savo tėvo karves ar piaudamas javus, galėjo pabėgti nuo pavojaus, kartais net nuo nevisai tikro. Tuomet jis galėjo savo gyvybei apsaugoti rinktis tūkstančius įvairių priemonių. Net jeigu šiuo atžvilgiu jis būtų ir perdėjęs, jis galėjo nerausti, kaip neraudo, prašydamas Dievą palaiminti stalą, sėsdamas pietų su savo šeima. Taip buvo dėl to, kad tuo metu jis nieko nebuvo pažadėjęs. Darbininkas, kuris dirba pavojingą darbą, pavyzdžiui, kasyklose, laisvai gali pabėgti. Jis nedavė žodžio būti drąsus. Bet kareivis kaip tik tokiu pažadu yra surištas. Net jeigu mūšio metu jis paregėtų savo dvasioje, kaip Odisėjas, dūmus, kylančius, saulei leidžiantis, iš trobelės, kurioje jis taip laukiamas, kitas balsas prabiltų jame, stipresnis už prigimties balsą, ir jis drąsiai sutikti mirtį, kurios galėjo išvengti.

Galimas daiktas, kad jis buvo bailus... prieš pasižadėdamas. Bet tuomet jis nebuvo davęs savo žodžio.

VII

Kasdieniniai posakiai beveik visados paaiškina paslaptingus dalykus. Žmonių kalba sako,

kad žmogus padarė garbės savo parašui. Kalba visados sustato greta garbę ir parąšą.

Kas yra parašas? Tai pažadas.

Kas pasirašo, pasižada įvykdyti.

Ir kokį ženklą jis duoda?

Savo vardą. Žmogaus parašas yra jo vardas: jo vardas yra jo žodis, ir jo žodis yra jo garbė. Štai dėl ko kalba sako: padaryti negarbę savo vardui.

Kas nelaiko savo žodžio, padaro negarbę savo vardui.

Tikrumoje žmogaus vardas yra jis pats. Pažadėti savo vardu reiškia pažadėti savo garbe.

Vardas yra žmogaus išraiška. Juo jis išreiškia tai, kas jame yra gilu ir esminga[3]). Kas

---

[3]) Hello čia reiškia tą pačią mintį, kuri glūdi pirmykščiame žmogaus mąstyme ir jo pažiūrose į vardą. E. Cassireris yra pasakęs, kad mitinių pažiūrų pagrindinės prielaidos ir yra tos, kad vardas ne tik ženklina esmę, bet kad jis pats yra esmė. Todėl vardo pakeitimas buvo susijęs su žmogaus gyvenimo kitimu. Tai aiškiai matyti, pav., Abraomo vardo pakeitime. Ši prasmė randama taip pat popiežių ir vienuolių vardo keitime, kurie, pasiimdami savotiškas funkcijas arba padarę įžadus, lyg ir virsta kitokiais žmonėmis. Išvidinis vardo ryšys su esme pasirodė ir Dievažmogio pavadinime. Vardas *Jėzus*, prieš kurį, šv. Povilo žodžiais, klaupia visa, kas yra žemėje ir po žeme, buvo duotas iš aukšto ir praneštas iš anksto. Taip pat ir pirmykščiam

įžeidžia žmogaus vardą, nusikalsta tam tikra prasme labiau, negu įžeistų patį žmogų tiesiog, bet ne taip iškilmingai. Įžeisdamas žmogaus vardą, jis įžeidžia žmoguje tą vietą, kuri labiausiai turėtų būti gerbiama.

Žmonių nuomone gautas antausis padaro negarbę gal kaip tik dėl to, kad žmogaus vardas yra įrašytas jo veide. Veidas, kaip ir vardas, yra žmoniškosios substancijos apraiška. Iš veido žmonės pažįsta vieni kitus, iš veido jie skiriasi vieni nuo kitų. Viena iš kūrybos paslapčių ir yra ta, kad visi veidai yra panašūs esminiais savo *bruožais,* bet nėra dviejų panašių veidų šitų bruožų *formomis.* Žmoniško veido vieningumas rodo, kad visiems žmonėms tinka *žmogaus* vardas. Veidų skirtingumas rodo, kad kiekvienas žmogus turi *savą* vardą. Apie žmogų, kurio nebuvo galima pažinti sakoma: Aš negalėjau pamatyti jo veido.

žmogui žinoti vardą reiškė turėti galios valdyti daiktą. Todėl pirmykščiai burtai yra atremti į vardo žinojimą. Vardo ištarimas pašaukdavo arba pavydavo dvasias. Mūsų mąstymui vardas yra daugiau sutartinis dalykas. Bet pirmykštis žmogus varde įkūnijo daikto esmę taip, kaip jis ją suprato ir intuityviškai regėjo. Šituo atžvilgiu reikia suprasti ir Šventraščio pasakojimą, kad Adomas davė gyviams vardus. Šita prasme ir Hello pastebi, kad vardas išreiškia žmogaus vidų ir jo esmę.

VIII

Tarp vyro ir žmonos, tarp sužadėtinio ir sužadėtinės yra garbės bendrumas, atremtas į vardo bendrumą. Ištekanti moteris gauna savo vyro vardą, ir nuo tos dienos jai tenka ir vyro garbė. Jeigu moters garbė yra ypatingai jautri, jeigu prie jos negali prisiartinti net menkiausias įtarimas, tai ar ne dėl to, kad vardo paslaptis moteryje reiškiasi labai savotišku būdu? Juk nuo jos gauto vardo priklauso garbė, kuria ji džiaugiasi. Ji pakeitė savo likimą tą dieną, kurią ji pakeitė savo vardą. Moters vardas yra dviejų gyvenimų istorija: josios ir josios vyro.

IX

Parašas, aišku, yra kilęs iš žodžio raštas, kuris reiškia ženklą. Štai dėl ko parašas yra žmogaus žymė, jo antspaudas, jo būdas, jo esmės paveikslas, pagrįstas pažadu. Duoti žodį ir parašyti savo vardą yra vienas ir tas pats veiksmas, ir šitas veiksmas liečia žmogaus garbę.

Dėl ko žmogus, piktam panaudojęs patikėtą gėrybę, pasidaro labiau negarbingas, negu įvykdęs kurį kitą nusikaltimą? Dėl to, kad patikėta gėrybė buvo paremta specialiai jo žodžiu. Geras ar blogas veiksmas, kuriuo patikėta gėrybė

buvo išsaugota ar neišsaugota, įvyko specialiai garbės srityje.

Paslapties sulaužymas yra tos pačios rūšies nusikaltimas. Paslaptis yra patikėta draugo garbei. Kas priima paslaptį, tuo pačiu netiesioginiu būdu pasižada josios neišduoti, net jeigu aiškiai to ir nepasakytų. Paslaptis yra patikėta gėrybė. Garbė tuo labiau yra paliečiama, jeigu veiksmas, kuris ją įžeidžia, nėra baudžiamas žmonių sankcijomis. Kas išduoda draugo paslaptį, nieku nerizikuoja. Jis ją išduoda visiškai būdamas saugus.

Laikyti savo žodį jį verčia ne koks nors žmogiškasis interesas, bet duotas pasižadėjimas. Apskritai, panieka darosi tuo didesnė, kuo žmogus, jos nusipelnęs, nėra kaip nors kitaip baudžiamas. Panieka yra savotiška bausmė, bausmė, kuri plaka vardą.

Kas apgauna slapta, padaro nusikaltimą naktį. Jis apgauna tą, kuris pasitikėjo, kuris atsidavė, kuris išsidavė. Negarbingiausi pasaulyje nusikaltimai yra tie, kuriems panaudojamas miegas. Miegas nuginkluoja žmogų, atiduodamas jį supančios aplinkos garbei. Apgavimas yra toks pat atsitikimas, slepiąs savyje ypatingą biaurumą ir sukrečiąs sielos gelmes. Pasitikėjimas yra savos rūšies miegas. Kas patiki savo paslaptį, ramiai užmiega savo draugo glėbyje. Ir koks yra pasipiktinimas, jeigu jis atbunda apgautas?

Vardas yra garbė. Pakilkime dar kiek aukščiau, ir vardas pavirs garbinimu[4]). Garbinimas yra padidinta garbė, apvainikuota garbė, garbė papuošta purpuru. Garbės negali išvengti niekas. Garbinimas yra būtinas tik kai kuriems. Kai garbė virsta didinga, ji gauna garbinimo vardą ir tuomet pasirodo didybė. Garbė duoda tai, ką buvo pažadėjusi. Tai teisingumas. Garbinimas duoda daugiau, negu buvo pažadėta. Tai didybė. Garbė apsiskaičiuoja: ji neduoda mažiau, negu buvo pažadėjusi. Garbinimas neskaičiuoja: jis duoda aklai, jis duoda didingai. Kai žmogus pakyla aukščiau garbės srities ir pereina į garbinimo sritį, jo vardas pasidaro didybės sinonimu. Jis reiškia ne tik kurio nors žmogaus vardą, bet jis reiškia didingo daikto vardą. Jo vardas palieka smulkią kasdienybę ir virsta žmonijos turtu[5]). Poezija juo grožisi, jis priklauso ritmui.

---

[4]) Šiuo žodžiu čia verčiamas žodis „gloire“ Be abejo, vertinys nėra visai tikslus, nes jis tinka ir visai kitai sąvokai, būtent „adoration“. Vis dėlto šioje vietoje sunku kuo geresniu „gloire“ pakeisti.

[5]) Iš tikro, toki vardai, kaip Platonas, Augustinas, Napoleonas, Beethovenas yra ne tik kadaise gyvenusių žmonių vardai, bet ir didingų dalykų pavadinimai. Mes kalbame apie platonišką meilę, apie augustinišką sielą, apie napoleonišką kovą ir tt. Šių vardų reiškiamos sąvokos virto didžiomis.

Ir kas žino, ar didis žmogus, priimdamas garbinimą, neįvykdo tylaus pažado, kuris pasako tikrą jo vardą, pažado patenkinti retai patenkinamą norą, norą žavėtis, kuris, puolęs ant kelių, maldaute maldauja ko nors didingo? Noras žavėtis yra elgeta, kuris prašo sau duonos, kaip ir visi kiti.

XI

Jeigu garbė duoda tai, kas privalu, ir jeigu garbinimas yra kaž kas daugiau, mes galėsime lengvai suprasti, kodėl garbinimas esmingai yra gailestingas. Tėvas Faberis kaž kur yra pasakęs, kad Dievas didžiuojasi savo gailestingumu. Šitie puikūs žodžiai nėra nuostabūs. Gailestingumas, įvykdydamas daugiau, negu reikalauja teisingumas, perkelia galybę į atlaidumo sritį. Ir šioje srityje ji kvėpuoja nauju oru, ji įgyja naują išvaizdą.

Žmonių kalba čia slepia savyje didelį grožį. Prancūziškai padaryti gailestingą darbą reiškiama vienu žodžiu. Šioje kalboje yra vienas žodis, reiškiąs veiksmą, kuriuo dovanojamos kaltės.

Tai veiksmažodis *pardonner*.

Par- donner reiškia duoti su viršum[6]).

---

[6]) *Donner* reiškia duoti, *par* reiškia viršum, aukščiau.

Būti teisingam jau yra gana sunku. Užtat reikia būti tiesiog didingam, kad noras atleisti pasidarytų gyvenimo dėsniu. Gyvulys neatleidžia. Bet žmogus, sukurtas pagal Dievo paveikslą, pakyla aukščiau, negu leidžia griežtumas. Žmogus atleidžia ir šį momentą savo kūno veide, savo sukurtame veide jis apreiškia Dievo panašumą, kuris padaro žmogų galintį atleisti. Kadangi atlaidumas yra daugiau, negu garbė, kadangi jis stovi aukščiau už prigimtį, todėl jis dėl savo kilnumo nepakenčia jokio aprėžimo, jokio siaurumo, jokio šaltumo, jokių ribų. Jis neapkenčia taupumo, jis svaido pilnomis saujomis. Sis sūnus eikvotojas išmėto pats savo substanciją. Jis duoda tai, ko niekas neturi teisės pasiekti. Didybė yra gailestingumo žymė.

Gailestingumas? Kas jį apvalys nuo tos kvailos išvaizdos, kuri taip dažnai jam priskiriama? Kada galop bus suprasta, kad jis yra neatskiriamas nuo aktyvios, šėlstančios, naikinančios, nenumaldomos, griaunančios neapykantos, nuo blogio neapykantos? Kada bus suprasta, kad, norint būti gailestingam, reikia būti nepalaužiamam; kad, norint būti švelniam tiems, kurie prašo atleisti, reikia būti žiauriam žmonių priešams, kurie čiulpia šių klūpančiųjų kraują, žiauriam klaidai, mirčiai ir nuodėmei? Gailestingumas yra baisus, kaip kareivių armija, paruošta mūšiui. Kartais jis įgyja Juditos išvaizdą, kartais

jis ištiesia vandens Betulijai, kuris mirė iš troškulio.

Jau nuo seniai pikta valia ir kvailumas susitarė dorybes paversti kvailiukėmis, neryškiomis ir verksmingomis. Niekas nežino, ligi kol eina šios klaidos nedorumas ir pavojus. Niekas nežino, kiek žmonių, išalkusių ir ištroškusių didybės, atsitraukė nuo Dievo dėl tų knygeliūkščių, kurios Dievą vaizduoja silpną ir menką[7]).

Yra tokių, kurie tiki, kad garbė yra neatleisti. Kiti mano, kad atlaidumas yra garbės nusilenkimas dorovei. Kada gi bus suprasta, kad gailestingumas yra pakilnintos garbės didybė? Kiekvienas daiktas stengiasi pakilti viršum savęs, peržengti savo ribas, kiekvienas daiktas yra gundomas ekstazės grožio (ἔκστασις). Kai garbė užkopia ant šio kalno, jo viršūnėje ji randa garbinimą. Tuomet ištrykšta ašaros. Garbė sustingdo veidą, bet garbinimas pravirkdo.

---

[7]) Su tokiu religiniu sentimentalizmu ir infantilizmu šiandien kovojama vyriškojo pamaldumo ir religingumo vardu. Be abejo, vienašališkas vyriškojo elemento propagavimas religijoje yra taip pat pavojingas. Bet iš apšvietos laikų, iš to „siècle des petitesses" yra pasilikę religijoje labai daug ne tik maloninių žodžių, bet ir idėjų, kurias reikia pašalinti.

Aš baigiu, mesdamas žvilgsnį į dykumos vidų, kur Mozė ganė savo avis.

Visais laikais žmonės tikėjo, kad galybės paslaptis yra Viešpaties vardas. Šventraštyje daugelį kartų mes matome, kad kai tik Dievas žmogui patiki kokią nors misiją ar padaro kokį nors pažadėjimą, žmogus paklausia:

Kaip vadiniesi, Viešpatie?

Širdies gelmėse glūdi viltis, atremta į Dievo vardą. Dievas pasivadino pavyzdžiu Dievu, nes jo garbė priklauso tik jam.

Kai Mozė išgirdo balsą iš degančio krūmo, ir jis paklausė, kaip vadinasi tas, kuris ten kalba. Atsakymas, kuris jam buvo duotas, buvo išlaikytas amžiams ir tetragrammaton perskaityti amžinybė nebūtų per ilga.

Kaip visi hebrajų vardai, taip ir vardas

J E H O V A H

turi daug reikšmių. Jis gali reikšti tą, kuris buvo, kuris yra ir kuris bus. Jis reiškia paslaptingu būdu asmenų trejybę ir dieviškosios esmės vienybę. Jis yra alfa ir omega. Net pati viltis, kuri niekados nebijo kopti aukštai, niekados nepasiekia šio vardo pilnybės viršūnių.

Tačiau šis vardas, tarp kitų reikšmių, pasak Cornelijaus a Lapide, reiškia

Tą, Kuris ištesi savo pažadus.

Adomas girdėjo meluojantį žaltį. Gundytojas neištesėjo savo pažado, duoto pirmiesiems tėvams[8]). Jis buvo negarbingas. Kai Pavydusis Dievas, kuris savo garbės neužleidžia kitam, apsireiškė Mozės asmenyje Adomo giminei, jis paskelbė keturiomis savo vardo raidėmis, kad jis vadinasi

Tasai, Kuris ištesi savo pažadus.

---

[8]) Gundytojas buvo pažadėjęs, kad pirmieji žmonės, paragavę užginto vaisiaus, bus, kaip dievai: *eritis sicut dii.* Šitas pažadas buvo absoliučiai neįvykdytas.

VIDUTINIŠKAS ŽMOGUS

I

Pasakykite kokiame nors salione apie kurį nors garsų žmogų, kad jis yra vidutiniškas, visi nustebs ir pastebės, kad jūs mėgstate paradoksus. Taip yra dėl to, kad retai, kas žino, kas yra vidutiniškas žmogus.

Ar vidutiniškas žmogus yra kvailas, bukas, nedoras? Anaiptol! Kvailys yra viename pasaulio krašte, genijus antrame. Vidutiniškas žmogus stovi viduryje. Aš nesakau, kad jis užima intelektualinio pasaulio centrą. Tai yra visai kitas dalykas. Aš tik sakau, kad jis stovi viduryje.

Ar vidutiniškas žmogus yra tasai, kuris filosofijoje, politikoje, literatūroje eina vidurio keliu? Ar jis būtinai ir tikrai priklauso šiai sričiai?

Taip pat ne.

Tasai, kuris eina vidurio keliu, žino, ką daro. Jis taip *nori daryti*. Vidutiniškas žmogus eina šiuo keliu nežinodamas. Juo jis eina dėl savo pri-

gimties, ne dėl savo pažiūrų; dėl savo būdo, ne dėl aplinkybių. Jis gali būti labai smarkus, staigus, vienašališkas; jis gali kuotoliausiai atsitraukti nuo vidurio kelio, jis vistiek bus vidutiniškas. Net jo smarkume bus vidutiniškumo. Charakteringas, absoliučiai charakteringas vidutiniško žmogaus bruožas yra jo *pagarba viešajai nuomonei.*

Jis niekados nekalba. Jis tik kartoja. Jis sprendžia apie žmogų pagal jo amžių, pagal jo užimamą vietą, pagal pasisekimą ir turtą. Jis ypatingai gerbia tuos, kurie yra žinomi, nesvarbu kokiu titulu, kurie yra daug parašę. Jis padarytų vizitą didžiausiam savo priešui, jei šis taptų garsus. Bet jis maža kreipia dėmesio į geriausią savo draugą, jei niekas šio negarbina. Jis nesupranta, kad tamsus žmogus, vargšas, kurį visi stumdo, su kuriuo elgiasi be jokių ceremonijų, kurį vadina „tu", kad šis žmogus gali būti genijus.

Galite jūs būti ir didžiausias tarp žmonių, jeigu jis pažino jus vaikystėje, jis manys darąs jums per daug garbės, palygindamas jus su Marmonteliu[1]). Jis niekad nieko nepradeda. Jo žavėjimasis yra protingas, jo entuziazmas oficialus. Jis niekina tuos, kurie yra jauni. Tik tada, kai

---

[1]) *J. Fr. Marmontel* (1723—1799) prancūzų rašytojas, žinomas anuo metu keletu savo raštų (ypač *Mémoires),* kuriuos parašė savo vaikams pamokyti.

jūsų didybė jau bus pripažinta, jis sušuks: „Ar aš nesakiau!“ Bet jis niekados nepasakys dar nežinomo žmogaus priešaušryje: „Štai garbė ir ateitis!“ Kas gali darbininkui pasakyti: „Mano mielas, tu esi genijus“, tas pelno nemirtingumą, kurį pažada kitam. Suprasti reiškia prilygti, yra pasakęs Rafaelis.

Vidutiniškas žmogus gali turėti vienokį ar kitokį gabumą, jis gali būti talentingas. Bet intuicija jam yra užginta. Antrosios regėjimo juslės jis neturi ir niekados neturės. Jis gali suprasti, bet jis negali atspėti. Kartais jis pripažįsta kurią nors idėją, bet jis nesugeba ja pasekti įvairiuose jos vingiuose. Ir jeigu tą pačią idėją jam pasakysite kitokiais žodžiais, jis josios neatpažins ir atmes.

Kartais jis pripažįsta kurį nors principą. Bet jeigu jūs parodysite jam šio principo pasėkas, jis sakys, kad jūs perdedate.

Jeigu nebūtų žodžio „perdėti“, vidutiniškas žmogus jį išrastų.

Vidutiniškas žmogus mano, kad Krikščionybė yra naudinga apsauga, kurios neprotinga būtų atsisakyti. Bet savo viduje jis ją niekina. Kartais jis reiškia jai pagarbą tik dėl įpročio, tokią pat pagarbą, kaip ir knygoms. Bet jis bijo Katalikybės. Jam atrodo, kad Katalikybė yra perdėta. Jam labiau patinka protestantizmas, nes jis atrodo esąs saikingesnis. Jis yra visų principų ir visų jų priešginybių draugas.

Vidutiniškas žmogus gali vertinti dorus ir talentingus žmones.

Bet jis bijo šventų ir genijalių žmonių, nės jis juos laiko tokiais, kurie perdeda.

Jam neaišku, kam reikalingi vienuolynai, ypač kontempliatyvinio pobūdžio. Jis supranta šv. Vincento Pauliečio seseris, nes jos veikia, bent iš dalies, regimajame pasaulyje. Bet karmelitės, sako jis, kam jos?

Jei vidutiniškas žmogus rimtai tampa krikščionimi, jis paliauja buvęs vidutiniškas. Jis gali nepasidaryti aukštesniu žmogumi, bet ranka, kuri laiko kalaviją, atplėšia jį nuo vidutiniškumo. Žmogus, kuris myli, niekados nėra vidutiniškas.

Tikrai vidutiniškas žmogus visu kuo žavisi po truputį. Bet jis nieku nesižavi nuoširdžiai. Jei išdėstysite jam savo mintis, savo jausmus entuziastingai, jis bus nepatenkintas. Jis pasakys, kad jūs perdedate. Jis labiau myli savo priešus, jei šie yra šaltoki, negu savo draugus, jei šie yra entuziastingi. Labiausiai jis nekenčia susižavėjimo.

II

Vidutiniškas žmogus turi tik vieną aistrą, būtent, *grožio neapykantą*. Jis labai dažnai gali kartoti banalią tiesą banaliu tonu. Bet tą pa-

čią tiesą išreikškite poetiškai, ir jis prakeiks jus, nes čia jis sutiks grožį, asmeninį savo priešą.

Vidutiniškas žmogus mėgsta tokius rašytojus, kurie nė vienam klausimui nesako nei *taip* nei *ne*, kurie nieko neteigia, kurie sutelkia visas priešingas nuomones. Jis mėgsta sykiu Voltairį, Rousseau ir Bossuetą. Jis nori, kad Krikščionybė būtų neigiama, bet neigiama mandagiai, saikingais žodžiais. Jis jaučia savyje tam tikro palinkimo į racionalizmą ir, keistas dalykas, sykiu į jansenizmą. Jis tiesiog garbinte garbina Savojos vikaro tikėjimo išpažinimą[2]).

Kiekvienas teigimas jam yra neišmintingas, nes kiekvienas teigimas išskiria priešingą tvirtinimą. Bet jeigu jūs būsite kiekvienam dalykui truputį draugas ir truputį priešas, jis jus laikys protingu ir saikingu žmogumi. Jis stebėsis jūsų minčių subtilumu ir sakys, kad jūs turite talentą suvokti perėjimus ir niuansus.

Norint išvengti netolerancijos priekaištų, vidutiniško žmogaus daromų kiekvienam, kas mąsto griežtai, reikėtų pagalbos ieškoti absoliučiame abejojime. Bet ir abejojimo negalima vadinti tikru vardu. Reikia jam duoti kuklios nuomonės išvaizdą, kuri pripažįsta ir priešingos nuomonės teises, kuri atrodo ką nors sako, bet tikrumoje nieko nepasako. Prie kiekvieno sa-

---

[2]) Tai vienas iš Rousseau veikalų: *Proffesion de foi du vicaire savoyard.*

kinio reikia pridėti minkštinančių posakių: *rodos, jei drįsčiau pasakyti, jei man būtų leista taip tarti...*

Vidutiniško žmogaus veiklume, jo funkcijose visados glūdi nerimas: tai baimė susikompromituoti. Jis reiškia keletą minčių, pavogtų iš pono de La Palisse, bet taip rezervuotai, taip bailiai, taip išmintingai, kaip žmogus, kuris bijo, kad per drąsūs jo žodžiai nesugriautų pasaulio.

Pirmas vidutiniško žmogaus sprendimas, kuriuo jis vertina kokią nors knygą, liečia smulkmenas ir paprastai stiliaus smulkmenas. Gerai parašyta, sako jis, kai stilius sklandus, drungnas, nespalvingas, bailus. Blogai parašyta, sako jis, kai jūsų veikalas alsuoja gyvybe, kai jūs kuriate žodžius kalbėdami, kai jūs laisvai reiškiate savo mintis, kaip pridera rašytojui. Vidutiniškas žmogus mėgsta neasmeninę literatūrą. Jis nekenčia knygų, kurios jį verčia pamąstyti. Jis mėgsta tokius rašytojus, kurie yra panašūs į kitus, kurių papročiai nusistoję, kurie nesusprogdina savo kiauto, kurie laikosi savo rėmuose; jis mėgsta tokius, kuriuos visi žino iš galvos, dar jų neskaitę, nes jie yra panašūs į visus tuos, kurie skaitomi nuo pat mažens.

III

Vidutiniškas žmogus sako, kad Kristus turėjęs pasitenkinti skelbęs meilę ir gailestingumą,

bet jam nereikėję daryti stebuklų. Šventųjų stebuklų, ypač naujų šventųjų, vidutiniškas žmogus tiesiog nekenčia. Jeigu pasakojate jam kokį nors dabartinį antgamtinį įvykį, jis jums pasakys, kad legendos yra labai vaisingos šventųjų gyvenimuose, bet kad jas ten reikią ir palikti. Į jūsų pastabą, kad Dievo galybė ir šiandien yra ta pati, kaip kadaise, jis atsakys, kad jūs perdedate.

Vidutiniškas žmogus teigia, kad visuose daiktuose yra gėrio ir yra blogio, kad negalima būti absoliučiam savo sprendimuose ir t. t. ir t. t.

Jeigu jūs griežtai ginate tiesą, vidutiniškas žmogus pasakys, kad jūs per daug pasitikite savimi. Jis, kuris turi tiek puikybės, nežino, kas yra puikybė. Jis yra kuklus ir išdidus, nusilenkiąs prieš Voltairį ir maištaująs prieš Bažnyčią. Jo šūkis yra Joabo žodžiai: Drąsus tiktai prieš Dievą!

Vidutiniškas žmogus, bijodamas aukštesnių dalykų, sako, kad jis vertina sveiką nuojautą. Bet jis visai nežino, kas yra sveika nuojauta. Šiuo žodžiu jis vadina neigimą viso to, kas yra aukšta.

Vidutiniškas žmogus gali pakankamai turėti to beverčio dalyko, kuris salionuose yra vadinamas *esprit*. Bet jis neturi išminties, kuri yra galia faktuose įžiūrėti idėją.

Išmintingas žmogus pakelia galvą stebėtis ir garbinti. Vidutiniškas žmogus pakelia galvą ty-

čiotis. Visa, kas yra viršum jo, jam atrodo juokinga. Begalybė jam atrodo nebūtis.

Vidutiniškas žmogus netiki į velnią.

Vidutiniškas žmogus apgailestauja, kad krikščioniškoji religija turi dogmų. Jis norėtų, kad ji skelbtų tiktai vieną moralę. O jeigu jam pastebėsite, kad josios moralė išplaukia iš josios dogmų, kaip pasėkos iš principo, jis jums atsakys, kad jūs perdedate.

Jis neskiria apgaulingo kuklumo, kuris yra oficialus pasipūtusių padugnių melas, nuo nusižeminimo, kuris yra naivi ir dieviška šventųjų dorybė.

Štai koks yra skirtumas tarp šios rūšies kuklumo ir nusižeminimo.

Apgaulingai kuklus žmogus tiki, kad jo protas yra aukštesnis ir nepriklausomas nuo dieviškojo proto, ir tuo pačiu metu jis tiki, kad jo protas yra žemesnis už Voltairio protą. Jis tiki esąs žemesnis už plokščiausius aštuonioliktojo šimtmečio nedorėlius, bet tyčiojasi iš šv. Teresės.

Tikrai nusižeminęs žmogus niekina visokį melą, nors jis ir būtų garbinamas visoje žemėje, ir klaupia prieš kiekvieną tiesą.

Vidutiniškas žmogus atrodo kuklus dėl įpročio. Jis negali būti nusižeminęs, nes tokiu atveju jis liautųsi buvęs vidutiniškas.

Vidutiniškas žmogus aklai ir be jokių rezervų garbina Ciceroną. Jis nevadina jo vardu, jis

jį vadina romėnų oratoriumi. Kartas nuo karto jis pacituoja: *ubinam gentium vivimus?* Vidutiniškas žmogus yra pikčiausias ir žiauriausias genijaus priešas.

Jis priešinasi genijui savo inercija, savo žiauriu atsparumu; jis priešinasi savo mechaniškais ir nenugalimais įpročiais, savo senų prietarų tvirtovėmis, savo piktu abejingumu, savo negeru skepticizmu, savo gilia neapykanta; jis priešinasi beširdžių žmonių ašaromis ir kvailumo kietumu.

Genijus gyvena entuziazmu. Jis reikalauja, kad žmogus pamirštų pats save. Vidutiniškas žmogus niekados savęs nepamiršta. Jis yra be entuziazmo ir be pasigailėjimo, nes šiedu dalykai visados eina sykiu.

Kai genijus nętenka drąsos ir mano mirsiąs, vidutiniškas žmogus žiūri į jį pasitenkinęs. Jo širdžiai darosi lengva dėl šios agonijos. Jis sako: „Aš atspėjau, kad šis žmogus eina blogu keliu, jis per daug pasitikėjo savimi“. Kai genijus triumfuoja, vidutiniškas žmogus pažaliuoja iš pavydo ir iš pykčio. Jis tuomet pastato jam priešais bent didžiuosius klasinius (kaip jis juos vadina) praėjusiojo šimtmečio[3]) pavyzdžius ir stengiasi pats save įtikinti, kad ateitis atkeršins už dabartį.

---

[3]) Aštuonioliktojo šimtmečio.

Vidutiniškas žmogus yra labiau blogas, negu jis mano pats ir negu kiti apie jį mano, nes jo šaltumas padengia jo blogumą. Jis niekados nesijaudina. Jis norėtų išnaikinti visus aukštesnius žmones. Nepajėgdamas, jis keršina iš jų tyčiodamasis. Jis sugalvoja menkų šmeižtų, kurie, būdami menki, neatrodo esą šmeižtai. Jis bado adatomis ir džiaugiasi, kai bėga kraujas, nors net žmogžudys bijo savo paties pralieto kraujo. Vidutiniškas žmogus baimės niekados nejaučia. Jis jaučiasi esąs saugomas daugumos tų, kurie yra panašūs į jį.

IV

Literatūros pasaulyje vidutiniškas žmogus yra tasai, apie kurį socialiniame pasaulyje sakoma, kad jam pasisekė. Jam pasiseka visiškai lengvai. Pamiršdamas esmę ir sugaudamas tiktai kiekvieno dalyko prietapus, jis eina ten, kur jį veda aplinkybės. Jis tykoja progos. Ir kai jam pasiseka, jis pasidaro dar dešimtį kartų vidutiniškesnis. Jis vertina save, kaip ir kitus, pasisekimo mastu. Aukštesnis žmogus jaučia išvidinę jėgą, jaučia ypatingai tada, kai kiti josios nejaučia. Tuo tarpu vidutiniškas žmogus laikytų save pamišusiu, šitaip elgdamasis. Jis pasitenkina jam sakomais komplimentais. Jo vidutiniškumas auga sykiu su jo nereikšmingumu.

Bet, galop paklausite, kokiu būdu jam pasiseka?

Kai sėdėjote prie dirbamojo savo stalo, prieš akis turėdami atverstą knygą, pažymėtą žinomu vardu, kurią viešoji nuomonė teikėsi pasiūlyti jūsų dėmesiui, argi niekados nekilo jumyse noras užversti ją neramiu gailesčiu širdyje ir pasakyti: „Kokiu būdu šie puslapiai išgarsino autorių, vietoje paskandinę jį užmarštyje? Ir kokiu būdu šis ar anas vardas, galįs stovėti šalia garsiausių vardų, pasiliko žmonėms visiškai nežinomas? Kodėl keletas mėgėjų tarp savęs tyliai burba tą vardą, apie kurį galvoju, nedrįsdami jo paskelbti visiems? Garbė turi savų paslapčių, o gal aikščių?

Štai atsakymas: garbė ir pasisekimas nėra tas pat. Garbė turi paslapčių, pasisekimas turi aikščių.

Vidutiniškas žmogus nekovoja. Jis gali iš sykio laimėti. Bet galop jis pralaimės.

Aukštesnis žmogus visų pirma kovoja, o paskui laimi.

Vidutiniškam žmogui sekasi dėl to, kad jis plaukia pasroviui. Aukštesnis žmogus triumfuoja dėl to, kad jis eina prieš srovę.

Pasisekimo paslaptis yra žengti sykiu su kitais; garbės paslaptis yra eiti prieš kitus.

Kiekvienas žmogus, kurio vardas pasidaro žinomas, šitaip elgiasi, nes jis visados esti vienos arba antros žmonių rūšies atstovas.

Štai visų paslapčių raktas.

Aukštesnė žmonių rūšis yra atstovaujama didžiųjų; žemesnė rūšis yra atstovaujama menkųjų.

Vieni ir antri turi savo šalininkų visuotiniame susirinkime.

Bet vieni savo atstovus apdovanoja pasisekimu, o antri garbe.

Kurie meilinasi prietarams, savo bendraamžių papročiams, tie esti iškeliami ir tiems pasiseka. Tai yra laiko žmonės.

Kurie susikerta su prietarais, su papročiais, kurie iš anksto kvėpuoja būsimo amžiaus oru, tie iškelia kitus ir pasiekia garbės. Tai amžinybės žmonės.

Štai kodėl drąsa, kuri nenaudinga pasisekimui, yra absoliuti garbės sąlyga. Didingi yra tie, kurie žmonėms vadovauja, vietoje jiems nusilenkę, kurie tomis pačiomis pastangomis laužia savo pačių neviltį, kaip ir išviršines kliūtis. Tai, ką mes vadname didybe, yra savarankiškumo spindėjimas.

Vidutiniškas žmogus, kuriam pasiseka, patenkina aktualius kitų žmonių troškimus.

Aukštesnis žmogus, kuris triumfuoja, patenkina nepažįstamus žmonijos nujautimus.

Vidutiniškas žmogus gali parodyti žmonėms jų pačių dalį, kurią jie pažįsta.

Aukštesnis žmogus apreiškia žmonėms jų pačių dalį, kurios jie nepažįsta.

Aukštesnis žmogus nusileidžia į mūsų gelmes labiau, negu mes patys esame įpratę ten nužengti. Jis duoda žodį mūsų mintims. Jis mums yra artimesnis, negu mes patys.

Jis mus sujaudina ir pradžiugina, kaip žmogus, kuris mus žadina eiti su juo pažiūrėti saulės tekėjimo. Ištraukdamas mus iš mūsų namų ir vesdamasis į savo sritis, jis kelia mumyse nerimą ir tuo pačiu sykiu teikia aukštesnę ramybę.

Vidutiniškas žmogus, palikdamas mus ten, kur esame, įkvepia mums mirusios ramybės, kuri nėra ramybė tikra prasme.

Aukštesnis žmogus, nuolatos kankinamas, draskomas idealo ir tikrovės priešginybės, geriau, negu kas kitas, jaučia žmogaus didybę ir geriau, negu kas kitas, pažįsta žmogaus menkystę. Jis galingai jaučia esąs pašauktas į idealo spindėjimą, kuris yra visų mūsų tikslas, ir mirtinai sužeistas pirmykščio vargšės mūsų prigimties puolimo. Jis ir mums perteikia šiuos du savo turimus jausmus. Jis uždega mumyse būties meilę ir be paliovos žadina mumyse mūsų nebūties sąmonę.

Vidutiniškas žmogus nejaučia nei didybės nei menkystės, nei Būties nei nebūties. Jis nesižavi ir neskuba. Jis lieka ant priešpaskutinio kopėčių laipto, netikęs kopti ir per tingus nusileisti. Savo sprendimuose, kaip ir savo žygiuose, jis realybę palenkia susitarimui, pritaria tam, kas

telpa jo stalčiuje, neigia tai, kas netelpa jam žinomose tabelėse ir kategorijose, nieku nesistebi, niekados neprisiartina prie gyvenimo baisios paslapties, tuo būdu išvengia kalnų ir bedugnių, per kurias gyvenimas vedžioja savo draugus.

Genijalus žmogus yra aukštesnis už visa tai, ką jis įvykdo. Jo mintis yra aukštesnė už jo darbus.

Vidutiniškas žmogus yra žemesnis už visa tai, ką jis įvykdo. Jo darbas nėra jo minties realizavimas. Tai darbas atliktas pagal tam tikras taisykles.

Genijalus žmogus savo darbus visados laiko neatbaigtais.

Vidutiniškas žmogus yra patenkintas savo žygiais, jis yra pilnas pats savęs, pilnas nebūties, pilnas tuštumos, pilnas tuštybės. Tuštybė! Ši nepakenčiama asmenybė visa telpa dviejuose žodžiuose: *šaltumas* ir *tuštybė*.

NELAIMĖS TROŠKIMAS

I

Viena iš netikėtiniausių ir sykiu realiausių žmoniją varginančių aistrų yra noras kankinti. Kas žmonių nepažįsta, tam šis dalykas atrodo negalimas. Bet kas žmones pažįsta, tam šis dalykas yra aiškus. Zmonių giminėje glūdi kaž koks sugedimas, kuris ją stumia šio baisaus geidulio linkui. Šis geidulys yra virtęs stabu, kuris jau šeši tūkstančiai metų, kai reikalauja ir gauna žmonių aukų. Žmogus trokšta praryti tokį dalyką, kuris neštų mirtį. Juk reikia išaiškinti tą sugedimą, kurio pilna literatūra ir poezija, reikia išaiškinti teatro ir meilės nuosmūkį. Tuo tarpu išaiškinimas glūdi štai kur: *žmogus trokšta kankinti.*

Romėnų tauta iš savo gelmių šaukė: *panem et circenses!* Duonos ir cirko žaidimų!

Ką tai reiškia? Štai šio posakio vertimas: *gyvenimo ir mirties!* Romėnų tauta, ši stabmeldiškos civilizacijos atstovė, neprašė tik to, kuo ji galėtų gyventi. Ji prašė ir to, kas reika-

linga mirčiai. Šių dviejų prašymų sugretinimas yra nuostabiai prasmingas.

Savo laukine valia ji sustatė toje pačioje eilėje tai, kas žmogaus kraują gamina, ir tai, kas jį pralieja.

Šis šūkavimas yra labai charakteringas. Jis užima didelę moderninės literatūros dalį. Kartais vietoje kraujo prašoma ašarų. Bet ašaros yra sielos kraujas, kaip yra pasakęs šv. Augustinas.

Kraujo ir ašarų pamėgimas yra tas pat pamėgimas. Labiau brutali tauta trokšta kraujo, mandagesnė tauta trokšta ašarų. Ašarų pamėgimas yra rafinuotesnis kraujo pamėgimas. Kai žmogaus žiaurume vyrauja kūninis elementas, jis trokšta kraujo. Kai jo žiaurume vyrauja dvasinis elementas, jis trokšta ašarų.

II

Malonumas kankinti, kuris vyrauja nemokyto barbaro sieloje, išsigimusiame šviesuolyje pasikeičia panašiu malonumu, bet tik panašiu, o ne visai tokiu pat, būtent: *malonumu matyti kenčiant.*

Šis pastarasis malonumas tuo yra pranašesnis už pirmąjį, kad jis mažiau vargina.

Lucrecijus garsiose savo eilėse „Suave mari magno“ malonumą matyti kenčiant priskiria

prie žiūrovo asmeninio saugumo jausmo, prie jausmo, kuris atsiranda dėl priešginybės dėsnio, kai žiūrovas ramiai sėdi ir žiūri į kito pavojų.

Lucrecijus norėjo būti gilus. Bet jis yra nepaprastai paviršutiniškas. Tame malonume, apie kurį jis kalba, glūdi visai kas kita, o ne asmeninio saugumo jausmas. Jame glūdi pamėgimas kraujo arba ašarų.

Be abejo, priešginybė yra reikalinga malonumui, apie kurį kalba Lucrecijus. Bet tai yra daug gilesnė priešginybė, negu jis mano. Tai nėra pavojaus ir saugumo priešginybė, bet tai kankinimo ir smagumo priešginybė.

Žmogus taip labai savęs nepažįsta, kad kiekvieną momentą jis apreiškia, pats nė nežinodamas, šiuos jausmus, kurie, jo manymu, yra labai reti ir kuriuos jis vadina išsigimimu.

Pasakokite žmogui apie malonumą kankinti arba apie malonumą matyti kenčiant, jis manys, kad reikia eiti net ligi Caligulos, norint rasti pavyzdžių. Tuo tarpu jis pats tūkstančius sykių tai bandė savo gyvenime. Bet jis nepažino savyje šios rūšies malonumų, nes nenorėjo jų pavadinti tikru vardu.

Dar daugiau, jis džiaugėsi šiais malonumais, jis buvo sau už juos dėkingas, jis jais žavėjosi, nes jis juos priskyrė dideliam savo sielos jautrumui.

Gal būt jūs pasakysite, kad, pereinant į literatūros sritį, šis dalykas netenka savo pobūdžio, nes jis netenka realumo.

Aš jums atsakysiu, kad, galimas daiktas, šis dalykas netenka dorinio pobūdžio, bet jis anaiptol ne netenka psichologinio pobūdžio. Jis nėra toks pat praktinės kaltės atžvilgiu, bet jis yra toks pat idealinės savo prigimties atžvilgiu.

Iš kitos pusės, mes klaidingai suprantame, kas yra realu ir kas nerealu. Ar mes žinome, kokius veiksmus mes vykdome, priimdami kokią nors mintį, kokį nors įspūdį, kokį nors troškimą? Menininkas, kuris pirmą sykį savo dvasioje sukuria statulos planą, padaro blogą ar gerą veiksmą. Bet kiekvienu atveju šis veiksmas yra realesnis, negu tas, kuriuo statula yra pagaminama. Jos idėja yra realesnė, negu bronza ar marmoras[1]). Kas tad gali pajėgti išmatuoti tą realybę, kurios jis yra autorius.

Bet noras kankinti liečia ne tik kitus žmones. Žmogus, šį geismą turėdamas, mėgsta ir savo paties kančią.

---

[1]) Čia Hello krypsta platoniškosios filosofijos linkui, kuri skelbia, kad daiktas visados yra mažiau realus, negu jo idėja, kad visas šis pasaulis yra tik netobulas amžinųjų pirmavaizdžių atspindys. Ši pažiūra ypatingai pasitvirtina kūrybiniuose žmogaus aktuose, kurių rezultatas visados yra menkesnis, vadinasi, mažiau realus, negu kūrėjo idealas.

Šis nuostabus pamėgimas, neįtikėtinas akims to, kuris nemąsto, yra visiškai aiškus tam, kuris moka skaityti. Mūsų amžius giliau, negu kiti, įdėjo pirštą į žmogaus žaizdas daug dažniau tam, kad jas padidintų, negu tam, kad jas gydytų. Jis sukišo visą kumštį į neregimas žaizdas, norėdamas parodyti, kokios jos gilios.

Ligūstų sielų pasisekimas, kurios jau šešiasdešimt metų, kai užplūdo pasaulį, ir kurių atsirado tiek, kad nebegalima suskaičiuoti, būtų neišaiškinamas, jeigu žmogus neturėtų keistos aistros lenktyniuoti nelaimėmis.

Štai jūs esate nelaimingas ir dėl to lipate ant piedestalo ir šaukiate visoms kartoms: Žiūrėkite, koks aš nelaimingas! Ir susisupate savo nelaime, kaip kokiu apsiaustu.

Jūsų kaimynas jus pamėgdžios, taip pat *manys* esąs nelaimingas ir *pasidarys* nelaimingas, nes jūsų nelaimė yra geidulio iškrypimas. Geidulys įgijo nelaimės išvaizdą. Ir kaip gelmė pašaukia gelmę, taip geidulys pašaukia puikybę. Kadangi jumyse geidulys įgijo nelaimės išvaizdą, todėl jūsų nelaimė pašaukia puikybę ir puikybė atsiliepia.

Jeigu būtų kitaip, ar mes šiandien žinotume Werterio vardą?

Kiek moterų nori būti išblyškusios. Sveikata joms yra pažeminimas. Kiek ašarų buvo išlieta dėl nelaimių, kurios pasidarė realios dėl to, kad buvo norimos.

Kenkiančių dalykų baisus pamėgimas iš blogų teatrų perėjo į blogą gyvenimą, ir žmogaus tuštybė nepasitenkino tiktai išgujusi džiaugsmą: ji panorėjo padaryti jį negarbingą.

III

Aistra, apie kurią aš kalbu, nesinaudoja kančia, kaip įrankiu džiaugsmui. Ne, kančios ji trokšta, kaip tikslo, kaip pasėkos, kaip galo. Ji nori, kad nelaimė būtų pastovi, ji nori pasilsėti ant nelaimės rankų.

Kur tik pasirodo tiesa, ten atsiranda ir jai prieštaraujančiųjų. Kančia visados žmogui ateina tik kaip priemonė. Ji veda į džiaugsmą, jeigu tik ji nėra amžinasis pasmerkimas. Bet tuomet ji yra savotiško pobūdžio, ji yra didinga ir spinduliuojanti. Ji žengia į didį teisingumo džiaugsmą, džiaugsmą be galo, be nuovargio, be negalios.

Pasmerktieji šio džiaugsmo neragaus niekados. Bet teisingumas eina savo keliu.

IV

Tarp nelaimės mėgėjų lordas Byronas užima tokią vietą, kurios daugelis jam pavydi. O, kiek vargšų žmonelių būtų buvę nepaprastai paten-

kinti, jeigu būtų galėję griežti dantimis, pamėgdžiodami šią asmenybę.

Lordas Byronas visą gyvenimą svajojo apie idealinį nusikaltėlį, nusikaltėlį žiaurų, nepermaldaujamą, paslaptingą ir fantastinį. Šis nusikaltėlis be baimės, bet ne be priekaištų, yra be paliovos kankinamas sąžinės graužimo. Jis visus gąsdina, visus žudo, viską degina. Manfredas yra vienas iš Byrono žingsnių šio nelaimės idealo linkui. Vis dėlto atrodo, kad šis idealas jo akims yra per didis, per gražus, kad jis tikėtųsi jį kada nors pasiekti. Lordas Byronas savo svajojamos idealinės nelaimės atžvilgiu yra panašus į jaunuolį, kuris mato prabėgantį arabų veislės žirgą. Atrodo, kad jis yra pagautas realios savo nelaimės ir tiesia rankas į idealinę nelaimę, kuri švitėjo laimingomis jo dienomis ir supo jo jaunystę. Lordas Byronas niekina ramybę ir biaurisi viltimi. Jis myli neatšaukiamą žlugimą, griuvimą be išeities ir baisumą be paguodos. Jeigu šis žmogus būtų tik juokingas, ir tai jau būtų didelė skriauda, nes jis nėra gimęs būti juokingu. Bet skriauda pasidaro kur kas didesnė. Lordas Byronas meluoja pačiai daiktų esmei. Jis verčia meluoti poeziją. Jis apgaudinėja kitus, aiškindamas gėrio ir grožio prigimtį, kilnumo prigimtį, gyvenimo prigimtį. Jis apgaudinėja, o kiti jam tiki, ir jis randa nemaža sekėjų.

Lordas Byronas, jeigu neklystu, šiais pačiais žodžiais yra pasakęs, kad *dorybė yra nuobodi*. Baisūs yra ne patys šie žodžiai, bet tai, kas juose glūdi. Baisus yra padėjimas to žmogaus, kuris juos ištarė. Tai nusistebėjimas tų, kurie juos skaito. Baisu yra ne tai, kas pasakyta, bet kas nutylėta. Yra keletas minčių, kurios žmonijai užnuodijo gyvybės versmes. Ir viena iš tų minčių yra ši: blogis yra įdomus, blogis yra vaistas nuo nuobodulio.

Šitoji netikėtina iliuzija yra labai paskliduši net tarp tų žmonių, kurie pirmieji turėtų būti nuo josios apsaugoti. Tarp dorų asmenų yra tokių, man gėda juos išvardinti, kurie mano, kad jų gyvenimas būtų naudingesnis, įvairesnis, laisvesnis, jeigu blogis dažniau įsimaišytų į jų kasdienines gėrio praktikas. Šie vargšeliai susilaiko kartais nuo blogio tik dėl to, kad jaučia pareigą susilaikyti. Bet jie nuo jo susilaiko, jo neniekindami. Jie susilaiko truputį gailėdamiesi. Palikdami blogį, jie lyg ir palieka savęs pačių dalį. Jie nebėga nuo blogio visais atžvilgiais. Jie nesupranta, kiek jis yra įkyrus, kiek jis yra nuobodus. Jie blogiu nesibiauri.

Tam tikras palinkimas į nuodėmę, tam tikras gailestis neparagavus užginto vaisiaus, tam tikras sielos pasidalinimas tarp gėrio ir blogio, tam tikras palankumas, gal visai nesąmoningas, kurį poezija švelnina, išskirdama iš savęs nuodėmę ir blogybę, tam tikras toleravimas pra-

gariškos pabaisos, ypač jei jos kalba yra elegantiška, jeigu jos veidas yra išpudruotas, jeigu jos reikalavimai saikingi — visos šios mintys valdo ne tik suklaidintus žmones. Jos įsiskverbia, jos įšliaužia ir į padorias sielas, norinčias būti ištikimomis ir tiesiomis. Plyšys, pro kurį jos įsilaužia, yra pasidaręs dėl to, kad vienybė jose yra suskilusi. Čia minimos sielos trokšta gėrio. Bet jos nepakankamai supranta absoliutinę, visišką, pilnutinę, praktinę tiesos, gėrio ir grožio vienybę. Jos nesuvokia baisaus biaurumo viso to, kas nėra gryna tiesa. Jos nejaučia baisios, nepavadinamos, neišmatuojamos, beribės gėdos viso to, kas vadinama garbe, jeigu šitoji garbė nėra tiesos verta, viso to, kas vadinama garbinimu, jeigu šis garbinimas nėra skaistumo didybė. Jos nesupranta šios gilios vienybės tarp tiesos, gėrio ir grožio, vienybės, kuri turi būti ne tik mūsų mintis, bet ir mūsų gyvenimas, kuri turi mūsų kraują persunkti pasibiaurėjimu melui, ypač jeigu jis yra paslėptas.

Daugelis žmonių mano, kad dėl dorybės reikia saugotis laimės, nes laimė yra pavojinga. Jie pamiršta, kad dėl dorybės reikia saugotis nelaimės, nes nelaimė yra pavojinga.

Charakteringas nelaimės pamėgimo bruožas yra šios nelaimės nevaisingumas. Nelaimė yra maistas tuštybei, smalsumui, iliuzijai, nebūčiai. Ji nepamoko, neapšviečia, nepagelbsti. Ji nieko nepadeda, ji tik verčia skųstis, pravirkdo, nepai-

sant orumo žodžių ir orumo ašarų, kuriuos ji išspaudžia prisiartinusi. Nelaimė tokiose aplinkybėse virsta nuolatine būsena, savo melancholiškumu trukdo darbą, kuris lieka nepadarytas. Nelaimės pamėgimas yra viena tinginystės forma.

Kadangi dabartinė literatūra[2]) išsigimusia savo dalimi virto tinginystės apologija, todėl ji platino ir garbino taip pat nelaimės pamėgimą. Šitoji tinginystė, apie kurią čia kalbu, tinka žmonėms, kurie mano esą didūs; tai žodinga, deklamuojanti, daktariška, išdidi tinginystė, niekinanti bet kokį veikimą. Šitoji tinginystė, nepasitenkindama praktika, pakyla net ligi teorijos aukštumų. Ji nieko neveikia dėl to, kad mano esanti per daug didinga veikti. Ji žavisi savimi savo kvailume, o ypač savo skausme. Ji stengiasi verkti, ji rodo nevaisingas ašaras ir jomis giriasi. Šitoji tinginystė kartais ima plunksną į rankas ir nori įdiegti žmonėms norą kankinti ir kankintis. Bet tokiu būdu gimę vaitojimai neturi savyje nei doros nei grožio. Jie nieko netaiso ir nieko nenušviečia. Jie tik suerzina ir žadina puikybę.

---

[2]) Čia Hello turi galvoje savo laikų literatūrą, literatūrą 19 šimtmečio.

V

Kalbant apie nelaimės troškimą, norėčiau dar atkreipti dėmesį į poeziją, kuri minta ašaromis, kuri geria žmogaus kraują, kuri neviltimi malšina savo troškulį. Jos vardas visiems yra žinomas. Tai vadinamoji *lengvoji poezija*[3]. Tai, ką netrukus pasakysiu, nustebins tik tuos, kurie nepagalvojo, kad neviltis yra pilna lengvapėdiškumo. Lengvoji poezija kalba apie apgautą meilę, apie prarastą regėjimą, apie amžinus skausmus, apie liūdesį be vilties, apie nerealizuojamas svajones. Lengvoji poezija yra suręsta iš kapų ir kaulų. Ji yra paniurusi, ji yra juoda, ji yra apsiblaususi, ji yra nevaisinga. Ji yra sunki, kaip tuštuma. Ji lūžta po savo pačios tempiama našta ir visai teisingai, nes ši našta yra Dievo stoka. Lengvoji poezija turi teisės suklupti. Visos šitos svajonės, pilnos dejonių, ašarų ir melo, stokoja Dievo ir yra pilnos žmogaus. Po šia savo pačios velkama našta lengvoji poezija turi teisę suklupti. Elegija nežino džiaugsmo ir šviesos, svarbiausių poezijos pareigų. Lengvoji poezija garbina nelaimę, nes jai

---

[3]) Pranc. *la poésie legère* čia turi peikiamosios prasmės ir lietuviškai būtų galima vadinti lengvapėdiška poezija, nors „lengvosios poezijos" terminas yra labiau techninis.

stinga rimtumo. *Sunkioji poezija*[4]), kurią reikia mėgti, garbina džiaugsmą, nes džiaugsmas eina iš Dievo. Laetetur cor meum, ut timeat nomen tuum — tesidžiaugia mano širdis, kad bijotų Tavo vardo, pasakė karalius pranašas (Dovydas, A. M.). Atgailos psalmės yra pilnos džiaugsmo, nes Dovydo atgaila buvo rimta ir dieviška. Jeigu jo gailestis būtų buvęs lengvapėdiškas ir žmogiškas, jis būtų turėjęs dėl savo išdidumo atsisveikinti su viltimi. Džiaugsmas yra poezijos išsigryninimas[5]).

Jei rasa yra vaisinga, ašaros taip pat turi būti vaisingos. Tarp kūrybos turtų, tur būt, nėra nė vieno, kuris būtų buvęs taip išniekintas, kaip ašaros. Šventoji Rožė Limietė yra pasakiusi, kad jos priklauso tik Dievui. Kas jas duoda kitam, tas jas vagia iš Viešpaties. Tuo

---

[4]) Pranc. *la poésie austère* čia imama tokia prasme, kokia, pavyzdžiui, kalbama apie sunkų gyvenimą, vadinasi, poezija, kuri rimtai ir giliai traktuoja būtį.

[5]) Pats Hello visą gyvenimą buvo džiaugsmo apologetas ir ieškotojas. Kitoje vietoje jis yra pasakęs: „Viešpatie, tavo kryžių aš galiu nešti tik šviesoje... Tu žinai, kad aš esu per daug silpnas Tau tarnauti kančioje. Tai nėra mano gyvenimo būdas. Todėl džiaugsmo, duok džiaugsmo". Šis jo pasisakymas išaiškina, kodėl Hello taip peikia visa tai, kas nagrinėja kančią, nelaimę, skausmą. Romantiškasis „Weltschmerz" asmeninei Hello prigimčiai buvo nesuprantamas ir nepakeliamas.

tarpu dabar ašaros virto pasibiaurėjimu. Iš esmės jos turi būti slepiamos. Tuo tarpu dabar jos viešai rodomos, jomis norima atkreipti dėmesys. Ašaros yra tiesos rauda, kai tiesa negali kalbėti. Tuo tarpu dabar jos virto melu. Ašaros yra jungianti galybė. Tuo tarpu dabar jos virto ardytojomis. Ašaros yra gyvybės versmė, daug gilesnė, negu mintis. Tuo tarpu dabar jos virto mirties versme, seklesne, negu paprasta negalia.

Išniekintose ašarose glūdi kaž kas, kas primena žmonių aukas.

VI

Krikščionybė aukojo ašaras, kaip ir kraują, dangaus ir vandenų Kūrėjui. Ji sujungė jas su gyvybės šaltiniu. Jėzus Kristus verkė prie Lozoriaus karsto[6]). Magdelenos ašaros virto didžiuoju žmonijos atsiminimu. Tegul tapytojai nesielgia su jomis lengvapėdiškai ir tegul nesumaišo su priešingomis ašaromis, su ašaromis, kurios tryška dėl nusikaltimo baimės. Ašaros pakyla taip

---

6) Kitoje vietoje, kalbėdamas apie Kristaus ašaras prie Lozoriaus karsto, Hello pastebi, kad Kristus verkęs dėl to, jog „regėjo mirtį tokią, kokia ji yra. Jis ją regėjo nepridengtą; jis ją regėjo savo baisiame nuogume; jis regėjo nuodėmę, kuri yra mirties pasėka ir šešėlis, ir žinojo kiek ji jam kaštuos. Ir Jėzus verkė“ (Paroles de Dieu, 375 p.).

aukštai, kad gauna vietos prie klausyklos, kai visiškai šalia jų Kristaus Kraujas sykiu su atleidimu laša ant nusidėjėlio galvos.

Dievas iš visų dalykų padaro, ką nori. Jis panaudoja juos, kartais, tiesiog nuostabiems reikalams. Todėl ir ašaras jis paverčia silpnųjų paskirtimi ir stipriųjų baime.

Krikščioniškoji kalba turi stiprų žodį pavadinti skausmui, kilusiam dėl padarytos nuodėmės. Tai žodis „contritio", kuris reiškia sulaužymą[7]). Jei įprotis pilku abejingumo apsiaustų nepridengtų visų daiktų, žmonės nepaprastai nustebtų šio puikaus žodžio prasmingumu. Bet štai ką aš norėjau pasakyti: *gailestis yra pilnas džiaugsmo.* Širdies susigraudinimas yra malonesnis, negu net ir labiausiai trokštami dalykai. Be abejo, neturiu čia galvoje tų tuščių smagumų, kurie kyla iš svajonių ir kurie yra nevaisingi. Smagumai, apie kuriuos kalbu, yra stiprinanti, aktyvi, vaisinga realybė. Tai džiaugsmas, kuris verčia veikti.

---

7) Šioje vietoje yra lietuviškai neišverčiamas sakinys: *„Ce mot est la contrition qui veut dire brisement".* Išvertus contrition — gailestis, dingsta visa šio sakinio prasmė. Todėl vertėjas čia įdėjo lotynišką žodį, kuris iš esmės yra toks pat, kaip ir prancūziškas ir kuris kaip tik reiškia sulaužymą, sutrynimą, nes jo šaknis yra veiksmažodis — „terrere" — trinti, gniuždyti.

Norint įvertinti kokį nors veiksmą, padarytą tiesoje, reikia į jį pažiūrėti padarytą klaidoje. Šalia gailesčio yra graužimasis. Gailestis yra geras. Graužimasis yra blogas. Gailestis kelia džiaugsmą. Graužimasis žadina liūdesį. Tai todėl, kad gailestyje yra Dievas, o graužimesi Dievo nėra[8]).

Gailestis nusidėjėlį ramina, graužimasis apkartina jo sielą. Gailestis jam parodo viltį, graužimasis jį veda į neviltį. Gailestis yra pilnas ašarų, graužimasis yra pilnas siaubo. Graužimasis verčia žmogų regėti šmėklas, gailestis parodo tiesą.

Bet man labiau patinka žodis „contrition", negu „répentir"[9]). Pirmasis, man atrodo, turi daugiau džiaugsmo ir šviesos. Šia proga norėčiau atkreipti dėmesį į Krikščionybės kalbą, nepaprastai nuostabią ir gilią, kuri atveria mūsų

---

[8]) Čia glūdi amžinai pasmerkto žmogaus psichologijos šaknys. Amžinai atsimetęs nuo Dievo žmogus gali graužtis, bet jis nebegali gailėtis. Štai kodėl pragaras ir psichologiniu atžvilgiu yra amžinas. Laisvai paneigęs Dievą, toks žmogus tuo pačiu paneigia viltį, paneigia ir gailestį, kuris yra pagrindinė priemonė pakilti ligi amžinosios laimės.

[9]) Abu šie žodžiai reiškia gailestį, tik pirmasis yra lotyniškas — teologinis, o antras specifiškai prancūziškas — liaudinis. Hello, kalbėdamas apie gailesčio ir graužimosi skirtybes, vartoja žodį „répentir". Bet čia pat padaro pastabą, kad lotyniškasis žodis jam yra prasmingesnis.

sieloms ir mūsų protams begalinius kelius, jei tik įprotis neniekintų Dievo dovanų, jei mes nepraeitume nuleistomis galvomis po dangaus žodžiais. Krikščionybė savo kalba sako mums:

„Darykite gailestį!“

Gailesčio veiksmas! Kaip nuostabu, jeigu tik mes nebūtume per daug apsipratę.

Žmogaus akims, nepažįstančioms savos sielos, gailestis atrodo, kaip ir kiekvienas žmogaus liūdnumas, visiškai pasyvus; tai savotiškas susitraukimas ir jėgų praradimas. Tuo tarpu kaip tik yra priešingai. Nuostabus dalykas, gailestis yra veiksmas.

Tam tikra žemesnė išmintis nusidėjėliui pasakytų:

„Nepasiduok skausmui! būk žmogus, parodyk vyriškos drąsos!“

Krikščionybė sako:

„Darykite gailestį!“

MEILĖ

I

Reiktų išsiaiškinti. Juo kuris žodis yra gražesnis, tuo jis yra pavojingesnis. Negalima net pasakyti, kokia didi yra kalbos reikšmė. Žodžiai yra duona ir nuodai. Vienas charakteringų mūsų amžiaus bruožų kaip tik ir yra šių dalykų visuotinis sujaukimas. Kalbos ženklai patys savyje yra abejingi. Galima juos piktnaudžiauti, kaip tik norima. Pagalbos jie nesišaukia. Galima nuplėšti jiems garbę. Žodžių pažeminimas sukelia tiktai išvidinį sąmyšį, kuris paskui atsiliepia ir daiktuose.

Šventasis Povilas yra pasakęs žodį, kurio gelmės yra visiškai nepažįstamos. Tautų apaštalas paskelbė, kad jeigu savo tikėjimu jis perkeltų ir kalnus, be m e i l ė s jis būtų *niekis*.

Kas žino, kaip toli siekia šis paskutinis žodis? Kas jį ištarė, matyt, žinojo nuostabių paslapčių.

Šėtonas yra tasai, kuris nemyli, pasakė šventoji Teresė. Šventoji Brigita girdėjo, kaip prakeiktasis prisipažino, kalbėdamas Kristui: Teisėjau, aš esu pats šaltumas!

Kas nemyli, yra niekis, pasakė šv. Povilas.

Kokiame santykyje yra viena su antra nuodėmė ir nebūtis? Kaip vadintųsi aukštesne kalba, negu mūsoji, meilė ir kaip vadintųsi substancija? Ar tai nebūtų tas pats vardas? Nepaisant šių paslapčių, viena yra aišku, kad meilė dorinėje tvarkoje yra gyvenimo dėsnis. Ji yra veiklumo dėsnis. Jeigu žmonės neturėtų tiek daug reikalų čia pat po ranka, gal jie akimirksnį ir pamąstytų apie šį dalyką, kuris yra per paprastas, kad galėtų būti pastebėtas,ir per gilus, kad galėtų būti suprastas.

Bet kaip tik dėl to, kad meilė yra kilnus dalykas, kad ji yra realybė par exellence, kad ji yra kūrinių kaulų smegens, kaip tik dėl to josios piktnaudžiavimas ir netikęs josios vartojimas yra ypatingai pavojingas. Optimi corruptio pessima — geriausiojo sugedimas yra pats blogiausias. Juo šis vardas yra gražesnis, tuo jis yra baisesnis. Jeigu jis atsikreipia prieš tiesą, apsiginklavęs tąja jėga, kurį jis gavo gyvenimui, kaip nepaprastai įvairiai jis gali patarnauti mirčiai!

Tuo tarpu meilės vardas yra nukreipiamas prieš šviesą kiekvieną sykį, kai, vietoje klaidą pašalinus, daromos su ja sutartys, prisidengiant

žmonių pasigailėjimu. Meilės vardas yra nukreipiamas prieš šviesą kiekvieną sykį, kai ja pasinaudojama save susilpninti kovoje su blogiu. Apskritai, žmogus mėgsta nusilpti. Negalia puolusioje prigimtyje žadina savotišką malonumą. Dar daugiau, stoka pasibaisėjimo klaida, blogiu, pragaru, velniu kaip tik virsta pasiteisinimu, kodėl blogis yra nešiojamas savyje. Kai blogis menkai yra niekinamas pats savyje, tuomet lengviau pateisinti ir tą blogį, kuris globiamas savo sieloje. Apskritai, suminkštėjimas įsitvirtina, ir žmogus sušvelnėja jį tykojančios silpnybės akivaizdoje, įprasdamas meile vadinti susitaikymą su bet kokia, net tolima silpnybe.

II

Dovydo psalmėse yra posakis, į kurį paprastai neatkreipiama pakankamai dėmesio: *Qui diligitis Dominum, odite malum — Kurie mylite Viešpatį, nekęskite pikto.*

Tą dieną, kurią pasaulin įėjo blogis, gimė kaž koks nesuderinamas dalykas. Dievo meilė reikalauja, suponuoja, įima savin, įsako Dievo priešo neapykantą.

Žmonių gyvenime draugiškumas yra matuojamas ne tiek jausmų gyvumu, kiek kančios atjautimu. Jeigu jūsų draugas yra laimingas, jūs galite kurį laiką ir nerodyti jam jokio švelnumo,

jūs vistiek būsite jo draugas. Bet jeigu jūsų draugą ištiko kokia nors nelaimė, kokia nors negarbė, koks nors nuostolis ir jeigu jūs šį blogį jaučiate silpnai, jūs nesate jo draugas.

Qui diligitis Dominum, odite malum!

Štai motina, gera ir išmintinga. Dėl tam tikrų savo sūnaus santykių ji abejoja. Jie kelia joje baimę. Vis dėlto žmogus, kuriam ji jaučia nepasitikėjimą ir kuris žadina joje baimę, atrodo esąs jos sūnaus draugas. Iš viršaus žiūrint, niekas nepateisina tokio priešingo nusiteikimo. Jis atrodo, kaip paprasta aikštinga antipatija, kuri grąso, bet kuri nepasiaiškina. Bet, apskritai, nereikia ilgai laukti, kad ši baimė pasiteisintų. Sūnui grėsė pavojus. Motina jį jautė nesąmoningai, ir kaž ko nežinomo baimė gimė joje. Ši baimė gimė nesąmoningai. Ji buvo pilna šviesos, bet joje nebuvo žinojimo. Iš ko ši blogio baimė gimė? Ji gimė iš meilės.

III

Juozapatas yra paslaptingiausia istorijos asmenybė. Šventraštis yra toks skaidrus, toks šykštus smulkmenoms, toks iškilmingas savo tylėjime! Tie, kurie yra žinomi tik iš Šventraščio, vis dėlto pasilieka šviesiame šešėlyje, pilname siaubo ir paslapčių. Vardas Juozapatas reiškia teisingumą. Juozapato slėnis yra kūrinių susi-

tikimo vieta, paskutinis susitikimas, aukščiausias susitikimas aukščiausio teisingumo. Kiek žvilgsnių įsmegs į jį! Kiek šauksmų! Kiek užgniaužtų dejavimų! Kiek degančios ir siaubingos tylos! Kokių bežodžių dalykų pažadina mumyse Juozapato vardas!

Tai jis matė žlungančius savo priešus! Tai jis pasakė šiuos žodžius, kurie panašūs į gelmių šauksmą, teisingumo žodžius, kurie šaukiasi Dievo visagalybės ir kurie nustotų vilties, jei Dievo visagalybės nebūtų: Domine Deus, ergo non iudicabis eos? — Viešpatie Dieve, argi jų neteisi? Teisybės troškimas pasidarė galingas, ir kurie su ja kovojo patys save sunaikino. Jie nuteisė patys save. Savo daugumu jie padarė tai, ko Juozapatas negalėjo padaryti kaip tik dėl daugumo.

Dievo visagalybė yra įpratusi kliūtis paversti priemonėmis. Juozapatas savo nusižeminime jautėsi per silpnas atsispirti daugumui. Bet ši dauguma atkeršijo pati sau. Ji verkdama pati sudraskė save. Savo krauju ji parašė savo priešo vardą. Juozapatas, kartoju, reiškia teisingumą. Dauguma, prieš kurią jis šaukėsi Jehovos, įvykdė teisybę pati sau. Sumanytą nusikaltimą ji pavertė savižudyste[1]).

---

[1]) Prieš Juozapatą, Judo karalių, buvo sukilę Amono sūnūs su daugybe savo šalininkų. Bet Dievas sukildino Amono sūnus vienus prieš kitus, ir jie patys save sunaikino (2 Kron. 20).

Toje vietoje, kur Juozapatas meldėsi ir nugalėjo, buvo palaidota Mergelė, Mergelė Marija, Dievo Motina.

Žmonių vardai turi negirdėtos reikšmės, kurios jie nesupranta, nes ji pralenkia jų protą. Jų vardais kalba jų būtis. Jais apsireiškia jų substancija. Kokia tad reikšmė yra to, kuris vadinasi Juozapatas? (Juozapatas Teismas!) Nuostabu, kad žmonės, nuo amžių susirūpinę Marijos palaidojimo vieta[2]), vieta, kurioje aukos sutiks savo budelius, kur melas bus nugalėtas, kur blogis bus nudengtas, taip labai pamiršo šį žmogų, kurio vardu buvo pavadintas slėnis, kur visiems laikams bus įvykdytas teisingumas. Tuo tarpu šis didysis Juozapatas, kurio begaliniai bruožai gąsdina mintį, šis didysis Juozapatas buvo Viešpaties papeiktas.

Jis padarė sutartį su Izraelio karaliumi. Padaryti sutartį su priešu yra slaptas nusikaltimas, gilus nusikaltimas.

Yra išviršinių regimų nusikaltimų. Bet slaptingumas taip pat turi savo nuodėmių. Jo nuodėmė yra sutartis su priešu.

Meilė yra matuojama naikinimu draugui priešingo dalyko. Izraelio karalius buvo Dievo

---

2) Šitas susirūpinimas faktiškai niekados nebuvo didelis, o Bažnyčioje jis nesireiškė niekados, nes Bažnyčia linksta tikėti senam padavimui, kad Marijos palaikų žemėje nėra, kad ji po mirties buvo prikelta ir paimta į dangų.

priešas. Juozapatas pamiršo dalyką, kurį Dievas sunaikino.

Sutartis, susiartinimas, dvasinė kaimynystė su priešu yra nusikaltimas išvidiniam bendravimui. Tačiau išvidinis bendravimas, jeigu jis liečia Dievą, yra *garbinimas*. Tasai yra kuo labiausiai artimas Dievui, kuris dreba prieš jo Didybę. Štai dėl ko nusidėjimas Šventajam Vardui šventuosiuose sukeldavo didžiausią pasibaisėjimą. Kas pajautė savyje garbės dvelkimą, pasidaro nesutaikomas su nusikaltimu Garbei.

Meilė jį stumia, štai kodėl jis pasidaro nepalaužiamas. Meilė, kaip aukštesnė ir kilnesnė jėga, jį įpareigoja nesusidėti su neapykanta. Kas derasi su klaida, tas nepažįsta meilės visoje josios pilnatvėje ir nepriklausomoje jos galybėje.

IV

Po ilgo karo, kai nuovargis visiškai išsekina jėgas, galima dažnai pastebėti, kaip karaliai, nenorėdami ilgiau kovoti, atiduoda vienas kitam tą ar kitą sustiprintą vietą. Tai yra nuolaidos, padarytos patrankų priemonėmis. Bet tiesa nėra tas pat, kas ir sustiprintos vietos. Norint įvykdyti taiką dvasioje ir tiesoje, reikia atsiversti, bet ne prisitaikyti. Teisingumas visas yra tuo, kuo jis yra.

Žmonių santykiuose dažnai galima pastebėti, kad susitaikoma, nepasikeitus nusikaltėlio širdžiai, kad rankos paspaudimas, manoma, galįs atstoti gailestį ir savo kaltės pajautimą. Bet šitas melagingas susitaikymas netrukus parodo tikrą savo veidą. Po jo netrukus ateina antrasis persiskyrimas, daug gilesnis, negu pirmasis. Tas pat yra ir su doktrinomis. Apgaulinga taika, kurią perka ir apmoka atlaidumas, yra priešinga ir meilei ir teisingumui, nes ji iškasa prarają ten, kur buvo tik griovis. Meilė visados trokšta aiškumo, ir aiškumas nepakenčia net šešėlio kompromisų. Kiekvienas grožis yra pilnatvė. Taika, gal būt, savo gelmėse yra pergalė, pasitikinti pati savimi.

Ką gi žmonės sakytų apie tokį gydytoją, kuris iš meilės gailėtųsi savo kliento ligos? Įsivaizduokite tokią švelnią asmenybę. Ji sakytų ligoniui: Visų pirma, mano drauge, reikia turėti meilės. Jus graužiąs vėžys gal yra geros valios. Būkite jam malonūs, būkite su juo truputį draugiški. Nereikia būti nenuolaidžiam. Supraskite jo charakterį. Vėžyje greičiausia yra koks nors gyvūnėlis. Jis minta jūsų kūnu ir krauju. Argi turėsite drąsos atsakyti tai, kas jam reikalinga? Tada vargšas gyvūnėlis mirtų badu. Aš esu įsitikinęs, kad vėžys yra geros valios ir jūsų atžvilgiu aš atlieku meilės pareigą.

V

Devynioliktojo šimtmečio nusikaltimas kaip tik ir buvo tas, kad jis neturėjo blogio neapykantos ir darė jam įvairių pasiūlymų. Jam galima pasiūlyti tik viena: *išnykti*. Kiekviena su juo sutartis reiškia ne tik dalinę jo pergalę, bet visišką, nes blogis nevisados reikalauja pašalinti gėrį. Jis prašo tik leisti jam sykiu gyventi su gėriu. Slaptas instinktas pašnibžda jam, kad prašydamas tik kai ko, faktiškai jis prašo visko. Jo pakentimas jau yra garbinimas.

Taika, esu pasakęs, yra pergalė, pasitikinti pati savimi. Taika yra išnaikinimas. Tai visiškas išnaikinimas, kad toliau nereiktų dėti jokių pastangų.

Miegas, atrodo, glūdi pačioj žmogiškojo veiklumo viršūnėje. Kai išviršinės pastangos padaro savo darbą ir pasiekia savo tikslą, žmogus užmiega. Tai gyvybės susitelkimas. Tai jėga, kuri, nugalėjusi iš viršaus, grįžta į vidų čia nugalėti, nes poilsis yra atnaujinanti jėga, kuri nugali eikvojančią jėgą. Taika yra panaši į miegą. Ji yra nugalėtojo susitelkimas, kuris, padaręs savo darbą ir pasiekęs savo tikslą iš viršaus, reikalauja iš gyvenimo versmių išvidinio atgimimo ir išvidinės pergalės, turinčios ateiti po išviršinio laimėjimo.

Bet kad taip būtų, kad taika būtų taika, reikia, kad būtų nutildytas teisingumas, kad būtų

atskleista šviesa ir šilima, kuri numarintų priešą, nes priešas yra šaltumas. Reikia, kad blogasis pradas būtų išrautas, o ne pridengtas. Reikia, kad jokia raudonė nenutviekstų veido tų, kurie nori pasibučiuoti. Absoliutumas yra pergalės skaistybė.

PASLAPTIS IR XVIII AMŽIUS

I

Paslapties realumas yra visiškai aiškus dalykas. Pačia savo vieta, kurią žmogus užima būtybių sąrangoje, jis visur susiduria su paslaptimi, jei tik atveria savo akis. *Atverti akis* — šį posakį aš sąmoningai vartoju. Norėdamas nematyti paslapties, žmogus turi uždaryti akis, prievarta uždaryti. Tuomet išnyksta paslaptis, nes išnyksta šviesa. Šviesa ir paslaptis — šie du žodžiai, kuriuos ignorancija vadina prieštaraujančiais, mokslo akims yra du koreliatyvūs terminai.

Juo žmogui didėja šviesa, tuo jam didėja ir paslaptis. Kiekviena pasirodanti tiesa pasislepia pasirodydama, nes ji nepasirodo visa. Ir juo žmogus labiau ją mato, tuo labiau jis pastebi, kad josios nemato. Juo labiau jis skuba keliu, tuo kelias darosi priešais jį ilgesnis. Juo platesnis atsiskleidžia prieš mus akiratis, tuo užpakalyje mūsų esantieji daiktai darosi tolesni ir gilesni. Jie pasidaro mums reikšmingi, ir kai

mes pakankamai pasineriame šviesos gelmėje, vienas iš mūsų atpildų yra uždaryti akis ir viršum regimų didybių stebėtis nematomomis begalybėmis. Šiuo tad atžvilgiu žmonių kalba, kuri suvokia tokių nustabių dalykų, beveik sinonimais laiko du žodžiu:*Paslaptį* ir *Tiesą*.

II

Vis dėlto istorijoje buvo amžius, kuriam labai charakteringas bruožas buvo paslapties neigimas. Kas jis buvo? Koks buvo jo buvimo pagrindas? Jis patvirtino tai, ką esu neseniai pasakęs, ir tai įrodė per absurdum. Jis parodė, kur nueina žmogus, kuris netenka šviesos ir neigia paslaptį. Šis amžius atrodo lyg kokia istorinių laikų pertrauka. Norint suprasti, kokią jis užima vietą, norint nustatyti jo darbą, jo pareigą, norint jį ramiai atsiminti sąmonės tyloje, reikia žinoti, kad jis visas yra virtęs įrodymu per absurdum. Priverstas nustatyti savo metus ir įsijungti į eilę, kuri prasideda kryžiumi[1]), jis pasivadino aštuonioliktuoju šimtmečiu. Jis priklauso išsigimėlių kategorijai. Istoriškai jis yra išaiškinamas, kaip išsigimėliai yra išaiškinami zoologiškai.

---

[1]) Vakarų chronologija prasideda Kristumi. Šią chronologiją įvedė Beda Venerabilis.

Plačiai pasklidęs prietaras tose vietose, kur šviesa dar neįsibrovė, prietaras, kurį ignorancija ypatingai mėgsta, vaizduoja aštuonioliktąjį šimtmetį, kaip dvasios polėkio, intelektualinės drąsos, kaip karštą ir išdidų naujybių amžių, kuris, jeigu ir klydo, tai klydo dėl savo sielos kilnumo ir dėl savo minties pertekliaus.

Šis prietaras yra pavojingas, tiesiog fatališkas. Aštuonioliktajam šimtmečiui jis įspaudžia didingumo bruožų, kurie nieko neišmanančius verčia juo žavėtis ir jo gailėtis. Šis prietaras aštuonioliktąjį šimtmetį padaro įdomų minios akims, kaip kai kurios melodramos ir romanai tos pačios minios akims stengiasi padaryti įdomius nusikaltėlius.

Yra žmonių, kurie norėtų tikėti, kad nusikaltėliai yra didžios sielos, nepaprasto entuziazmo, kad jie patenka į blogio sritis dėl to, jog per dideli tilpti siaurose gėrio srityse. Vargšas pasaulis lengvai patiki šiems dalykams. Tuo tarpu tikrumoje nusikaltėliai yra žmonės ištižę, bejėgiai, šalti; jie braidžioja po purvą ir po kraują.

Toks buvo ir aštuonioliktasis šimtmetis. Tai ištižusi, bejėgė, šalta būtybė, šliaužiojanti po purvą ir po kraują. Bukas savo dvasia, nesąmoningas jis elgėsi taip, kaip elgiasi gyvuliai.

Štai kuo mes buvome įtikinami žavėtis! Buvo suorganizuotas ištisas apgaulių tinklas įtikinti, kad blogis yra gražus ir kad jis yra didžių

sielų turtas. Žmonių įtikinamumas yra toks, kad jiems viską galima įkalbėti. Bet šiuo atžvilgiu šitas įtikinamumas buvo toks prieinamas, kad jis pralenkė net pačius drąsiausius sumanymus. Kai kuri nors karta netenka tikėjimo, ji pati nežino, kaip toli gali eiti josios įtikinamumas. Ji netenka šarvų, ji netenka diržo, ir kiekvienas su ja daro, ką nori.

Kai kuri nors karta praranda tikėjimą, kiekvienas ją mėto, kiekvienas ją vedžioja, kur tinkamas, kiekvienas ją raičioja po žemę, vynioja į marškas, kaip ispanai Sancho Pansą, o ji viską leidžia nesipriešindama. Jai kalba apie aštuonioliktojo šimtmečio mintis ir net apie minčių perteklių, jai kalba apie Ferney[2]), patriarchą, ir ji nesprogsta iš juoko, ji nešėlsta iš piktumo, ji neparodo kalbantiems, kad jos kakta yra pažymėta Krikšto ženklu.

Šitas atlaidumas, šitas kaktos suplokštėjimas, šitas intelektualinis atbukimas yra vienas iš neįtikėtiniausių, vienas iš nežinomiausių ir kartu vienas iš ryškiausių dabarties[3]) dvasios bruožų. Iš tikro, reikia Dievu didžiuotis arba jo gėdytis. Reikia save garbinti jame ir jį savyje arba kęsti neapsakomą gėdą, tarnaujant

---

[2]) Vieta, prie Genevos, kur Voltairis praleido dvidešimtį savo gyvenimo metų.

[3]) Kai Hello sako dabartinė dvasia, visados reikia turėti galvoje jo gyvenamus laikus, būtent, devynioliktąjį šimtmetį.

Dievui, kurio negarbini, pačiam klūpant ir pavydint tiems, kurie neklaupia.

Kitaip sakant, reikia arba niekinti klaidą visomis mūsų sudievintos sielos jėgomis ir ją paspirti koja, kaip mėšlą, arba ją gerbti, laikyti ją įdomia savo blogybėse, laikyti ją truputį gražia ir beveik — tikra.

III

Iš tikro, pareiga niekinti niekados nebuvo taip lengva atlikti, kaip aštuonioliktojo šimtmečio akivaizdoje. Panagrinėkime jį prigimtos tvarkos atžvilgiu.

Ką padarė Rousseau filosofijoje, Voltairis literatūroje, Montesquieu istorijoje, Buffonas gamtos moksluose?

Jie padarė tą patį darbą. Jie padarė tą patį dalyką. Jie užgniaužė paslaptį.

Tai visiškai aišku. Bijau, kad, plačiau išvystydamas, šį dalyką tik aptemdinčiau.

Rousseau tiki arba bent atrodo tikįs, kad žmogus žino paskutinį daiktų žodį.

Jis neigia visa, kas yra aukščiau už žmogų. Jis atmeta viską, ko žmogus neapima. Dievą, žmogų ir gamtą jis tempia ant Prokrusto lovos, kurią padirbo jo menkos rankos. Padaręs Dievą tokį mažytį, žmogų tokį mažytį ir gamtą tokią mažytę, kad jie nieko nebestebina, jis ilsisi

patenkintas savimi, visiškai nepastebėdamas, kad jo sieloje kyla pabaisa, kurią jis prisiima ir kuria žavisi. Tai jo nuodėmės gilybė ir begalinis jo nuosmūkis.

Jis nuolankiai paklūsta šiai baisiai tiranijai, jis myli savo valdytoją, kuris yra jo nuodėmė, jis su ja nesiginčija. Nors ir nesugeba jos pažinti, jos suprasti, jos išmatuoti, tačiau jos jis neneigia.

Voltairis literatūroje turėjo tik vieną uždavinį: išnaikinti kilnumą. Dėl to, kad kilnumas būtinai yra paslaptingas. Žodžio paslaptys yra gilios, nes žodis yra šventas daiktas.

Nusidėjusiame žmoguje yra linkimas į gėdą, kuri jį verčia tyčiotis iš savo paties garbės. Šitas linkimas, neaiškus tiems, kurie žmogaus nepažįsta, ir aiškus tiems, kurie jį pažįsta, šis linkimas kaip tik ir yra vadinamoji volteriškoji dvasia. Sis noras pažeminti žmogų kyla iš gilios Dievo neapykantos. Si neapykanta yra savotiška šviesregystės rūšis. Ji niekina žmogų, nes jis yra Dievo paveikslas. Ji jo nekenčia, nes jis yra Dievo garbė[4]). Ji nori, kad žmogus pats save niekintų ir tuo būdu atsisakytų būti Dievo garbe.

---

[4]) Čia Hello parafrazuoja šv. Povilo žodžius, kad vyras „yra Dievo paveikslas ir garbė, o moteris yra vyro garbė". (1 Kor. 11,7).

Šis negarbės pamėgimas, šis malonumas žeminti kitus ir save, šie spiaudalai, kurie viską teršia, šitoji radikali gėda, kuri yra ne kas kita, kaip volteriškoji dvasia, šitoji gėda yra puikybės vaisius. Puikybės dėliai žmogus nenori turėti santykių su Dievu. Kadangi tiktai Dievuje jis gali rasti sau garbės, o, nenorėdamas josios ten ieškoti, jis jos visiškai atsisako ir skubinasi pasinerti gėdoje. Žmogus, kuris garbina, negali tyčiotis pats iš savęs. Štai dėl ko Voltairis nori, kad žmogus tyčiotųsi iš savęs ir kad tuo būdu nebegalėtų garbinti. Voltairis nukerta žmogui galvą, apšmeižia visus kūrinius, norėdamas sulaužyti Dievo paveikslą ir išnaikinti jo pėdsakus. Tačiau jau laikas, kad įvyktų teisybė; jau laikas, kad šis žmogus ir jo mėgėjai būtų įvertinti pagal savo darbus. Peikti jį su pagarba reikštų bendradarbiauti sykiu su juo. Reikia jį niekinti, kaip nešvarybių upelį; reikia, kad jo vardas, jei dar jis yra gyvas žmonių kalboje, virstų pavadinimu tokių šmeižtų, kuriems nepakanka paprasto pykčio.

IV

Žmonių vidutiniškumo istorijoje yra vienas vardas, kurį pravartu čia prisiminti. *Faktiškai* jis nepriklauso aštuonioliktajam šimtmečiui, bet jis jam priklauso *iš esmės*. Tai Ovidijaus vardas.

Ši asmenybė yra poetas Voltairo būdu. Jeigu būtų paskelbtas konkursas, jeigu būtų paskirta negirdėta premija tam, kurs išras nežinomą plokštybę, galėtų būti įkurtos įstaigos, galėtų būti dirbama dieną ir naktį ištisus metus ir ištisus amžius, Ovidijaus niekas nepralenktų. Ovidijus — tai paankstintas aštuonioliktasis šimtmetis.

Koks tad bruožas yra charakteringas šiam Ovidijui, kuris taip žemai nusmuko būtybių sąrangoje, kad, prašau atleisti, jeigu čia jį nagrinėju? Paslapties nebuvimas. Tačiau jo veikalas *Metamorfozės* iš sykio atrodo turįs paslapčių. Bet argi nuostabu, kad žmogus galėtų pliaukšti tokius biaurius niekus, nė akimirksnį nenukrypdamas nuo jų pažiūrėti tų dalykų, kurių šie niekai yra parodijos? Argi galima, kad žmogus, kuris save laiko poetu, galėtų taip ilgai plepėti, nesutikęs net netyčiomis kurios nors idėjos? Ovidijus ir aštuonioliktasis šimtmetis ta pačia akimi žiūri į gamtą, į meną ir į religiją. Ar gi ne jie vienas ir antras parašė „Menas mylėti“? Ar gi ne jų abiejų plunksna buvo mirkoma tame pačiame skystime?

Gyveno žmogus, kuris vadinosi Petras Juozas Bernardas. Voltairis jį vadina Gentil-Bernard. Šitas tad Bernardas kaip tik ir parašė „Meną mylėti“. Voltairis, vieną dieną, kviesdamas pas save pietų ponią Vallière, jai parašė:

„Au nom du Pinde et de Cythère
Gentil-Bernard est averti
Que l'Art d'aimer doit, samedi,
Venir souper chez l'Art de plaire"[5]).

Argi tai nėra Ovidijaus eilėraštis? Argi tai nėra *Metamorfozių* stilius?

Voltairis yra juodesnis ir agresyvesnis, jo nuodai siekia toliau. Bet jį su jo pirmataku jungia galantiškumas. Jis, kaip ir Ovidijus, turi lekajaus bruožus ir arlekino drabužius. Juodu abu, padavę vienas antram rankas, daro tas pačias grimasas, tuos pačius šuolius, net tuos pačius reveransus prieš tą pačią susižavėjusią publiką.

O Delille? O Saint-Lambert? O Lebrun? O Crébillon? O Guimond de la Touche? O Lemierre? O Marivaux? O Piron? O Fabre d'Eglantine? O Dorat? Štai kokių milžinų[6]) pagimdė aštuonioliktasis šimtmetis!

Pažvelgę į šio amžiaus filosofiją, pasinersime baisiose Condillaco gelmėse. Helvetijus mus

---

[5]) Vertimas: „Pinduso ir Kyteros vardu Gentil-Bernardas praneša, kad Menas mylėti privalo šeštadienį ateiti pietų pas Meną patikti".

[6]) Čia Hello, kaip ir kitose vietose, ironizuoja aštuonioliktąjį šimtmetį, vadindamas milžinais tuos, kurie šiandien mums yra visiškai nežinomi ir kurie anuo metu pasižymėjo ne kuo kitu, kaip tik paslapčių neigimu ir pastangomis visą būtį suvesti į mūsų pojūčių patiriamą paviršių.

veda į savo gyvenamas aukštumas. Šis Helvetijus parašė šešių giesmių poemą apie laimę. Tai buvo darbas aklojo, kuris norėjo apdainuoti spalvas. O Dupuis? O Domet? Ar nenuostabi draugija? Ir kaip galėjo įvykti, kad žmonės, matę aštuonioliktąjį šimtmetį, vietoje jį palaidoję, dar juo didžiuojasi devynioliktajame?

Ką padarė Montesquieu istorijoje? Jis stengėsi viską išaiškinti, praeidamas pro paslapties šalį, neperžengdamas daiktų ribos ir nenugąsdindamas savo amžininkų. Jam istorija yra be horizonto, be kalnų ir slėnių, be aukštumų ir be gelmių. Joje žmogus pasirodo įspraustas tarp dviejų sienų, sužeistas, suplotas, neturįs jokių siekimų ir jokių pralaimėjimų, vienišas ir šaltas, nutolęs nuo Dievo ir nesikankinąs dėl šio nutolimo. Šitoji istorija yra tiek panaši į tikrąją istoriją, kiek oficialus vaidinimas yra panašus į tikrąją žmogaus gyvenimo dramą.

Gamtos moksluose Buffonas elgiasi tokiu pat būdu. Į gamtą jis žiūri pro aštuonioliktojo šimtmečio atmosferą, kurią šis sukūrė aplinkui žmogų. Ši gamta yra labai panaši į Opera Comique[7]) dekoracijas. Rašydamas šis žmogus buvo pasipuošęs. Jis todėl papuošia ir savo gyvulius. Jo plunksna viską nupudruoja. Buffonas gamtos padarams atima tą didingą paprastumą,

---

[7]) Opera Comique yra vadinamas vienas Paryžiaus operos teatras.

kuriuo jie mus apipila, bet kuriuo taip maža kas sugeba pasinaudoti.

Gamtos balsas yra gilus, kilnus, malonus ir paslaptingas. Jis saugo paslaptį ir rimtai žmones kviečia pagerbti tai, ko jie nesupranta. Gyvulių instinktas yra silpna atšvaita valios, kuri yra per daug kilni, kad niekintų mažuosius. Nuostabus rūšių apsirūpinimas, kad jos gyvena nepramatydamos ateities ir vis dėlto rasdamos maisto tada, kai jo išalksta, rodo, koks atidus yra Tasai, kuris viską regi. Mažųjų ir didžiųjų jėgų susikirtimas sukuria nuostabią pusiausvyrą tarp mirties ir gyvybės — ir mūsų keliai klaupia patys, ir mes nusilenkiame tvarkos spindėjimui. Viršum viso, ką regime, mes neaiškiai nujaučiame stebuklą to, ko nežinome. Besiartindami prie kalnais pridengto jūros kranto, mes jau iš tolo išgirstame, nors ir nematydami, vandenyno pyktį. Vasaros naktimis, kai iš mūsų akių išnyksta paskutiniai šviesos bruožai, mes pamirštame mūsų regimas erdves ir jų didybės mes esame vedami prie to, ko neregime; mes pasineriame anapus mūsų žvilgio į spėjamus daiktus. Taip elgiasi gamta visur ir visados. Ji veda mus toliau, negu ji pati.

Kas tad įvyksta, kai simbolizmas, nušvisdamas viršum gamtos, kaip žaibas naktį, meta naują ir dar paslaptingesnę šviesą ant visuotinės tvarkos, ją sustiprindamas ir nė kiek nesuardydamas? Sujungdamas regimą pasaulį su ne-

regimu, simbolizmas atidengia keistą paslaptį, kuri yra santykių santykis ir harmonijų harmonija. Ir per šitą naują suderinimą tvarkos paprastumas pasirodo didesnis. Jeigu jau mūsų siauras žvilgis mums leidžia suvokti tokį puikumą kartais uolų plyšiuose, atsivėrusiuose ant jūros kranto, kartais mažų gėlelių maloniame kvape, kartais dangaus apdangale, sudraskytame gegužės naktų šviesos, kartais lakštingalos giesmėje, kai vasaros vėjelis sklaido erškėtrožės kvapą, kaip smilkalą, ką tad gali pastebėti arba bent nujausti aukštesni protai už žmogų, aukštesni savo gilumu arba savo nekaltumu?

Štai mes esame per toli nuo Buffono ir net negalime nueiti ligi jo. Argi nebūtų nuobodu kalbėti apie tai, ką jis padarė, žinant, ko jis nepadarė?

V

Klaidingas gamtos supratimas beveik visados sukelia sentimentalumą. Galimas daiktas, kad žmogus, kuris turi rimtai žiūrėti į visą kūriniją, yra pasmerktas ją pažeminti savo kalbos klaidingumu tada, kai jis į ją žiūri nešvaria akimi. Poezija ta prasme, kuria aštuonioliktasis šimtmetis suprato šį žodį, yra pati juokingiausia ir gėdingiausia. Tai yra gėdinga grimasa, kuri, vietoje į daiktus žiūrėjus, kaip jie yra, juos

norėjo matyti tokius, kokie jie nėra, ir savo nešvariam žaidimui panaudojo ašaras. Ašaros, kurios — o paslaptis! — pasmerkia, jeigu jos nėra išganymo ašaros.

Šalia skiemeninių žodžių žmogus turi du ypatingus, paslaptingus, nepažįstamus žodžius, būtent: *juoką* ir *ašaras*. Aštuonioliktasis šimtmetis, nepasitenkindamas privertęs meluoti skiemeninius žodžius, privertė taip pat meluoti juoką ir privertė meluoti ašaras. Voltairis atbaigė šį trigubą darbą. Jis atbaigė jį ligi pat galo, nepristigdamas jėgų ir nesustodamas. Jis išniekino juoką, norėdamas pažeminti antgamtines misterijas. Jis išniekino ašaras, norėdamas pažeminti gamtines paslaptis. Tas pats žmogus, kuris juokėsi iš Šventraščio, verkė dėl Orosmano. Jis rašė:

„Je ne m'attendais pas, jeune et belle Zaïre,
Aux nouveaux sentiments que ce lieu vous inspire;
Quel espoir si flatteur ou quels hereux destins,
De vos jours ténébreux ont fait des jours sereins.
La paix de votre couer relève encor vos charmes.
Cet éclat de vos yeux n'est plus terni de larmes,
Vous ne les tournez plus vers ces hereux climats
Où ce brave Français devait guider vos pas; ,
Vous ne mes parlez plus de ces belles contrées
Où d'un peuple poli les femmes adorées
Reçoivent cet encens que l'on doit à vos yeux,
Compagnes d'un epoux et reines en tout lieu"[8]).

---

[8]) Vertimas: „Aš nelaukiau, jaunoji ir gražioji Zaïra, naujų jausmų, kurių tau sukelia ši vieta; kokia džiugi viltis ir koks laimingas likimas, kuris tavo ny-

Tokio laipsnio kvailumas reikėtų pavadinti vardu, kurio nėra kalboje. Bet galantiškumas, kuris virkdė jautrius senųjų tragedijų žiūrovus, kuris leido sultonui ir mahometui Orosmanui taip paaiškinti savo aistros objektą:

„Verteuse Zaïre, avant que l'hyménée
Joigne à jamais nos coeur et notre destinée",[9])

galantiškumas yra kvaila ir begėdiška meilės parodija, neturinti jokios paslapties, kuri yra kiekvienos tiesos pagrindas.

Su žmogaus siela aštuonioliktasis šimtmetis elgėsi taip, kaip ir su visais daiktais; regimas ar neregimas erdves jis laikė buduarais. Šie žmonės, kurie juokėsi iš visko, verkė, skaitydami Floriano[10]) piemenų poeziją. Bet argi šitas dvigubas nuosmūkis negali padėti mums nujausti, kad tarp juoko ir ašarų esama nuostabaus ir

---

kias dienas pavertė giedriomis. Tavo širdies ramybė rodo tavo žavumą, tavo akių spindėjimas nėra temdomas ašarų. Savo akių tu nebenukreipsi daugiau į šį kraštą, kur tasai narsus prancūzas tave vedžiojo. Tu man daugiau nebekalbėsi apie tas gražias apylinkes, kuriose mandagios tautos garbinamos moterys, vyro draugės ir karalienės, priima tavo akims tinkantį smilkalą".

[9]) Vertimas: „Doroji Zaïra, pirm negu moterystė sujungs visam laikui mūsų širdis ir mūsų likimą".

[10]) Florianas (1755—1794) prancūzų apysakininkas ir idilininkas.

gilaus panašumo? Kas žino, ar šie du žodžiai nėra iškilę aukščiau už skiemeninius žodžius, kad išreikštų tai, ko šie pastarieji nepajėgia? Kas žino, ar jie (šie du žodžiai, *A. M.*) nepraplečia žmogui jo reiškimosi ribų? Sara prapliupo juoku, kai buvo jai pranešta, kad ji pagimdys Izaoką. Ir jos sūnus buvo pavadintas Juoku, nes *Isaak* hebrajiškai reiškia juoką.

VI

Aštuonioliktasis šimtmetis nenorėjo mirti, nepalikęs mums savo portreto. Šis portretas — tai jo tapyba. Jei kam nors dar buvo kilusi mintis šiuos blogus gimnazistus laikyti dideliais žmonėmis, tai šių gimnazistų portretas, pieštas jų pačių, išgydys, manau, tokį žmogų iš šios ligos. Aštuonioliktojo šimtmečio tapyba yra ne tik juokinga: ji yra gėdinga. Wateau[11]), Boucher[12]), Fragonard[13]) yra anos sukirmijusios visuomenės vaikai, ir šie neklaužados vaikai išduoda praeiviui savo motinos paslaptį. Visos

---

11) A. Watteau (1684—1721) žymus prancūzų tapytojas ir grafikas.

12) Fr. Boucher (1703—1770) prancūzų tapytojas, pagarsėjęs savo idiliniais ir mitologiniais paveikslais.

13) J. H. Fragonard (1732—1806) prancūzų tapytojas ir grafikas.

šios išrengtos ir išpudruotos figūros yra ne tik biaurios: jos yra šlykščios. Jei šie lavonai būtų bent pažaliavę, tuomet juos ir laikytume lavonais. Bet dabar jie yra rausvi, ir nežinia, kokiu vardu juos vadinti.

Man žinomas yra jų tik vienas. Bet visi jie yra aštuonioliktojo šimtmečio atvaizdas, supuvusio, sufrizuoto, nupudruoto, dvokiančio ir sentimentalaus šimtmečio. Watteau piemens tiek yra panašūs į kaimo žmones, kiek Voltairio tragedijos yra panašios į dramas, kiek Orosmanas yra panašus į sultoną, kiek židinio uždanga yra panaši į saulės tekėjimą. Ir vis dėlto neišmatuojamas tarpas, kuris visus šiuos dalykus skiria nuo realybės, atrodo mažas, palyginus su tuo tarpu, kuris juos skiria nuo idealo. Reikia, kad galop atbustų meno teisingumas ir kad jo kardas nukirstų šias galvas, kurios užima vietą žmonių atmintyje.

VII

Visi amžiai turėjo didelių nusikaltimų, ir senovė jų padarė tokių, kad jie stebintų kiekvieną, kuris nepažįsta žmogaus. Bet, apskritai, ir gyvenime, ir moksle, ir mene žmogus jauti paslaptingą baimę, kuri buvo nežinomo Dievo liudytoja. Sunkiai įžeisdamas Dievą, žmogus kaip tik rodė, kad yra Tasai, kuris nemiega, kuris

mato nakties darbus, kuris amžinai vadinasi atlygintojas ir atkeršintojas.

Aštuonioliktasis šimtmetis elgėsi kitoniškai. Jis ne tik norėjo Dievą įžeisti, jis norėjo Jį linksmai pamiršti. Jis norėjo ištrinti jo vardą, sukurti tokią prigimtį ir tokią žmoniją, kuriose šis vardas nebebūtų įrašytas. Jis norėjo išnaikinti nekaltumui jo buvimo pagrindą, o nuodėmei josios rimtumą. Jis norėjo juokauti ant griūvėsių Dievo ir ant griūvėsių žmogaus.

Kai kurie žmonės mano, kad aštuonioliktasis šimtmetis daug kur perdėjo ir kad čia yra jo klaida. Visiškai neperdėdamas, aštuonioliktasis šimtmetis dar nepabaigė savo darbo. Jis sustojo pusiaukelėje. Kai kurie žmonės, tai sakiau jau ankščiau, tiki, kad nusikaltėliai yra kilnios sielos, kurios, nemokėdamos suvaldyti savo aistros šėlsmo, nusideda dėl didybės ir energijos pertekliaus. Šie žmonės žavisi aštuonioliktuoju šimtmečiu. Tuo tarpu tiesa yra kaip tik priešingoje pusėje. · Nusikaltėliai apskritai, o aštuonioliktasis šimtmetis ypatingai, yra būtybės ištižusios, bejėgės, nejautrios, šaltos, kaip žalčiai, nereikšmingiausios iš visų. Aš mielai kartoju šią pastabą. Juk tiek sykių buvo kartotas, deklamuotas ir dainuotas priešingas teigimas!

Tarp pasitaikančių nuodų aš norėčiau paminėti ir atkreipti dėmesį į vieną, būtent, į tą žavėjimosi grūdelį, kuris patenka į peikimą, kai reikia pasakyti: *štai blogis.* Mūsų pareiga yra

blogį išniekinti, o ne sutikti jį su švelniais rezervais. Blogis yra pabaisa, kuria reikia biaurėtis, o ne žiūrėti į jį, kaip į kokį įdomų daiktą, kuris truputį patinka. Aštuonioliktasis šimtmetis pasiekė savo galą Estellėje ir Nemorine[14]), o smagurių pilnas gyvenimas, trukęs tiek metų, žavėjęsis savo nešvarumu, senatvėje virto nepaprastu kvailumu.

Žalčiai, angių veisle, tai, ką jūs pagaminote savo puikybėje, buvo tiktai dienos mada!

---

14) Floriano idiliniai veikalai.

BAIMĖ IR IŠGĄSTIS*

I

Gyvenamai mūsų epochai yra charakteringa tai, kad klaida šiuo metu yra praradusi pusiausvyrą.

Klaida neskiria stebuklo nuo fantastiškumo. Norėdami atstatyti tvarką, panagrinėkime visų pirma žmoguje *išgąsčio* prigimtį.

Išgąstis yra nuodėmės sūnus.

Žemės rojus buvo saugumo šventykla. Reliatyvus grąsinimas[1]) susietas su uždraustu vai-

---

*) Tekste: „La crainte et la peur". Vertėjas „peur" išversti nesurado geresnio lietuviško atitikmens, kaip „išgąstis", nors lietuviška sąvoka nevisiškai atitinka „peur" sąvoką, nes išgąstis reiškia daugiau momento jausmą. Bet jeigu išgąsčiui suteiksime būsenos prasmės, tuomet jis atitiks „peur". Šita būsenos prasme vertėjas išgąstį čia ir vartoja.

[1]) Dievas pirmiesiems žmonėms grasino mirtimi. Bet šitas grąsinimas buvo tik reliatyvus, nes priklausė nuo žmogaus laisvės. Štai kodėl jis nežadino išgąsčio. Šiaip grasinimas mirtimi kelia išgąstį labiau, negu kas kita.

siumi, apgyvendino joje *baimę,* bet ne išgąstį. Baimė ir išgąstis iš tikro yra du labai skirtingi jausmai. Baimę lydi džiaugsmas, meilė ir garbė. Išgąstis yra jėgų nustojimas, kyląs iš nepasitikėjimo ir neapykantos.

Šventraštyje yra žodžiai, kurių gilumo mes niekados nesuvoksime: *Laetetur cor meum ut timeat nomen tuum:* tegul džiaugiasi mano širdis, kad bijotų Tavo vardo. Džiaugsmas kelia neapimamo vardo baimę, baimę Jehovos vardo. Džiaugsmas, apie kurį kalba Šventraštis, yra gilus, degąs, lengvas ir kilnus jausmas: tai Dievo akivaizdos ir jo galybės pergyvenimas. Džiaugsmas pasitiki Dievo visagalybe, apsireiškiančia garbėje, kai ši visagalybė nusileidžia ir pasirodo ant kelių parpuolusiems vaikams. Štai dėl ko džiaugsmas bijo Viešpaties vardo. Bijoti Dievo vardo reiškia nieko neišsigąsti.

Išgąstis yra baimės išjuokimas. Išgąstis naikina ramybę ir kelia nerimą. Baimė atsiremia į gilią pagarbą tvarkos, kurią galime, bet kurios nenorime suardyti. Išgąstis atsiremia į nerimą, kylantį iš netvarkos, iš sujaukimo, iš sąmyšio, iš blaivumo stokos, iš blogio pergalės.

Baimę pažadina Dievo didybė.

Išgąstį pažadina nerimas, kilęs dėl sulaužyto įstatymo.

Dieviškieji dalykai žmoguje nekelia nerimo; jį visados kelia pragariški dalykai. Toks, pa-

vyzdžiui, yra skirtumas tarp gailesčio ir graužimosi.

Gailestis pažadina viltį, kuri ramina susigraudinimą.

Graužimasis pažadina neviltį, kuri sielą apkartina ir susigraudinimą paverčia pasibiaurėjimu.

Gailestis priveda prie ašarų; jis turi savo malonumų, kaip kiekviena pajausta tiesa. Graužimasis veda į prarają; jis neturi pasigailėjimo; jis neverkia, nekalba; jis yra aklas, kurčias ir nebylys. Gailestis gali giedoti. Atgailos psalmės mums skelbia jo balsą, kai jį paliečia aukštesnis dvelkimas.

Bet graužimasis net neprabyla; jis įkrinta į neviltį ir miršta.

Graužimasis stumia, gailestis pakelia.

Graužimasis kyla iš išgąsčio, gailestis kyla iš baimės.

Daugelis žmonių, neskirdami stebuklo nuo velnio veikimo arba nuo žmogaus iliuzijos, nes velnias, pasak jų, yra ne kas kita, kaip mūsų siaubo padaras, daugelis žmonių labai gražiai atstovauja ypatingam devynioliktojo šimtmečio bruožui, būtent, Būties neskyrimui nuo nebūties.

Jie neskiria siaubo, kuris kyla dėl iliuzijos ir kuris gali kilti dėl stebuklo. Jie neskiria fantastinės tvarkos nuo dieviškosios tvarkos.

Gyvenimas turi savų pirmykščių dėsnių, kurie žemės rojuje valdė nekaltą prigimtį.

Gyvenimo dėsniai šiuo metu yra pakeisti mirties dėsniais.

Dievo visagalybė gali pakeisti ir nugalėti dabartines mirties teises gyvenimo naudai ir netvarką suardyti aukštesnės tvarkos dėliai. Tai yra *prisikėlimas*.

Sutinku, kad jo akivaizdoje gali kilti baimė ir siaubas, atremti į meilę.

II

Bet sutikite (žmogaus vaizduotė tai visados teigė), kad pasitaiko būtybė, kuri ištrūksta iš kasdieninių mirties dėsnių, bet kuri nepatenka į gyvenimo tvarką ir kuri ardo netvarką ne dėl tvarkos, bet dėl kitos netvarkos. Tai bus *vaiduoklis*. Tai bus fantastinė asmenybė. Jos akivaizdoje kyla išgąstis ir siaubas jau be meilės.

Vaiduoklis nėra išlaisvintas. Jis ištrūksta nelegaliai.

Prisikėlusis pergali mirtį.

Vaiduoklis taip pat pergali mirtį, bet tuo būdu, kad jis ją valandėlę apgauna. Šiaip jis yra josios valdžioje. Jis tik peržengia jos įstatymus ir ištrūksta iš jos priežiūros. Bet jis jai priklau-

so visiškai. Jis padaro momento žingsnį, kuris jį visą pavergia mirties galybei.

Su prisikėlusiuoju gyvena Dievas.

Vaiduoklis yra vienišas.

Prisikėlusis yra realybė daug aukštesnė už paprastas realybes. Lozorius antrojo gyvenimo metu turėjo daugiau būties, negu pirmojo gyvenimo metu.

Vaiduoklis yra iliuzija. Jo gyvenamoji sritis yra šešėliai. Jis atrodo pasirodąs tik naktį. Todėl nereikia maišyti aukštesnės tvarkos realybės su iliuzija.

Nereikia maišyti kūno, atstatyto ir pagerbto Dievo visagalybės aplankymu, su šešėliu.

Jeigu prikėlimas kelia baimės, tai šitoji baimė ramina, nes ji eina iš gyvojo Dievo akivaizdos pajautimo, iš Dievo, kuris moka įkvėpti baimės ir sykiu siaubo.

Vaiduoklis, kitaip sakant, iliuzija, kurią šis žodis reiškia, kelia šaltą išgąstį. Dievas, žmogus ir gamta — visi trys yra toli nuo jo.

Prisikėlusis atneša pilnatvę ir atstovauja pertekliui.

Vaiduoklis būtų tuštumo forma, jei jis kas nors būtų.

Prisikėlusis tam tikra prasme yra sūnus Dievo, kuris yra gyvenimas.

Vaiduoklis yra nebūties padaras.

Kaip tad šie žodžiai: Velnias ir stebuklas ga-

lėjo būti žmogaus viename sakinyje sugalvoti ir parašyti?

Kosmos reiškia sykiu pasaulį ir tvarką. Ligi kol tad šiame pasaulyje bus sąmyšis?

III

Išgąstis yra tasai biaurus jausmas, kuris Dievo vaiką paverčia drebančiu žmonių ir daiktų vergu. Baimė verčia nusižeminti. Išgąstis, apie kurį čia kalbu, taip pat pažemina, bet šis pažeminimas leidžia vešėti puikybei, kuri yra visų melų palydovė. Išgąstis kelia gėdą, ir žmogus, kuris gėdisi ir išsigąsta, susitraukia savyje ir pasidaro išdidus. Tuo tarpu džiaugsmas verčia pulti ant kelių.

Baimė ramina: ji įkvėpia žmogui ramybės, ji žadina jame pasitikėjimą nepriklausoma Dievo sritimi. Išgąstis pamiršta Dievą ir suskaldo visus sukurtus daiktus. Išgąstis yra panteistinis: jis viską paverčia Dievu, išskyrus patį Dievą.

Baimė ir išgąstis žaidžia šiame nematomame pasaulyje ant dviejų priešingų karalysčių sienos.

Buvo žmogus, kurį siaubas padarė nemirtingą: tai *Pascalis*. Pascalis turėjo išgąstį, bet jis neturėjo baimės. Jeigu jis būtų turėjęs baimės, jis būtų turėjęs ir džiaugsmo. Būdamas nuolatos išsigandęs, jis buvo liūdnas, ir ši siela, ku-

riai reikėjo tiek begalinės erdvės, kuriai reikėjo tiek begalinės šviesos, susitraukė ir sukempėjo savyje. Pascalis, kuris nagrinėjo tiktai vieną šventumą, nepasidarė šventas. Savo gyvenimą jis praleido savęs akivaizdoje, vietoje jį praleidęs Dievo akivaizdoje. Graušdamas savo paties substanciją, jis mito pats savimi, tuo tarpu žmogaus maistas yra Absoliutas. Jansenizmas sugadino, iškreipė, užnuodijo baimę: jis ją pavertė išgąsčiu[2]). Šv. Augustinas yra pasakęs:

---

[2]) S. Fumet, nagrinėdamas Hello gyvenimą, yra pasakęs, kad „jeigu kuri nors erezija galėjo blogai nuteikti Hello, tai tikriausia buvo jansenizmas" (Ernest Hello ou le Drame de la Lumière, 223 p. Paris 1928). Ir paaiškina kodėl. Jansenizmas, pasak Fumet, „privertė religiją atsigrįžti į žmogų ir visą šviesą nukreipė į kloaką (223 p.). Jansenizmas sukūrė tai, kas vadinama psichologija; iš jo išėjo net psichofiziologija ir analizės aistra, kuri sugadina tiek kilnių polėkių... Analizės aistra yra kilusi iš žmogaus paslapties. Dievo paslaptis yra garbintina, tačiau žmogaus paslaptis yra niekintina: štai ko psichologo puikybė negali suprasti" (224 p.). Tuo tarpu Hello kaip tik organiškai nekentė šios analitinės psichologijos, kuri, pasak Fumet, „dalina tam, kad praturtintų patį dalinimo vaizdą" (225 p.). Pasak Fumet, Hello psichologiją vadinęs žvalgymusi atgal, kuris „yra liūdnas ir niurus, bet kuris žmogų nuostabiai patraukia" (ibd.). Todėl suprantama, kodėl Hello nekentęs jansenistų knaisiojimosi po save ir iš to kylančio pesimizmo. Hello žiūrėjo į Dievą ir todėl jam žmogus atrodė kitokioje šviesoje, negu Pascaliui. Dėl to ir kai keno noras sugretinti Hello su Pascaliu yra nevykęs. Šias asmenybes jungia tik nuo-

Vis fugere a Deo, fuge ad Deum: Jei nori išsilaisvinti nuo Dievo, bėk prie Dievo[3]).

Štai kas yra baimė: jeigu ji yra skirtinga nuo meilės, tai ji nėra nuo jos atskirta.

Išgąstis tuo tarpu, norėdamas nuo Dievo išsilaisvinti, pabėga nuo Dievo. Todėl vietoje save išgelbėjęs, jis žūsta. Vietoje žmogų išskleidęs, jis jį nususina. Pascalis, kuris tiek kalbėjo prieš tuštybę, buvo kvailos ir didelės tuštybės auka, nes stigo paprastumo ir meilės. Savo liūdnume jis rado tik žmogų. Savo džiaugsme jis būtų radęs Dievą.

Aukščiausioji Realybe, mūsų Prisikėlime ir mūsų Ramybe, duok man džiaugsmo, kad aš bi-

---

širdumas, nes abu nemokėjo meluoti. Bet jų pažiūros yra priešingos.

[3]) Posakis turi labai gilios prasmės. Jeigu kas Dievą pergyvena, kaip grasinančią būtybę ir nori nuo šios rūšies išgąsčio išsilaisvinti, tam nėra jokio kito kelio, kaip tik bėgti prie Dievo, kaip prie meilės. Dievo pergyvenimo antinomijoje yra du poliai: Dievas, kaip baisi didybė — *tremenda majestas,* ir Dievas, kaip patraukli būtybė: *ens fascinosum.* Pilnutiniame ir tikrame Dievo pergyvenime, kuris išgano, turi būti abu šie momentai. Jansenizme, kaip tik vyrauja pirmasis, ir Pascalis nesurado patrauklaus Dievo. Šiuo atžvilgiu šv. Augustino posakis „si vis fugere a Deo, fuge ad Deum“ išreiškia jansenizmo tragiką ir sykiu tikro krikščionies Dievo pergyvenimą.

jočiau Tavo vardo! Tik Tu vienas, Dieve, kuris tyrinėji širdis, tik Tu vienas suvoki gilumą žodžių: Laetetur cor meum, ut timeat nomen tuum. Tu žinai, kokiais paslaptingais, švelniais ir kilniais ryšiais yra sujungti džiaugsmas ir baimė; Tu žinai, kokiu būdu, paliekant mane džiaugsmui, tą patį akimirksnį mane palieka ir Tavo vardo baimė. Jehova, kurio šaukėsi Elijas Karmelio kalne, Jehova, kuris esi tas, kas buvai anuo metu, Jehova, kuris būsi, kas esi amžinai, Jehova, kuris tik vienas pažįsti savo būties pilnatvę ir mano menkystę, Jehova, ištikimasis Dieve, kuris pažadėjai duoti prašantiesiems, aš prašau džiaugsmo, aš prašau Tavo vardo baimės. Jehova, atitolink nuo manęs nuliūdimą ir išgąstį! Aš esu toks vargšas, kad išsigąstu bet kokio žmogaus ir bet kokio daikto, o kai išsigąstu, aš nustoju bijojęs. Išsigandęs ko nors kito, aš nustoju Tavęs bijojęs. Liūdnumas ir išgąstis niekina Tavo vardą. Tasai, Kuris esi, duok man baimės ir džiaugsmo, kad visados savyje jausčiau gyvą neišreiškiamą Tavo neprilygstamo vardo reikšmę. Atitolink nuo manęs visokį blogį, buvusį, esantį ir ateisiantį. Būti išlaisvintam nuo *buvusio* blogio: koks keistas posakis! Bet aš jį suprantu geriau, negu moku paaiškinti. Atitolink nuo manęs atsiminimus, kurie mane gąsdina; atitolink nuo manęs priešo grąsinimus! Tegul mano atmintyje miršta praeities košmarus! A timore inimici eripe animam

meam[4]). Tegul Tavo vardas sunaikina tą, kuris nori sukelti išgąstį, o užgniaužti baimę! Tegul Tavo vardas viešpatauja ir mus valdo mūsų išlaisvintų sielų laisvėje!

Ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus Illi, in sanctitate et iustitia, coram ipso, omnibus diebus nostris[5]).

Tegul Tavo vardas mus pridengia Tavo garbės spinduliais, kad be išgąsčio, pilni baimės garbintume Tave ramybėje ir šviesos tvirtovėje. Amen džiaugsmui ir baimei! Sakydamas Amen, sakau *Fiat,* ir specialios Apvaizdos sutvarkymu aš ir čia randu Tavo vardą, Tavo, kuris esi be ribų ir kuris vadiniesi Amen[6]).

---

[4]) Vertimas: „Išlaisvink mano sielą nuo priešo baimės".

[5]) Vertimas: „Kad be baimės, išsivadavę iš savo priešo rankų, Tau tarnautume šventume ir teisingume visomis savo gyvenimo dienomis".

[6]) Dievas šv. Jono Apreiškime daug kartų yra vadinamas Amen. Tai yra pavadinimas (Apokalipsėje šiuo vardu Dievą vadina angelai ir įvairios kitos būtybės, pav. soste sėdintieji vyresnieji), kuriuo yra išreiškiamas kūrinio pasitikėjimas ir sykiu troškimas, kad Dievas įvykdytų visišką būties atbaigimą. Dievo pavadinimas Amen yra transfigūracijos troškimo išreiškimas: *Fiat* — Tebūna, kaip turi būti!

PASAULIS

I

Kas yra pasaulis? Šis neapkenčiamas žodis, atrodo, nieko nereiškiąs, o vis dėlto jis yra neapkenčiamas.

Iš sykio atrodo, kad etimologija čia mums maža tepadės. *Mundus* lotyniškai reiškia grynas; tuo tarpu pasaulis yra pati nešvarybė. Κόσμος graikiškai reiškia sykiu tvarką ir pasaulį. Tačiau dabartinė prasmė posakio „pasaulio žmogus", atrodo, neturinti ryšio nei su *mundus* nei su κόσμος.

Mes dar grįšime prie etimologijos, bet jau aplinkiniu keliu.

Ar pasaulis yra nuodėmė? Aišku ne! Tarp jų yra begalinis skirtumas. Be abejo, pasaulis yra nuodėmėje, bet jis visados turi savą specialią sritį. Jis turi savą sritį blogyje, ir kaip tik šią sritį reikėtų apibrėžti arba bent pažymėti.

Žmogžudys yra nusidėjėlis; vagis yra nusidėjėlis. Šventoji Marija Eigiptietė prieš savo atsivertimą taip pat buvo nusidėjėlė.

Visi šie asmenys yra nusidėjėliai. Bet jie nėra pasaulio žmonės.

II

Evangelijose yra daug baisių žodžių. Bet baisiausias iš jų bus šis: *Non pro mundo rogo.* Ne už pasaulį prašau! Tasai, kuris taip kalbėjo, pažino daiktų gelmes ir mirė už nusidėjėlius. Jis nesimeldė už pasaulį, kaip pasakoja šv. Jonas. Šios tad vakarienės metu Jonas prisiglaudė prie Jėzaus Kristaus krūtinės, šį tad iškilmingą momentą, kai Dievo rankos turėjo būti ištiestos ant kryžiaus, šį tad momentą Jonas išgirdo Tiesą sakančią: „Ne už pasaulį prašau". Jums žinoma, kas yra parašyta drungniesiems[1]). Nesigilinant į šių dviejų žodžių[2]) prasmę, pažvelgęs į pasaulį, norėčiau bent žinoti, apie ką kalbama, kai kalbama apie jį.

Nuodėmė yra netvarka, aiški, pripažinta, smarki ir naikinanti netvarka. Aistros visur palieka griūvėsius ir jų neslepia. Kartais jos tuo net didžiuojasi. Bet kas gi yra pasaulis?

Ar pasaulis yra nuodėmės sritis, atmiešta išmintingumu?

---

[1]) Čia Hello turi galvoje Apokalipsės pasmerkimą, skirtą drungniesiems: „Aš tave pradėsiu išvemti iš savo burnos" (Apr. 3,16).

[2]) Šie du žodžiai yra „pasaulis" ir „melstis".

Ar pasaulis yra nuodėmės sritis, aprėžta temperatūros drungnumu?

Pasaulis siekia tol, kol oras yra drungnas. Kur oras yra karštas ar šaltas, ten pasaulis pasipiktinęs eina šalin.

Kadangi jis pats sau netvarkos gelmėse susikuria išviršinę tvarką, reikalingą jo drungnumui, ir nešvarumo gelmėse susikuria išviršinį grynumą, reikalingą jo drungnumui, tai gal jo akims ir tinka etimologinė žodžių mundus ir κόσμος reikšmė, kaip išjuokimas to, kas vadinasi pasauliu.

III

Drungnumas pasaulį skiria nuo nusidėjėlių, kurie jam nepriklauso.

Temperatūrų kategorijoje drungnumas atitinka vidutiniškumą. Vidutiniškumas yra pasaulio erdvė. Nusidėjėlis turi blogų aistrų, pasaulis turi blogio skonį; skonį, bet ne neapykantą.

Pasaulis turi skonį ir nuomonę. Bet jis neturi nei meilės nei neapykantos.

Jo skonis tinka vidutiniškiems dalykams. Jo nuomonė bijo būti absoliuti ir todėl panaši į įsitikrinimą. Ji tuo yra charakteringa, kad ji neišskiria priešingos nuomonės. Aš sakau *nuomonės,* bet ne įsitikrinimo. Pasaulio nuomonės sudaro sutartis su kitomis nuomonėmis, kurios

yra iš jo erdvės. Šios nuomonės gali priešintis vienos kitoms, gali nesipriešinti, bet kiekvienu atveju jos gerai sugyvena. Juk jas jungia bendras ryšys, būtent, gili ir drugna bendro priešo — Tiesos neapykanta.

Pasaulio nuomonės, net jeigu dvi kovoja tarp savęs, sudaro koaliciją prieš Tiesą. Šitoji koalicija, be abejo, yra vienybės išjuokimas.

Visi dievai buvo priimti į romėnų panteoną, išskyrus Jėzų Kristų. Visos nuomonės yra priimamos į pasaulio panteoną. Vienai tik tiesai parodomos durys.

IV

Pasaulis yra panašus į užeigos namus, kuriuose praeiviai randa vietos. Kai klaida eina pro šalį ir nori užeiti vidun, bepuotaujantieji susispaudžia ir jai padaro vietos prie stalo. Bet jei tiesa beldžiasi į duris, jai pranešama, kad visos vietos užimtos, ir rinktiniai keleiviai yra išvejami: *Qui non erat eis locus in diversorio*[3]).

Siauras ir aklas pasaulis vis dėlto turi nuostabų instinktą pažinti ir išvyti. Čia jis niekados neapsirinka; jis sprendžia teisingai. Jis vyk-

---

[3]) Čia Hello cituoja žodžius, kurie buvo pasakyti Marijai ir Juozapui, kai jie ieškojo prieglaudos Betlejuje: „Jiems nebuvo vietos užeigoje“ (Luk. 1,7).

do teisingumą, jis ištremia pats save. Jis ištremia save, norėdamas ištremti, nes praeivis, kuris nueina šalin, nusineša gyvenamą vietą.

Pasaulis ištremia save į tyrus. Nesvarbu, kad tyrai šiuo atveju vadinasi minia: ji nėra nė kiek mažiau dyka, vadinasi, tuštuma, vadinasi, mirtis.

Tyrai, tuštuma ir mirtis buvo Roma, kai šv. Jonas buvo Pathmos saloje[5]). Pathma buvo gyvenimas, Pathma buvo gyvenamoji vieta. Štai dėl ko šv. Dionyzas stebėjosi teisingumu pasaulio, kuris bėga nuo šv. Jono veido.

Pasaulis yra tyrai, kur renkasi minia. Ji yra labai susispaudusi, tarsi atsitraukianti kariuomenė. Šita kariuomenė bėga. Ji bėga nuo Pathmos laikų. Ji nenutraukia savo skubaus bėgimo, ji bėga nuo šv. Jono veido. Ji bėga netvarkingai, susimaišiusi. Bėgliai atsigręžta vienas priešais kitą ir savo pašėlime smaugia vienas kitą, nes jie kovoja naktį. Jų siaubas juos apakina. Jie bėga nuo šv. Jono veido.

Šitoji atsitraukianti kariuomenė paklysta kelyje; ji klaidžioja tyruose; ji yra viliojama sapnų ir miražų. Ji blaškosi į visas puses, ji eina ten, kur pučia vėjas, žerdamas jai smėliu į akis. Ir vis dėlto ji yra stumiama vienos ją persekio-

---

[4]) Pathmos saloje šv. Jonas gavo apreiškimą, kuriame pasaulis yra ypatingu būdu pasmerkiamas. Apokalipsė yra ne kas kita, kaip pasaulio teismas.

jančios idėjos: ji bėga nuo šv. Jono veido. Savo nerimą ji slepia neva po reikalais. Bet iš tikro svarbiausias josios reikalas yra pabėgti nuo šv. Jono veido. Visa kita yra tik smulkmenos.

Pažiūrėkite į šiuos žmones: jie ateina ir nueina; jie perka, parduoda, kalbasi, jaudinasi, ginčijasi, vienas kitą sveikina; jie yra mandagūs, kurtuaziški; jie meluoja, plepa, pataikauja, šmeižia, skaldo, smaugia, naikina, nuodija. Bet svarbiausias jų darbas yra pabėgti nuo šv. Jono veido.

Pabėgti nuo šv. Jono veido — štai išvidinis jų darbas, išvidinis jų gyvenimas, jų kaulų smegens, jų esmė, iš kurios kyla juos išduodąs kvapas. Visa kita yra tik smulkmena, tik papuošimas, tik pagražinimas, kintąs pagal dienos madą ir pagal asmens aikštis.

V

Nuodėmė yra mažiau užtušuota, negu pasaulis. Ji geriau parodo, kas ji yra ir ką ji veikia. Tuo tarpu pasaulis nuolatos meluoja. Jis niekados nedaro to, ką rodosi darąs.

Pasaulis mėgsta pamėgdžioti. Jis yra išminties bezdžionė. Savo reikalams jis pasigamino išmintį, ir ši išmintis yra panaši į tikrąją išmintį, kaip orangutangas yra panašus į žmogų.

Tikroji išmintis nurimsta aukštumoje, nes ji apvaldo priešginybes. Pasaulio išmintis nurimsta duobėje, į kurią ji yra įkritusi, nes iš šitos duobės ji negali įžiūrėti, kuo juodas skiriasi nuo balto.

Tikroji išmintis stengiasi vienyti. Pasaulio išmintis bando nesijungiančius elementus sumaišyti; pamačiusi, kad ji sudėjo juos vieną šalia kito, ji mano juos suliejusi.

Pasaulio žmogus nebijo daryti bloga. Bet jis bijo užgauti (choquer). Harmonijos jis nesuvokia, bet jis laikosi mandagumo.

Mandagumas pasaulyje užima harmonijos vietą.

Pasaulis mėgsta neapykantą. Bet jis žiūri, kad šitoji neapykanta, atvėsinta salionų temperatūros, nepadarytų įsišokimų. Jis žiūri, kad sau pagalbon ji pasikviestų melą. Kai šis melas jai pagelbėti jau yra atėjęs, tada ji gali pasirodyti pasaulyje, savimi pasitikinti, kaip pasipuošęs frantas.

Kai neapykanta jau yra apsirėdžiusi, tuomet pasauliui ji yra tvarkoje, tuomet ji yra priimtina, tuomet ji gali įeiti.

Pasaulio dėsnis yra nereikšmingumas. Jei gyvasis žmogus netyčia patenka į pasaulį, tuč tuojau jis turi pasidaryti nereikšmingas, net nereikšmingesnis, negu kiti, nes kitaip jis bus įtariamas. Ištrynęs bet kokią tiesą ir užgesinęs bet

kokią šviesą, jis gali būti valandėlę pakenčiamas. Bet kadangi daiktų esmės ilgą laiką paneigti negalima, ateis momentas, kada pasaulis savo aiškiaregystėje nuo jo nusigręš ir savo teisingume nuo jo atsiskirs.

Nereikšmingumas pasauliui yra toks brangus ir toks reikalingas, kad net pats blogis, kuris jam iš prigimties yra simpatingas, pasidaro antipatingas, jeigu jis, įsimaišęs į gėrio principą, reikalauja šio mišinio dėliai susprogdinti aplinkui pasaulį mirties apvestą ratą. Jei blogis, pakeistas kilnaus mosto, išsiveržia ir sprogsta, kartais jis pasilieka nuodėmės srityje, bet jis jau nebepasilieka pasaulio srityje.

Pasaulis mėgsta blogį, bet jis jį mėgsta apvaldytą, nudažytą, nuspalvuotą, apvilktą pagal madą. Pasaulis mėgsta nuodėmę, bet jis ją mėgsta švarią, mandagią, išpraustą.

Nuodėmės srityje žmonės meluoja dėl reikalo, dėl aistros, dėl gėdos, dėl baimės. Pasaulio srityje žmonės meluoja be reikalo, be aistros, be gėdos ir be baimės. Jie meluoja tik dėl to, kad jie yra iš pasaulio; jie meluoja dėl savimeilės, dėl tuštybės; jie meluoja dėl drungnumo; jie meluoja dėl to, kad meluotų; jie meluoja taip, kaip ir kvėpuoja, nes melas šioje srityje yra tas pat, kas ir žodis.

Ką pasaulis kalbėtų, jeigu jis nemeluotų?

Nusidėjėlis pamelavęs gali sakyti tiesą.

Bet pasaulis pamelavęs meluoja ir toliau. Ir sakydamas tiesą, jis meluoja. Tiesa tampa melu, tik palietusi jo lūpas. Sakydamas tiesą, pasaulis mano reiškiąs tokią pat nuomonę, kaip ir kitos. Jis nori, kad ši tiesa būtų apsupta melo ir kad su juo gyventų geruoju. Jis nori, kad tiesa netektų garbės dėl begėdžių savo kaimynų. Ir kai pasaulis tiesą taip suteršia, kad jos nebepažįsta, tuomet jis ją pakenčia, nes ji jau yra virtusi melu. Šis melas pasauliui yra brangus, nes jis pridengia kitus, jis juos įteisina, jis paima juos savo globon, jis pašalina iš jų tai, kas buvo per daug smarku, per daug žalia, per daug padoru. Šitoji tiesa virsta melu dėl savo tono, dėl savo akcento, dėl savo aplinkos, dėl savo konteksto. Šitoji tiesa atbaigia sulieti blogį su gėriu, ir pasaulio žmonės yra ja patenkinti.

Kartais, kai pasaulio žmogus sako tiesą, jis ją sako taip, lyg būtų josios globėjas. Atrodo, kad jis sutinka niekados nemeluoti ir sutinka dėl nešališkumo. Atrodo, kad pasigailėdamas jis leidžia tiesai valandėlę pabūti ant jo lūpų. Jis jai suteikia šios garbės, bet tuojau reikalauja už tai užmokėti, sulygindamas ją su melu, kuris greitai atgauna savo teises ir savo nuosavybę.

Apgaulingas nešališkumas yra baisiausios pinklės, kurias drungnumas paspendžia savo kvailiukams, ir pasaulis labai mėgsta šias pink-

les spęsti. Vargšas, jis prisidengia teisingumo kauke! Niekas taip labai ir su tokia jėga bei abejotinu autoritetu neapgauna, kaip blogai pasakyta tiesa. Ją apsupančioms klaidoms ji duoda tokios reikšmės, kurios jos neturėtų pačios iš savęs. Ji padaro jas imponuojančiomis. Tiesos ir klaidos mišinys pasaulio burnoje gamina baisių vaisių. Tiesą jis pridengia klaidos išvaizda, ir klaidai suteikia tiesos pavidalą. Jis leidžia klaidai dalyvauti toje pagarboje, kuri privaloma tik vienai tiesai.

Kai tiesa pasirodo ant pasaulio žmogaus lūpų, ji esti susieta su klaida, ir abi jos esti taip suaustos, kad jų nebegalima atskirti. Jos apkabina viena antrą, ir žemažiūriai jas laiko seserimis.

VI

Pasaulis — tai senatvė. Sunku net įsivaizduoti, kiek pasaulio žmonės yra pasenę. Ypač pasaulio jaunimas yra charakteringas blausumu, nes šis bruožas jaunuoliuose yra baisus ir todėl labai krintąs į akis. Visi šie dvidešimties metų seniai be entuziazmo, be troškimų, bėga nuo šv. Jono veido, bet bėga vos vilkdami kojas, bėga lėtai, liūdnai, apgailėtinai. Bėgdami jie patenka į tokį kelią, kur nėra oro kvėpuoti, kur nėra jokių reginių, jokių kalnų ir jokio ho-

rizonto. Jie pasmerkia save ne tik skausmui, bet ir nevilčiai. Bėgdami nuo šv. Jono veido, jie nusigręžia nuo Dievo, atlikinėja savo reikalus, Jo negarbindami, ir amžinai nuobodžiauja.

Be abejo, atsijauninimas yra paslaptis, ir ši paslaptis priklauso Dievui, kuris džiugina jaunatvę. Dievas yra laiko valdovas, ir laikas sustoja, Jam kalbant, kaip jaučiai sustingsta griaustiniui griaudžiant. Dievas, ugnies valdovas, yra jaunystės saugotojas. Šv. Mergelė, Dievo pamylėtoji, yra amžinai jauna. Ji yra išėjusi iš vaikystės amžiaus, bet ji nėra išėjusi iš jaunystės amžiaus. Jaunystė yra panaši į indėlį, kurį galima patikėti tik Dievui, nes jokia kita ranka neturi jėgos jo išlaikyti. Štai dėl ko Dievo priešai niekina jaunystę tarsi joje matytų atšvaitą To, kurio nekenčia. Jie niekina jaunystę ir vietoje ją sulaikę Amžinojo pagalba, jie maldauja laiką paskubinti žingsnius ir kuo greičiausiai ją nusinešti. Pasaulis niekina jaunystę, tikrąją jaunystę. Jis mėgsta pasirodyti ir tikrumoje būti senas. Pasaulis pasendina net vaikus.

VII

Nemanykite, kad pasaulio dvasia gyvena tiktai salionuose ir tose vietose, kuriose paprastai tikima ją esant uždarytą. Salionai, jeigu

jie yra gyvi, gali būti laisvi nuo pasaulio ir pilni tiesos. Tuo tarpu pasaulis gali įsibrauti ir dažnai įsibrauna su savo gausiu begėdiškumu į izoliuotus namus, į namus tuščius, nesvetingus, į šaltus šeimų židinius, kuriuose svetimas žmogus yra nemėgiamas, į baisias gyvenamas vietas, kurios neigia žmonijos bendravimą ir meilę.

Ant Bretanijos jūros kranto, kur vasarą maudosi keletas žmonių ir kur žiemą nieko nėra (čia retai kur gyvena viena kita žvejų šeima, nes šiose dykynėse maisto reta ir sunku gauti), ant šito tad kranto sykį kalbėjau su viena kaimiete, kuri man pasakė trokštanti pabėgti nuo pasaulio. Stebėjausi šių žodžių gilumu ir josios pasaulio pažinimu, nes ji tikrai suprato šio žodžio prasmę. Pasaulis galėjo būti jos trobelėje, tuo baisesnis, kuo didinga jūra buvo artimesnė. Galimas daiktas, kad iškilmingas bangų ūžimas žmonių plepėjimą padarė dar nepakenčiamesnį.

VIII

Pasaulio dėsnis yra sulyginimas. Pasaulis nieko nemyli, bet jis myli lygį (niveau). Jis nori palenkti savo jungui visas galvas, ir jo simpatijos įsigyja tas, kuris iš prigimties yra žemas. Didybė, vistiek kokia ji būtų ir kur reikštųsi, yra jo neapykantos objektas. Jį traukia

vidutiniškumas. Pasaulis savaimingai atveria vidutiniškumui duris, kurių jis turi raktą, ir vidutiniškumas išdidžiai įeina, kaip tas, kuris turi teisės. Pasaulyje jis jaučiasi esąs namie ir jis elgiasi su kitais begėdiškai, kas yra jo žymė, ir aklai, kas yra pasaulio žymė. Vidutiniškumas yra begėdiškas, ir pasaulis yra aklas. Jei kas nors vyksta šalia jų, vidutiniškumas jaudinasi, o pasaulis nemato.

Lygumo pamėgimas pasaulyje yra toks didelis, kad, norint jam patikti, negalima toli eiti net ta linkme, kurią jis rodo. Negalima per daug daryti tai, ką jis daro. Negalima per daug jo pralenkti, negalima net jo paties naudai peržengti jo įpročių. Drungnumas yra esminis jo pradas, ir kas peržengia šią sritį užsitraukia pasaulio nemalonę. Jo naudai negalima rodyti daugiau uolumo, negu jo rodo jis pats. Jeigu esi į ką nors panašus, būk toks, lyg būtum į nieką nepanašus. Jeigu skiriesi nuo savo kaimyno, susilygink su juo kuolabiausiai.

Daugingumas yra pasaulio žmonių sritis, nes jis atitinka jų charakterį. Jie dirba šimtus darbų: jie parduoda, perka, kalba, skaito, rašo ir tt. ir tt. Koks ryšys jungia pasaulio žmonių darbus? Atrodo, kad tokio ryšio visiškai nėra. Jų veiksmai eina vienas po kito, nesusiliesdami. Koks ryšys jungia pasaulio žmones? Atrodo, kad tokio ryšio visiškai nėra. Jie stumdo vienas kitą alkūnėmis ir niekados nesusiliečia. Vis

dėlto tikrumoje yra susitikimo taškas, yra susivienijimo žodis. Vienybės išjuokimas, sakėme anksčiau, yra koalicija. Pasaulio žmonės nesidraugauja: jie sudaro koaliciją. Vienybė minta meile. Koalicija minta neapykanta. Koalicijon suėję žmonės yra privatiniai priešai, susijungę prieš viešą priešą. Pasaulio žmonės turi bendrą neapykantą, kuri juos sujungia bendram darbui ir kuri jiems nurodo jų veikimo centrą.

Pasaulis turėjo tūkstančius reikalų, kai erelis[5]) Pathmos saloje rašė savo Apokalipsę. Bet, nepaisant šių visų reikalų, pasaulis turi tik vieną rūpestį — išvengti ir užmiršti Pathmą. Pasaulio žmonės turi tūkstančius reikalų. Bet jie turi tik vieną rūpestį, nes jie turi tik vieną neapykantą ir vieną siaubą: jie bėga nuo šv. Jono veido.

---

[5]) Hello nevienoje vietoje mini, kad erelis yra šv. Jono simbolis. Šia prasme ir čia jis sako, kad erelis, vadinasi, šv. Jonas, rašė savo Apokalipsę arba Apreiškimą (Plg. dar Paroles de Dieu įvadą).

SFINKSAS

I

Viską kraipiusi antikinė senovė galėtų ypatingai pamokyti tą, kuris sugebėtų nesiduoti josios suvedžiojamas. Nuostaba, kylanti josios akivaizdoje, mus dvigubai apgauna. Visų pirma šitoji nuostaba mus verčia gerbti tai, kas yra niekintina. Paskui ji mums kliudo melo gelmėje atskleisti tiesą, glūdinčią šitame mele. Norint pasinaudoti melu, reikia jį pažinti ligi gelmių; reikia jį kiaurai perprasti; reikia būti kvailumo priešginybe; reikia būti chemiku, kuris substanciją apvalo nuo nuodų, ją slepiančių ir graužiančių. Aršenikas, rodos, turi savyje aukso. Bet norint surasti šį auksą, kaip giliai reikia įsibrauti į jo substanciją, kaip sunkiai reikia išplėšti iš jo šią paslaptį!

Trejopai galima elgtis nuodų atžvilgiu.

Visų pirma galima juos praryti, kas paprastai ir daroma. Tuomet žavimasi senove, priimama aršeniko ir mirštama.

Toliau, galima juos atmesti, jų visiškai neištyrus. Tuomet jie darosi nenaudingi. Taip elgiasi tie, kurie paskutiniu metu yra pasmerkę bendrai visą senovę.

Galop galima juos analizuoti, galima susekti jų paslaptį, išplėšti jų širdį.

Tuomet aukso randama aršenike, ir tiesa randama istorijoje.

II

„Kokios tiesos, pasakė J. de Maistras, nebūtų galima rasti pagonybėje"!

Norėdamas įrodyti savo teigimą, jis cituoja daugybę pavyzdžių. Jis išskaičiuoja paslaptis, kurias senovė piktnaudžiavo. Senovė piktam panaudojo jai patikėtas paslaptis: ji jas piktnaudžiavo dvejopu būdu. Ji jas išdavė ir jas iškraipė.

Prie senovės piktnaudžiautų paslapčių de Maistras būtų galėjęs priskirti ir sfinksą.

Sfinksas yra pabaisa, kuri užmena likimo mįslę: reikia mįslę atspėti arba būti pabaisos sudraskytam. Ar gali būti kas absurdiškesnio? Bet sykiu ar yra kas gilesnio, jei tik žmonės mokėtų skaityti!

„Atspėkite!" Šis žodis žmonių kalboje yra labai ypatingas, nes dalykas kurį jis išaiškina, atrodo, nepriklausąs nuo žmogaus. Ir vis dėlto

žmogui jis turi tokios reikšmės, kad verčia jį drebėti. Nėra žinomų priemonių kaip reikia šį dalyką įvykdyti, ir sykiu niekas negali pasakyti, kokiam vargui pasmerkia save tas, kas jo neįvykdys.

Tiesos ir klaidos istorija abi yra pilnos santykių ir įvykių, kurie atrodo atsitiktiniai.

Gyvenimas sujaukia krūvon asmenis ir daiktus: gėrį, blogį, vidutiniškumą, labai didelį gėrį, labai didelį blogį, kilnumą, biaurumą. Visa tai stumdosi gatvėje. Pilka žemė atrodo viską pridengianti pilku apsiaustu. Žmonės regimai yra panašūs vieni į kitus: drabužiai sukuria dirbtinį nepanašumą, papročiai sukuria kitą nepanašumą, drovumas vėl kitą, apsimetimas dar kitą, ignoracija kitą — ir taip visi gyvena iliuzijomis.

Nesuskaitoma daugybė uždangų slepia realybę. Žmonės neišduoda savo paslapčių; jie saugo savo uniformą.

Žmogus, žiūrėdamas pro langą į pilną žmonių gatvę, tiesiog išsigąstų, jeigu pagalvotų apie tas kilnias ar baisias realybes, kurios slenka prieš jo akis, apie realybes be vardo, paslėptas ar nudengtas, giliai apgaulingas, panašias vienos į kitas, žiūrint tik iš viršaus.

Bet šio žmogaus siaubas dar padidėtų, jeigu jis, ligi šiol tylėdamas stebėjęs minią, pats sau pasakytų:

„Galimas daiktas, kad mano gyvenimas priklauso nuo vieno iš šių žmonių, kurie čia slenka pro mano akis; galimas daiktas, kad štai prie mano durų yra žmogus, kurio aš laukiu, arba žmogus, kuris manęs laukia. Bet daug žmonių yra prie mano durų. Jeigu ten yra ir tas, apie kurį kalbu, kaip jį pažinti?"

Privatinis žmonių gyvenimas, viešas tautų gyvenimas, slaptas nujautimas, literatūra, romanas, istorija, praeities atsiminimai, dabarties reikalai, ateities laukimas — visa sako žmogui, kad jam gali prireikti spėti, o gerai spėti taisyklių nėra.

Štai iš kur kyla sfinksas.

III

Reikalingų atspėti ir neatspėjamų dalykų reginys nuvedė senovę prie prarajos kranto, ir praraja įtraukė savo grobį. Šitoji praraja — tai likimas. Ant likimo kranto, pasilenkęs į prarają, styri sfinksas paslaptingoje ir baisioje padėtyje.

Jei likimas būtų tikras, visi klausimai būtų neišsprendžiami ir vienintelis jiems visiems tinkamas atsakymas būtų neviltis.

Bet, apskritai, neviltį žadinantieji klausimai yra blogai pastatyti, ir iš nevilties kilę atsakymai dažnai yra paviršutiniški, nors pirmu pažvelgimu ir atrodo gilūs.

IV

Visą laiką pasaulyje yra nežinomasis, kurį reikia surasti, yra X, didysis X, kuris lenktyniauja su algebros ištekliais.

Senovės sfinksas norėjo, kad nebūtų atsakymo.

Bet atsakymas yra, ir mes galime užmušti sfinksą.

Bet kas daryti, norint atspėti?

Prisiartina vargšas ir prašo jį priglausti.

Gal tai Viešpaties angelas!

Bet gal tai žmogžudys!

Kas tad daryti, norint atspėti? Ar čia reikia minties pastangų, ar proto nuostabaus veiksmo?

Ne! Štai kur paslaptis!

Atspėti tai pamylėti.

Paklauskite visus tuos, kurie atspėjo, kaip jie tai padarė. Jie mylėjo — štai ir viskas.

Protas, paliktas pats sau, įplaukia į minčių okeaną. Gyvenimo problema atsistoja priešais jį, ir jei tik magneto adata prarado šiaurės kryptį, jei kompasas sugedo, protas labai leng-

vai patenka praktikoje į abejojimą, o teorijoje — į fatalizmą.

Senovės sfinksas — tai bejėgis protas, atsirėmęs į neviltį ir slenkąs į mirtį.

Meilė geriau žino savo kelią. Praktiškai ji patenka į šviesą, o teoriškai — į teisingumą.

V

Štai nuostabi tiesa: atlygis, suteiktas įspėjusiajam ir atsakytas neįspėjusiajam, atlygis, kuris piktino suklaidintą minėto stebėtojo prie lango protą, šitas atlygis, suteiktas arba atsakytas, slepia savyje aukščiausią teisingumą, aukštesnį už tą, kuris pasako savo taisykles.

Tasai, kuris atspėja, yra atlyginamas, nes jis yra tasai, kuris myli.

Tasai, kuris neatspėja, yra neatlyginamas, nes jis yra tasai, kuris nemyli.

Tasai, kuris myli didybę ir kuris myli apleistąjį, eidamas šalia apleistojo pažins didybę, jei didybės čia esama.

Tasai, kuris eina šalia pagalbos reikalaujančio žmogaus, pažins jo reikalą, jeigu jis myli žmogų, šalia kurio eina. Tasai, kuris eina šalia žmogaus, kurio jam reikia, pažins tą, kurio ieško, jeigu tik jis jį pakankamai myli, jeigu jam nepavydi jo užimamos vietos, vietos to, kuris duoda, ir to kuris atleidžia.

KELIONĖ

I

Gyvenimas dažnai yra palyginamas su kelione. Nors šitas palyginimas yra senas, bet jis nenustojo buvęs teisingas.

Troškimų iliuzija kelionės metu yra jaučiama geriau, negu bet kada. Kelionės metu žmogus, kuris jaučia savyje kylančius troškimus ir kuris apie juos galvoja, norėdamas gali užklupti iliuziją, bedarančią patį nusikaltimą.

Esant Paryžiuje negalima norėti, net jeigu tai ir būtų galima, panaikinti patį kelią ir iš sykio atvykti į kelionės tikslą. Žmogus, kaip tas La Fontaino karvelis, nori pamatyti...

Ką pamatyti?

Nežinau aš, nežinote nė jūs.

Jei čia žemėje būtų toks daiktas, kuris būtų vertas ieškoti dėl jo paties, tai šitas daiktas atleistų mus nuo pareigos ieškoti kitų daiktų ir padarytų galą žmogaus kelionei. Bet tokio daikto nežinau aš, nežinote nė jūs.

Taigi būdamas Paryžiuje, žmogus džiaugiasi pačia keliavimo mintimi ir nenorėtų jau būti atvykęs į tikslą. Kelyje jis tikisi *pamatyti.*

Įlipęs į traukinį, žmogus paprastai gailisi senųjų diližanų, gailisi nematąs arklių, negirdįs vežėjo balso ir tt. ir tt.

Bet jeigu traukinys jį palieka pusiaukelėje ir jeigu jam reikia pabaigti kelionę sename vežime, tuomet jis galvoja apie traukinio patogumus. Senas vežimas jam atrodo slenkąs labai lėtai, ir jis trokšta kuo greičiausiai pasiekti artimiausią arklių keitimo stotį. Aš pats šimtą kartų mačiau ir pats padariau šitą nekaltą kvailybę trokšti artimiausio kaimo, tarsi tenai, arklių keitimo stotyje, manęs lauktų laimė.

Išvykus iš stoties, jautiesi tarsi laimė nebūtų atėjusi į rendez-vous, ir kyla noras kuo greičiausiai pasiekti kelionės galą. O kai atvyksti į tikslą, kai jau visiškai išlipi iš vežimo, sieloje pradeda kilti liūdnas jausmas.

Taip yra dėl to, kad laukimas, koks jis būtų, visados apvilia.

Jis apvilia net ir tada, kai duoda daugiau, negu buvo laukta. Jeigu jis daugiau duoda vienu atžvilgiu, sakysim, išviršinio reginio didingumu, tai apvilia kitu atžvilgiu, nes jam visados trūksta mūsų ieškotos pilnatvės.

Reino krantai, Šveicarijos kalnai gali būti daug gražesni, negu jūs manėte. Bet jie negali

patenkinti jumyse to, ko laukėte, jeigu jūs laukėte pilnatvės ir pasitenkinimo.

Žmogaus gyvenimas praslenka bebandant šiuos jausmus ir niekados jų nepažįstant.

Jokia kelionė jam neatskleidžia daiktų tikrovės. Ir vis dėlto, kai jis žiūri į gamtos vaizdus, jame kyla gailestis paliktų namų, namų, kuriuose jis dirba, namų, kuriuose jis nuovargio valandomis troško keliauti, namų, į kuriuos išvažiavęs jis trokšta sugrįžti.

O kai sugrįš jis namo, jeigu kelionėje bus matęs tik regimų dalykų, negarantuoju, kad jam nebus liūdna. Tai nebus tas pat liūdnumas, kurį jis patiria, atkeliavęs į svetimą šalį, tai bus jau kitas. Tai nebebus kelionės liūdnumas, bet sugrįžimo.

II

Be abejo, žmogus apsivilia, nes jis visados ieško ir niekados neranda. Bet šios klaidos, kaip ir visų klaidų, gelmėse glūdi didelė tiesa. Šitoji tiesa — tai dvigubas troškimas, kyląs iš bendro dėsnio, troškimas patenkinti visuotines priešginybes, troškimas išsiblaškyti ir paskui susitelkti, troškimas potvynio ir atoslūgio.[1])

---

[1]) K. Joëlis šį priešginybių dėsnį, šį savotišką potvynio ir atoslūgio dėsnį pritaiko visam istoriniam procesui, kalbėdamas apie sekuliarinį istorijos ritmą. Pasak Joëlio, kiekvienas šimtmetis yra šio ritmo narys, o

Negarantuoju, kad jis nenorės vėl išvažiuoti, o kai bus išvažiavęs, kad nenorės vėl sugrįžti.

Tai yra žmogaus širdies ir kraujo troškimas; tai dienos ir nakties troškimas; tai kiekvienos harmonijos troškimas, kuri nori tylos kalbos viduryje; tai vandenyno troškimas, kuris savo judančio pykčio bangavimu palaiko pasaulio gyvybę, gyvybę šios žemės, kurią jis plauna, kurią jis laisto, kurią jis glosto, laužo ir ardo.

Potvynio ir atoslūgio meilė mus atveda prie jūros kranto. Potvynio ir atoslūgio troškimas mus išgena iš namų ir liepia mums eiti pasižiūrėti jūros potvynio ir atoslūgio, kuris yra mūsojo atvaizdas.

III

Kodėl tad žmogus, eidamas ir grįždamas, klausydamas tikro dvigubo savo troškimo, kodėl tad jis apsivilia? Kodėl jis neranda pasitenkinimo?.. Todėl, kad, vietoje šio pasitenkinimo ieškojęs neregimame pasaulyje, jis jo ieško regimame.

---

pats ritmas reiškiasi tuo būdu, kad vienas šimtmetis istorijoje yra koncentracijos, o kitas decentralizacijos amžius. (Plg. Wandlungen der Weltanschauung 2 Bde, Tübingen 1927).

Todėl, kad, vietoje jo ieškojęs neregimame ir gyvajame įstatyme, kurio pasaulis yra tik simbolis, jis jo ieško kūriniuose, kurie įstatymą simbolizuoja, bet kurie jo nesudaro.

Tasai, kurio žmogus ieško, yra Tasai, Kuris Yra.

Jis vienas yra žmogui reikalingas, ir tasai neramus nepasitenkinimas, kuris mus varinėja iš vieno krašto į kitą, yra ne kas kita, kaip Tojo Vienintelio stokos pajautimas ir gėla.

Bet Mont Blanc Jo neparodo savo naujame horizonte godžioms keleivio akims. Skaistus sniegas, kuris dengia aukščiausias Himalajų viršūnes, sniegas neprieinamas, sniegas rankos nepalytėtas ir žvilgio neparegėtas, nematė Jo veido.

Nes jeigu būtų jį matęs, jis būtų virtęs ugnies upeliu.

IV

Jeigu kelionė yra apgaulė ir net visų gyvenimo apgaulių santalka, nes iš jos reikalaujama to, ko ji neturi, būtent, pabaigos ir laimės, tai vis dėlto ji gali patenkinti mūsų laukimą, jeigu iš jos reikalausime to, ką ji turi, būtent, simbolių ir priemonių, bet ne tikslo.

Kelionė yra naudinga tuo, kad mūsų akims atskleidžia įvairių ir gausingų dalykų, gyveni-

mą parodo naujoje šviesoje, prievarta sulaužo įsisenėjusius įpročius, tam tikru būdu atnaujina kraują ir padidina žmogaus atsargą.

Juk mes esame toki vargšai, kad visur elgetaujame: elgetaujame duonos kūnui ir duonos protui.

Kai kokia nors šalis kasdien tam tikrą laiką mums teikia savo gaminius, savo papročius, savo pokalbius, savo pagalbą, savo idėjas ir savo kalbą, kai ji mums kasdien tam tikrą laiką teikia duoną ir orą, ji mums išsisemia, ir mumyse kyla troškimas eit elgetauti kitur. Perėję naują apylinkę, mes vėl jaučiame ją savo ruožtu išsėmę. Mes esame didūs tuo atžvilgiu, kad niekas negali mūsų patenkinti, bet mes esame vargšai tuo atžvilgiu, kad esame verčiami kreiptis į nepatenkinančius dalykus ir papildyti atsargas, kurios nyksta paties papildymo metu.

Dažnai sakoma, kad kelionėje galima *pasimokyti*. Bet taip, kaip šis žodis čia yra suprantamas, jis reiškia didelę kvailybę. Šiuo atveju paprastai mokymu vadinamas slegiąs, nevaisingas, sujauktas ir netvarkingas gausingų faktų pažinimas.

Šitaip suprastas kelionės mokymas duoda tiktai progos kvailių plepalams, kurie visados minta faktų pasakojimu. Šitoks mokymas jo savininkui teikia liūdnos jėgos triuškinti savo klausytojus pasakotojo patirtų įvykių sunkumu. Šitoks mokymas, paprastai per gausus,

yra labai abejotinos vertės, ir aš patariu jums jo saugotis, jei tik pasitaikys proga. Šitoks mokymas yra tuščias, nes savimeilė čia visados randa vietos, net pasakojant apie paprastą vežimo sugedimą. Yra žmonių, kurie didžiuojasi juos ištikusiomis nelaimėmis. Yra taip pat žmonių, kurie didžiuojasi jų regėtais gražiais kraštovaizdžiais. Šitie žmonės pradeda manyti, kad Dievo kūryba yra jų pačių darbas ir kad jai teikiama garbė visai teisėtai turinti jiems grįžti.

Šitoks mokymas yra ne tik tuščias: jis yra žiaurus. Jis trokšta turėti klausytojų, vadinasi, aukų. Jis stengiasi atgaivinti žmonių aukas. Ir dažnai iš tikro yra nelaimė sutikti daug keliavusį žmogų.

Bet jei kelionė kvailiams padidina jų kvailumą, tai kitiems ji gali suteikti tokių pamokymų, kurie darytų kaip tik priešingos įtakos. Kiekvienas žmogus čiulpia iš įvykių ir daiktų tokius syvus, kokius pagamina ne įvykiai ir daiktai, bet jo paties prigimtis. Visos prigimtys įvairiai yra paliestos išviršinių įtakų. Kas vieną subankrutija, kitą praturtina. Kas vieną žudo, kitą išgelbsti. Kas atsitinka kvailam, padidina jo kvailumą. Kas atsitinka tuščiam, padidina jo tuštybę.

Daugingumu ir lankstumu pradų, kurie ją sudaro, kelionė ypatingai tinka žmogaus įspūdžiams. Tegul ir šimtas tūkstančių žmonių keliautų tuo pačiu keliu, vistiek kiekvienas iš jų

atliktų ne tą pačią kelionę; nė vienas iš jų neregėtų, neatliktų, nejaustų, nesuprastų, neieškotų, nerastų, nemylėtų, nekęstų, nesižavėtų tais pačiais dalykais.

Sakysime, jie visi atvyko kartu ant jūros kranto. Daugybė iš jų tuojau nuleidžia galvas ir pradeda rinkti mažus sraigių kiautelius, tarsi jų žvilgiai bijotų okeano platybių. Mat, yra tokių akių ir tokių dvasių, kurios instinktyviai nusigręžia, susidūrusios su didybe, ir kurios džiaugiasi, ieškodamos smulkių, paskirų menkniekėlių.

Yra žmonių, kurie kreipiasi į žolelę, kad juos apsaugotų nuo Libano kedrų, ir į jūros kranto akmenėlį, kad jis juos apgintų nuo juos trikdančios jūros didybės.

Pirmas tokių žmonių žvilgsnis visados yra nukreiptas į smulkmeną. Įsižiūrėkite gerai į šį žvilgį, kuris bėga nuo dangaus ir nuo jūros ir kuris griebiasi mikroskopo, kad ištirtų prie uolos augančią žolę. Šitas žvilgis, sugrįžęs į Paryžių, vietoje žiūrėjęs genijui į veidą, žiūrės į jo kepurės formą, ir vietoje genijaus veikalų skaičiuos kablelius, tikėdamas rasiąs vietą, kurioje vieno trūksta.

Erdvės didybė yra kitos didybės figūra. Kalno viršūnė, kurią pastebime horizonte, mums byloja apie išlaisvinimą. Štai kodėl mes jaudinamės. Bet šitas susijaudinimas būtų kvailas, jeigu jo pagrindas būtų tiktai pastebėta didesnė

žemės masė. Bet jis nėra kvailas, nes besiplečiąs horizontas verčia plėstis mūsų kalėjimo sienas, ir mūsų džiaugsmas erdvės akivaizdoje pasidaro nepaprastai gilus. Jis yra gilus dėl to, kad jis yra simboliškas. Mes esame sukurti begalybei, ir mūsų siela platėja, kai dangus ir jūra atsiveria prieš jos akis. Dangaus ir jūros didybė nebūtų niekis ir pati viena. Bet ji mums kalba apie kitą didybę, ir čia glūdi erdvės vertė. Taip pat šimtmetiniai griūvėsiai mums kalba apie amžinybę, ir čia glūdi laiko vertė.

Horizontas mums kalba apie tai, kas neturi ribų, ir čia glūdi horizonto vertė.

Kelionė yra skriejimas per horizontus, ir čia glūdi kelionės vertė.

V

Horizontas žmogaus kvailumui taria pasmerkimo žodį, kurį norėčiau paaiškinti.

Kvailiai visados bijo imtis rimtų dalykų, kad nepavargtų. Ir nepaprastai jie pavargsta, bemąstydami apie niekus. Jie išeikvoja savo jėgas nuolatos ir nevaisingai. Bet kadangi šios pastangos liečia nereikšmingus dalykus, jie dėl jų nė kiek neabejoja. Jei tas pačias pastangas reikėtų padėti, siekiant kurio nors didingo tikslo, šie žmonės nusikreiptų nuo jo sakydami: „Tai manęs neliečia“. Jie mielai pakelia ir di-

deles kančias, kad tik šios būtų kvailos ir tuščios, kad tik jos liestų jų židinio kertę, jų užkandžio valandas, barnius tarp virėjos ir kambarinės, kad tik jos liestų plepalus ir ginčus, kad tik jos liestų niekniekius. Buržujus gali nepaprastai nuvargti, kad tik jo namuose būtų teatras ir biauri kova; jis net mirtų, kad tik jo namuose būtų jo agonijos vaidinimas.

Bet jis atsisakytų padaryti dešimtį žingsnių, jei reikėtų kam nors kitam patarnauti.

Paikšas, jis bijo nuvargti, jis, kuris dieną ir naktį be poilsio tempia baisiausią iš visų jungų — savo paties jungą.

Tuo tarpu horizontas štai ką sako:

Žmogaus akis yra sutverta erdvei. Padėkite daiktą prie pat akies, ji nematys ir jo nepažins. Jeigu prieš jūsų langus už kelių žingsnių yra balta siena, akis ją mato, bet greitai pavargsta; jos veikimas yra stabdomas: žvilgis pasidaro per trumpas, ir organas netenka jėgos mankštintis.

Nuvykite į kaimą, ir jūsų akys pasilsės, nes ten horizontas pasidaro platus ir spalvos įvairios. Lipkite į kalną: jūsų akių poilsis auga sykiu su atsiveriančiais horizontais. Galop žiūrėkite į jūrą: net be jūsų noro jūsų akis išsigrynina ir nurimsta; ji žaidžia nutolusiomis ribomis. Dangus ir jūra jai teikia poilsio.

Štai ką sako horizontas.

Daiktas regimas iš visai arti apakina akį, ją vargina. Tuo tarpu tolimas daiktas ją ramina, o begalybė ją pradžiugina.

Tuo tarpu fizinis regėjimas yra kito regėjimo paveikslas.

Žvilgio platumas jį pagrąžina, jį nuramina, jį padaro nepriklausomą ir skaistų.

ANTRA KNYGA

M O K S L A S

BABELIS

I

Apsidairęs aplinkui save, metęs žvilgsnį į filosofijos mokslą arba į tai, kas vadinama šiuo vardu, pastebiu, kad dabartinį protų padėjimą galima išreikšti vienu žodžiu: *sąmyšis*.

Tiesa yra problemų išsprendimas.

Klaida problemų atžvilgiu gali laikytis įvairiopai. Ji gali turėti įvairių nusistatymų, nes nebūties kelyje yra daugybė stočių.

Tris iš jų išskiriu ypatingai:

Pirmoje stotyje klaida sako: štai problemos išsprendimas, ir ji problemą išsprendžia klaidingai.

Antroje stotyje klaida net nesiryžta problemos spręsti, bet ji dar bando ją iškelti. Ji sako: štai problema, bet ji yra neišsprendžiama.

Trečioje stotyje ji nebesugeba problemos nei išspręsti nei iškelti: ji tik taria žodžius be jokios reikšmės.

Pirmoje stotyje mes sutinkame *sistemą*, kuri atrodo turinti šalininkų, kuri atrodo tvirtai stovinti, kad galėtų išjuokti tiesos nusistatymą.

Antroje stotyje mes sutinkame prisipažintą *negalią*.

Trečioje stotyje mes sutinkame *kliedėjimą*.

Meskime žvilgsnį į pasaulio istoriją. Ji parodys mums pasmerktų dalykų pažangą.

Visų pirma reikalinga, kad žmogus garbintų; žmogus visados pradeda garbindamas.

Bet šventasis palikimas nepaliestas buvo išsaugotas tiktai išrinktojoje tautoje, ir ką žmonija padarė iš savo garbinimo?

Jūs žinote: istorija kalba. Ji pirštu jums rodo jautį Apis.[1])

Žmonija savo garbinimą nukreipė į gamtą, ir taip kilo tikroji pagonybė.

Gamtos akivaizdoje žmogus jautėsi silpnas ir nuolatos grąsomas[2]). Jis matė, kad pasau-

---

[1]) Jautis Apis buvo garbinamas Eigipte.

[2]) Kad gamtos garbinimas yra kilęs iš žmogaus silpnumo gamtos akivaizdoje ir iš gamtos einančių pavojų, tai yra tik neįrodyta —ir pasenusi hipotezė, kurią teigia Hello, kaip ir visi jo amžiaus žmonės. Tikrumoje žmogus, norėdamas gamtos jėgas apvaldyti, susikūrė įvairių magijos priemonių. *Gamtos pergyvenami pavojai yra magijos, bet ne religijos šaltinis.* Gamtos garbinimas, kaip religinis dalykas, yra kilęs iš savotiškų santykių su gamta. Jeigu pripažinsime sykiu su O. Menghinu, kad žmogus viename savo istorijos tarpsnyję yra buvęs gamtos brolis (Naturverbrüdung), tai iš šito

lyje esama veiksmų, kurie nėra jo daromi, ir jis pradėjo juos garbinti, norėdamas juos nuraminti.

Kiekvienam išviršiniam ir regimam objektui priskirti savą valią, matyti jame galingą asmenybę ir garbinti šitą padarą, tarsi jis savo būtį turėtų pats iš savęs, štai pagonybės esmė.

Pagonybė garbina išviršinius daiktus, garbina gyvulius, augalus ir žmogaus ne-Aš[3]). Bet staiga žmogus, kuris lenkėsi prieš svogūną, atsitiesia ir, pakeisdamas savo stabmeldybę, paniekina regimus daiktus ir garbina pats save intelektualiniame savo gyvenime, savo mintyje, tarsi jis šitą savo gyvenimą turėtų pats iš savęs. Štai racionalizmas.

Racionalizmas, kurio Fichtė yra geriausias atstovas, yra Aš garbinimas, garbinimas protinio ir dorinio žmogaus gyvenimo. Tai yra aukščiausia stabmeldybės forma.

Bet save garbindamas, žmogus nėra patenkintas savo dievu. Jis nėra patenkintas nei graikišku dievu, kuris yra gamta, nei racionalistišku dievu, kuris yra žmogus. Jis ieško kito dievo, kuris būtų šių dviejų junginys.

---

broliavimosi su gamta ir kilo josios garbinimas. Religija yra atremta į draugiškus, ne į priešiškus santykius (Plg. O. Menghin, Weltgeschichte der Steinzeit, 1930).

3) Neasmeninius žmogaus dalykus: kūną, jo dalis, jo vardą ir tt. Pagonybė nesiekia žmogaus asmens ir negarbina žmogaus Aš.

Racionalizmas sujungtas su pagonybe gamina panteizmą.

Panteizmas yra garbinimas sykiu gyvuliško gyvenimo ir dorinio žmogaus gyvenimo, garbinimas sykiu žmogaus ir gamtos, kaip dviejų tų pačių būtybių, tų pačių savo esme ir savo išsivystymu, kaip tos pačios vienintelės substancijos apraiškų, savo gyvenimą turinčių iš savęs. Panteizmas yra aukščiausia klaidos forma, absoliutinė forma; tai nebūties viršūnė.

Pagonybė, racionalizmas ir panteizmas — štai klaidos, kurias protas gali suvokti, klaidos sistemingos, turinčios *vardus* (į tai **norėčiau atkreipti** mąstančiųjų dėmesį). Pagonybė, racionalizmas ir panteizmas visi trys stengiasi problemą išspręsti.

Eikime dabar prie antrosios klaidų rūšies. Ir štai mes atsidūrėme jau antroje stotyje.

II

Pagonybė turi kaimyną, kuris jai grasina, racionalizmas turi kaimyną, kuris jam grasina, panteizmas turi kaimyną, kuris jam grasina. Šis bendras kaimynas, šis bendras visų priešas yra *skepticizmas*.

Aukščiau apibūdintos doktrinos slepia savyje grūdelį, iš kurio išdygsta skepticizmas.

Graikų mitologija, Fichtė, Spinoza, Platonas ir Schellingas nešioja savyje Pyrrhoną[4]), kuris gema tą ar kitą dieną.

Klaida, pasivadinusi skepticizmu, nesistengia būti giriama, kad ką nors išsprendė: ji nori problemą tik iškelti ir į kiekvieną žmogaus klausimą ji atsako: ką aš žinau?

Vis dėlto skepticizmas dar turi vardą: jis vadinasi skepticizmas. Jis dar suvokia pats save; jis turi savisąmonę, jis žino, kad nežino. Bet yra dar vienas dalykas žemiau už jį.

Bossuetas, norėdamas pamatyti irimo vyksmą, žiūrėdavo į žmogaus kūną karste. Tam tikrą laiką dar buvo žinoma, kas tai yra: tai lavonas. Lavonas turi vardą. Bet po kiek laiko žodis užkliūva už kaž ko, kas jokioje kalboje neturi vardo. Jau nebėra nė lavono. Pasiliko tik niekis, tik kaž kas.

Žiūrėkime, kaip neregimame pasaulyje eina irimo vyksmas. Mes matėme lavonus ir pavadinome juos jų vardais.

Bet dabar, kai Schellingas mirė, dabar, kai Vokietija miega suvyniota pakasynų drobėje, laukdama prisikėlimo[5]), ką veikia klaida? Kur ji yra?

---

[4]) Pyrrhonas (ca 365—275) yra buvęs vienas iš graikų skeptikų.

[5]) Šitas prisikėlimas Vokietijai atėjo fenomenologinėje mokykloje, kuri atsikreipė į objektą. Husserlis, Rickertas ir eilė kitų yra šio prisikėlimo pionieriai.

Ji yra trečioje stotyje.

Paimkite mikroskopą. Štai regite judant be galo mažus padarėlius. Tai maži žmogiūkščiai, kurie nemoka net skaityti. Fichte, Schellingai, Hegeli, jūs būtumėte galėję būti dideli, jeigu būtumėte puolę ant kelių, o dabar kaip smarkiai jūs esate nubausti! Jūs kėlėte maištą aukštumose, o dabar esate baudžiami žemiausiuose visuomenės sluogsniuose. Kas tie žmogiūkščiai yra ir ką jie veikia? Jie kalba, bet jie nieko nepasako. Jų klaidos negalima nei pavadinti nei apibūdinti. Jie jau yra įžengę į kaž kokią nežinomą sritį.

Vis dėlto trys genijai sužibo Vokietijoje. Kalbėjo Fichtė, Schellingas, Hegelis.

Kodėl iš jų neišėjo nei tiesa, net nei klaidos mokykla, mokykla kuri būtų galėjusi vadintis šiuo vardu?[6])

Kodėl tie, kurie taria Hegelio, kaip jų tėvo, vardą yra tik juokingi mokiniai?

Ir visų pirma kodėl tiesa neapvainikavo Vokietijos?

Kas įvyko aukštumose? Aukštumose, kur būtų buvę taip gera melstis, Vokietija apšmeižė

---

[6]) Hello čia suklydo, nes, ypač Hegelis, vėliau surado nemaža pasekėjų, neohegelizmo vardu. Italijoje Gentilės asmenyje hegelizmas ypač sustiprėjo. Ir apskritai neoidealizmas Vokietijoje vėliau apsireiškė, kaip gana stipri filosofinė srovė. Todėl tie Hello minimi trys genijai savą mokyklą turėjo neoidealizmo pavidalu.

Bažnyčią, prieš kurią Libano viršūnėse net ir išdidžiausi kedrai turi nulenkti savo šakas. Ir Vokietija buvo nubausta: ji pasidarė nevaisinga. Maištas buvo padarytas neregimame pasaulyje: bausmę jau regi mūsų akys. Ji yra visiškai prie pat mūsų, kaip pamoka. Fichtė, Schellingas, Hegelis neužbaigė.

Dievas, kuris neskolina savo nepriklausomumo ir savo garbės, neatskleidė jiems savo paslapčių.

Kam tad jis davė jiems genijalumą, kurį jie išeikvojo veltui?

Galimas daiktas dėl to, kad pasaulis pamatytų, kur nueina žmogaus genijus, kai jis eina visiškai vienas.

Antras dalykas. Jie nerado tiesos. Tiek to. Bet kaip jie nesukūrė didingos klaidų mokyklos?

Dėl paprastos, bet gilios priežasties. Jie išsėmė klaidą. Hegelis klaidą sutirštino: jis ją susistemino, jis ją išreiškė, jei taip būtų galima pasakyti, visą ištisai, visą ištisai vienu žodžiu. Jo formulė yra užrašyta ant šėtono mokyklos durų staktos, ir nuo to laiko šėtonas šaiposi iš jo sekėjų, negalinčių padaryti geriau. Šėtonas pažino save hegeliškoje formulėje, jis ja stebėjosi, kaip savu daiktu, nes Puikybė, Šėtonas ir Hegelis šaukia tą patį: *Būtis ir nebūtis yra tas pat.*

Vokiečiai mokytojai nebuvo toki maži, kad būtų suprasti prancūzų mokinių, kurių ūgis yra neaukštas ir ausis tingi. Todėl šie mokiniai pateko į didelius keblumus. Norint pakartoti pamoką, reikia pirmiau ją išklausyti. Tuo tarpu jie vienas pagavo vieną žodį, kitas kitą, vienas daiktavardį, kitas būdvardį. Ir kas atsitiko? Jie susiuvo šias paklydusias siūles. Bet šie sakinio gabalai, iš vieno galo perkelti į kitą, neturėjo jokios prasmės, ir mokiniai to nepastebėjo.

Mokinių mokiniai, kurie sudaro prancūzų publikos dalį, šaukė, kaip *Gydytojuje iš prievartos*[7]*)*: tai taip gražu, kad aš čia nieko nesuprantu!

Iš tikro, vaidinant komediją nesuprantama žiūrovams kalba, artistai gali plepėti viską, kas tik ateina jiems ant liežuvio.

Tai, kas charakteringa beveik visiems, kurie Prancūzijoje tauškia apie filosofiją, yra nuostabi ignorancija.

Nepadėjus pastatui pamatų, kiekvienas meta akmenis, kaip pakliuvo, norėdamas pamatyti, ar iš jų pasidarys trobėsys.

Su šiais žmonėmis negalima nei susitarti nei nuo jų atsiginti: jie nemoka nei gyventi taikoje nei kariauti.

Paklauskite jų, kas yra Dievas.

---

7) Moliero komedija *(Medecin malgré lui)*.

Jie neturi jokio supratimo: nei tikro nei klaidingo. Jeigu brausitės ligi jų minties gelmių arba ligi to, kas vadinama jų mintimi, pamatysite, kad Dievas jiems yra abstrakcija. Bet jie to nežino, nes jie apie nieką tiksliau nepagalvoja. Paklauskite juos, ar jie pripažįsta katekizmo Dievą, kuris sykiu yra ir mokslo Dievas? Jie atsakys:

— Nevisiškai.

Paklauskite, ar jie neigia jį?

— Nevisiškai.

Ar ieško jie kitokio?

— Nevisiškai.

Gal jie jokio nenori?

— Nevisiškai.

Jų įsivaizduojamoji būtybė, jeigu ji galėtų būti į ką nors panaši, būtų panaši į kilnų nebūties pavidalą.

Tęskime toliau katekizmą, kuriuo jie pakeitė tikrąjį katekizmą.

— Ar Jėzus Kristus yra Dievas?

— Nevisiškai.

— Vadinasi, jis nėra Dievas.

— To aš nesakau. Tamsta eini truputį toliau. Jis yra kaž kas, kas truputį primena Dievą. Bet, nežinodamas, kas yra Dievas, aš negalėčiau Tamstai pasakyti, ar jis yra visiškai Dievas, ar tik maždaug. Vis dėl to aš esu krikščionis.

— Ar Jėzus Kristus yra Dievas ta prasme, kaip moko Bažnyčia?

— Nevisiškai. Šį žodį aš suprantu kitaip, negu Tamsta.

— Kokį žodį?

— Žodį Jėzus Kristus.

— Kaip tamsta jį supranti?

— Modernine prasme, platesne prasme, filosofine prasme.

— Kokia tad yra toji moderninė, platesnė, filosofinė prasmė?

— Tamsta per daug mane spaudi. Aš esu krikščionis, bet ne katalikas.

— Vadinasi, Tamsta esi protestantas?

— Nevisiškai.

— Tai kas gi galop Tamsta esi? Kiekvienas žmogus, kuris sakosi esąs krikščionis, bet ne katalikas, yra įsitikinęs protestantas.

— Aš esu ateities religijos šalininkas.

— Ar Tamsta manai, kad Dievas pasikeis, ar gal jis bus pakeistas kuo nors kitu?

— Nevisiškai. Tamsta eini truputį toliau. Šitame dialoge jūs rasite visko, ko norėsite, išskyrus naivumą. Geraširdiškumas, priskiriamas jūsų priešininkui, bus pakeistas iškilmingu pedantiškumu. Bet pagrindas bus tas pat.

Jūsų priešininkas sau priešinsis tiek pat, kiek ir jums. Jūs ieškosite jo doktrinos, bet nerasite. Ji pabėgs tą momentą, kai manysite ją sugavę.

Ji pakeis savo formą, jeigu apskritai galima pakeisti tai, ko nėra.

Gal jūs norite sužinoti paslaptį šio dalyko, kuris neturi turėti vardo, nes jis neturi būties, o vardą gali turėti tik būtis; šio dalyko, kuris atstoja filosofiją, maždaug tokią, kokia yra įprasta *Revues des deux mondes* žurnalui? Gal jūs norite sužinoti,kas yra ši doktrina?

Tai yra hegeliškosios formulės moneta, skirta tiems, kurie negali pakelti iš šios formulės plaukiančių išvadų visumos.

Tai yra hegeliškosios teorijos praktika, skirta tiems, kurie neturi jėgos pažiūrėti teorijai tiesiai į veidą.

Būtis ir nebūtis yra tas pat, yra pasakęs mokytojas.

Sakykime, kas pakliuvo, mokiniai pakartos.

Nemanykite, kad jie supranta ryšius, kurie juos jungia su Hegeliu.

Jie absoliučiai nieko nesupranta.

Jie klauso juos žemyn stumiančio dėsnio, nesuprasdami nei šio dėsnio, nei kurio nors kito dalyko.

O prancūzų publika žiūri ir žavisi: tikriau sakant, žavėjosi, nes ji nebesižavi. Ji nebesižavi nei būtimi nei nebūtimi. Ji miega. Bet šios pažangos dar nepakanka.

Jau laikas, kad ji suprastų, jog iš jos tyčiojamasi. Jau laikas pasakyti lavonams, užvertusiems praėjimą: Kelią gyvybei ir šviesai! Žmo-

nija nenori pūti jūsų akligatvyje! Pajėgi galva surado klaidos formulę ir sintezę[8]. Nuo to laiko kiekviena klaida yra tiktai kartojimas.

Eikite šalin, eikite šalin, netikę mokiniai, kurie nesugebate pakartoti blogai išmoktos pamokos, jūsų girdėtos nesuprantama jums kalba. Eikite šalin ir pasistenkite, kad žmonės jus pamirštų! Juk jeigu netyčia koks nors eruditas po dešimties metų jus atsimins, niekas negali pramatyti, koks pašėlęs juokas jį paims, tariant jūsų vardą. Jūs dangstėtės naktimi. Bet diena jau artinasi. Eikite šalin! Jūs numirėliai! Tarp jūsų klausytojų yra dar keletas buržujų, kurie jūsų klauso išsižioję, kurie dar negirdėjo švilpuko keltis[9]. Jūs esate numirėliai, visiški numirėliai! Ir dėkui Dievui, jūs nesikelsite trečiąją dieną. Aš čiupinėju Europos pulsą ir jaučiu, kad ji nori gyventi. Vadinasi, jūs esate mirę. Jūsų kapo akmuo nebus atristas. Žmogaus mintis arba užges arba tuštumą ji užpildys pilnuma, o Hegelį pakeis tiesa.

Žemėje yra tik vienas jaunas dalykas, būtent Krikščionybė.

---

[8]) Klaidos formule ir sinteze, vadinasi, klaidos aukščiausia objektyvacija Hello kaip tik ir laiko minėtą Hegelio aforizmą, kad būtis ir nebūtis yra tas pat.

[9]) Hello čia vartoja kariuomenės terminą: *battre au camp la diane*, kuris reiškia duoti ženklą kareiviams keltis iš nakties miego. Mūsų laikais šis ženklas duodamas švilpuku.

Dabartiniai josios priešai vidutiniškumo dėka mums leidžia pamatyti klaidos tuštumą. Jie rodo ją tokią, kokia ji yra, būtent: komplikuota nebūtis.

Pasinaudokime jų paslaugomis. Jeigu nenorėjome išgirsti tiesos liudijimo, išklausykime bent klaidos, išklausykime puvėsių balso: jis byloja iškalbingai.

Nenorėdamas būti panašus į kapo duobės kirmėlę (taip ją vadina duobkasiai dėl to, kad ji miršta pašalinus iš duobės lavoną), mokslas turi dėti pastangų atsigrįžti, kaip kad daro gėlė, atsigrįžti į saulę. Jam reikia eiti į Galilėją. Tai ten jo laukia amžina jaunatvė. Tai ten jo laukia angelas, kuris jį nuves prie to, kurio jis ieško, prie Nemirtingojo Prisikėlusiojo.

KLAUSIMO PADĖJIMAS

I

Jeigu manęs paklaustumėte, koks čia klausimas turima galvoje, atsakyčiau, kad yra tik vienas klausimas.

Šitas klausimas, nuo kurio priklauso žmonės, bet kuris iš dalies priklauso savo ruožtu nuo žmonių, kyla tada, kai sėkla beriama į žemę: kuo ši sėkla taps? Tai garstyčios grūdo klausimas.

Kiekvienas prasidėdąs dalykas, jeigu jis turi pasidaryti didis, prasideda iš mažo arba, jeigu norite, atrodo mažas.

Tiesa nemėgsta triukšmo. Jeigu ji virsta žmogumi, atsiminkite jo pirmatakus, o jei jų gerai neprisimenate, žiūrėkite, stebėkite, kas darosi, kai vargšas mažas grūdelis patenka į žemę.

Toks silpnas savo išvaizda, toks iš visų pusių apsuptas pavojų, įpareigotas prasiskverbti pro žemę ir virsti dideliu medžiu, įpareigotas pradžioje pabėgti nuo visų, slėptis, mirti, būti pa-

liktas, kaip sakoma, Dievo ir žmonių į ką jis, vargšelis, yra panašus?

Į nieką kitą, kaip tik į Dangaus Karalystę. Mes matėme Dangaus Karalystę gemant ir pražydint. Josios priešai kėlė triukšmą, o ji jiems grojo. Budeliai šaukė, kankiniai giedojo. Kankiniai triumfavo, budeliai atsivertė. Katalikų Bažnyčia gieda savo *Credo*.

Bet žiūrėkite: mažas grūdelis visados pergali sutinkamas nuostabias kliūtis, pergali šis švelnus, mylimas ir brangus padarėlis, toks nusižeminęs ir sykiu toks galingas, kad peršoka kliūtis ir tampa dideliu medžiu, bet jį vaiko rankutė gali nulaužti.

Jūs, kurie tai skaitote, kurie esate žmonės, silpnos ir didžios asmenybės, galite numarinti dieviškąją sėklą, ne žmonijoje, nes čia jai Dievas yra pažadėjęs nemirtingumą, bet savyje. Jūs galite ją savyje numarinti ir galite jai leisti gyventi.

Kaip elgiasi pasaulis garstyčios grūdelio atžvilgiu? Kaip jis jį priėmė? Kaip jis jį priima? Štai mūsų tobulumo ir mūsų laimės klausimas.

Brangioji tiesa, negalėdama didėti pati savyje, nes esi begalinė, didėk mumyse dėl pačios savęs meilės, pasidaryk begalinė ir maloni mūsų vargingoje žemėje, leisk mums mąstyti apie kilnius tavo žygius, kurie yra toki didūs, kad apima viską, ir toki harmoningi, kad net nejaučiami.

II

Žmogus prisiimtą žodį gali saugoti ir praktiškai jį teigti, jis gali jį sulaužyti ir praktiškai jį neigti.

Bet kiek laiko jį neigęs, jis turi pakelti šio neigimo bausmę; jį baudžia dėsnis, kurio jis nenorėjo prisiimti, kaip savo išganymo, baudžia tuo būdu, kad, iš šalies žiūrinčiam gyvam ir suprantančiam stebėtojui, šitas neigimas virsta teigimu, kartais net ryškesniu, negu pirmasis. Kainas paneigė meilės dėsnį, nes nužudė savo brolį. Bet, klajodamas iš miesto į miestą, nešiodamas savo kaktoje Dievo rūstybės ženklą, jis baisesniu ir atgrasesniu balsu, negu Abelis, šaukė: Non occides — Nežudyk!

Tasai, Kuris viską žino, mums pasako, kas reikia daryti. Tėvas duoda vaikui valgyti. Kas priima šį patiektą maistą, šventą maistą, apsisaugo nuo kankynių, kurias kvailiems savo šalininkams rengia melagis Adomo suvedžiotojas. Štai duona ir štai nuodai. Bet velnias kvailius įtikina, kad esą daug gražiau, daug didžiau, daug kilniau, daug laisviau nusinuodyti, negu valgyti duonos. Jis kvatoja, jis tyčiojasi iš jų, o šie raitosi iš skausmo savo agonijoje. Jo pajuoka ir jo piktybė eina taip toli, kad jis net įkvepia jiems panieką tų, kurie, pasilikę ištikimi Išminčiai ir Meilei, paklausė, įtikėjo, suprato ir valgė duonos. Šiai baisiai pajuokai kaž ko trūktų,

jeigu aukos ją suprastų. Bet velnio aukos visados didžiuojasi savo vaidmenimi. Jos pačios užsideda gėlių vainikus, kad išvengtų kančios.

III

Šešioliktame šimtmetyje Europa išdidžiai ir atvirai atstūmė duoną ir išgėrė nuodų, norėdama pamatyti, kas jai paskui bus.

Jai pasidarė bloga, bet kaltė buvo mesta ne nuodams, kurių ji gėrė, bet duonai, kurios ji nevalgė.

Šešioliktasis šimtmetis atidarė skaldymuisi duris. Aštuonioliktasis šimtmetis suleido per jas visas skaldymosi rūšis: jis pats virto pačiu skaldymusi. Kai žmonės yra vieningi tarp savęs, jie suvienija ir idėjas. Bet kai jie pamiršta jungtį, kuri žmones paverčia viena ir ta pačia žmonija, savaime jie pamiršta ir jungtį, kuri tiesas paverčia viena ir ta pačia tiesa, nes tasai, kuris nemyli, pačiu nemylėjimo faktu paskęsta tamsybėse. Tuo tarpu tai šviesa sujungia daiktus. Ir šis dėsnis, kaip ir visi fiziniai dėsniai, yra atšvaita metafizinio dėsnio, iš kurio jis išplaukia.

Aštuonioliktasis šimtmetis pametė iš akių daiktų prigimtį, kuri yra šviesa ir vienybė. Žmonės nesivienijo tarp savęs, ir idėjos nesivienijo tarp savęs. Mokslas nesusisiekė su menu, menas pabėgo pats nuo savęs. Net buvo pamirštas šis

vardas. Buvo kalbama ne apie Meną, bet apie menus. Ne tiktai skirtingos meno apraiškos, kurios jau nieko nebereiškė, nes nebuvo jose idėjos, ne tik skirtingos meno apraiškos, kaip muzika ir poezija, pasidarė svetimos vienos kitoms, bet net bet kokios apraiškos pasidarė svetimos vienos kitoms. *Lyrinis poetas* ir *satyrinis poetas* kiekvienas dirbo savo darbą, neturėdami jokių santykių vienas su antru. Vietoje gyvenimo spinduliavimo buvo pastatytas kvailas, šaltas, retoriškas mandagumas. Šitoji retorika įsiskverbė į gyvenimą ir įsimaišė reikalų potvynyje net į filosofiją, kuri buvo tiek pat absurdiška, kiek ir žiauri. Trumpai, bombastiškos ir tuščios frazės lydėjo šį amžių ir į kabaretą ir prie giliotinos. Babelis, kuris reiškia absoliutinį susiskaldymą, atsigavo juokingu savo baisumu. Žmogus, savo paties jėgomis norėdamas užkopti į dangų, paprastai nukrenta į purvą. Aštuonioliktasis šimtmetis pamiršo tiesą ir sugadino formą; jis pavertė stabais meilę ir mirtį baisiausia šių žodžių prasme; jis kėlė orgijas ir smaugė žmones, jis buvo sykiu kabaretas ir ešafotas. Tai buvo kaž kas panašu į girtų kareivių muštynes tamsoje, kai sykiu teka vynas ir kraujas.

Šie žmonės žengė atgal šalia nebūties tiek toli, kiek tik buvo galima. Tuo tarpu velnias, nuolatos besikvatojąs, nes nuolatos nuobodžiaująs, pavadino šį šimtmetį *pažangos* amžiumi ir *apšvietos* amžiumi. Be abejo, jis nepavadino jo

Šviesos amžiumi. Ir nenuostabu, jis taip nekenčia vienybės![1])

Visa šiame pasaulyje įsiasmenina. Kiekviena mintis, kiekviena epocha, kiekviena forma turi savo atstovų. Aštuonioliktasis šimtmetis taip pat turėjo savų reiškėjų. Šitoji ilga ir biauri grimasa, sutesta krauju ir purvu, turėjo pasilikti vienoje gyvoje grimasoje, ir gimė Voltairis. Jei šis piktas žmogus būtų patyręs tokį likimą, kokio buvo vertas, aš net neminėčiau šio gėdingo vardo. Voltairis būtų tas, kas turėjo būti: užmirštas gatvės vaikėzas.

Bet ne: ši bezdžionė turėjo savo gerbėjų ir turi jų net dabar. Štai kodėl aš esu priverstas kalbėti, nors jo asmuo neturėtų būti daugiau minimas. O, nesistebėkite, jei man ranka pradeda drebėti! Kaž kur aš esu jį taip apibrėžęs: nešvarus avigalvis[2]). Aš palaikau ir dabar šią apibrėžtį, kurios teisingumas man buvo įrodytas, jeigu ji įrodymų yra reikalinga, josios puolimais. Jeigu ji būtų buvusi klaidinga, ji būtų patarnavusi Voltairui ir būtų patenkinusi volte-

---

[1]) Apšvieta pranc. vadinasi „les lumières". Hello todėl ir sako, kad velnias šį šimtmetį pavadino *Les lumières*, bet ne *la Lumière*, nes jis nemėgsta vienybės.

[2]) Tekste *imbécile*, kas reiškia kvailas, silpnaprotis, silpnagalvis. Geras lietuviškas atitikmuo yra *avigalvis*. Jį vertėjas ir pasirinko šioje vietoje, kaip charakteringesnį ir labiau atitinkantį tą niekinančią prasmę, kuri ryšku visur, kur tik Hello kalba apie Voltairį.

rininkus, nes kiekvienas melas virsta neigiamos tiesos išaukštinimu. Bet mano apibrėžtis volterininkų nepatenkino. Pažiūrėkime, ar iosios paaiškinimas juos daugiau patenkins.

Nešvarumas, man rodosi, yra visiškai aiškus ir apie jį nekalbėsiu. Nedrįstu net pacituoti iš jo veikalų dėl pagarbos idėjoms ir žodžiams, daiktams ir asmenims, jums ir man.

Eikime tad prie avigalviškumo. Aš ryžtuosi jį įrodyti. Ryžkitės tik jūs sutikti su tuo, kas bus mano įrodyta, ryžkitės neneigti to, kas yra, vietoje kartoję išmoktas pamokas. Be abejo, jūs nesate įpratę girdėti Voltairį vadinant avigalviu. Tuo labiau tai reikia jums pasakyti, nes ši tiesa nėra jums artima. Aš taip pat nekenčiu paradoksų ir prietarų. Drįskime tad viską dėl tiesos, nedrįskime nieko prieš ją.

Kas prancūziškai yra vadinama žodžiu avigalvis — imbécile?

Avigalvis yra žmogus, kuris nesupranta, kuris nėra inteligentingas.

Ką reiškia suprasti? Suprasti reiškia apimti, reiškia turėti vienybės nuovoką: *cumprendere*[3]).

---

[3]) Hello čia prancūzišką žodį *comprendre* palygina su sena forma, kuri turi tiesioginio ryšio su lotynišku žodžiu *comprehendere* suprasti — su-imti.

Ką reiškia būti inteligentingu? Būti inteligentingu reiškia mokėti paskaityti idėją ir faktą: *intuslegere*[4]).

Tuo tarpu šios dvi dovanos, būtent: vienybės nuovoka ir galia paskaityti idėją ir faktą, vadinasi, įsibrauti į daiktų prasmę, šios dvi dovanos kaip tik yra Voltairio priešginybės. Jam jų trūko ne šiek tiek, jis absoliučiai jų neturėjo.

Voltairis netikėjo, kad menas ir filosofija turėtų ką nors bendra. Jis net manė, kad šios dvi idėjos išskiria viena antrą. Visų pirma jis nežinojo, kad tai yra dvi idėjos. Paskui jis nežinojo, kad šios idėjos susiduria. O tikrų tikriausiai jis nežinojo, kur jos susiduria.

Fakte Voltairis niekados nematė nieko kito, kaip tik faktą; jis net jo nematė, nes jis visados regėjo tik mažąją pusę, vadinasi, tik apgaulingą pusę. Jis buvo prigimtas šviesos priešas. Jam buvo malonu apakinti, sumažinti, aptemdinti. Jo gyvenimo uždavinys buvo pašalinti šviesą, pašalinti didybę, pašalinti vienybę, pašalinti džiaugsmą ir nuostabą.

Kartais yra kalbama apie sveiką Voltairio nuovoką. Štai kas buvo ši sveika jo nuovoka: tai buvo gabumas nepastebėti aukštesnių dalykų.

---

[4]) Inteligentingas Hello prasme reiškia pilnas inteligencijos. Žodis inteligentingas (intéligent) kyla iš žodžio intelligere arba intuslegere, kas reiškia skaityti daikto, žmogaus arba idėjos viduje.

Nėra reikalo, norint Voltairį suniekinti, žiūrėti į jį iš Krikščionybės aukštumos. Šis personažas, vadinęsis filosofu, yra aklas ir žmogaus ir Dievažmogio akivaizdoje.

Bezdžionė yra toks gyvulys, kuris iš viršaus yra labiausiai panašus į žmogų. Bet tikrumoje jis yra labiausiai nepanašus. Voltairis nepažino žmogiškumo žmoguje ir nepažino dieviškumo Jėzuje Kristuje. Tai bezdžionė, kuri myli, kuri ieško, kuri mano visur matanti. Tuo tarpu prigimtoji tvarka jį taip pat apakina, kaip ir antgamtinė tvarka. Jis niekina bet kokį didingą troškimą, jis tyčiojasi iš visko, kas lakioja, jis sveikina viską, kas šliaužioja. Jeigu jis būtų buvęs geras, jis būtų užėmęs paskutinę vietą gėrių eilėje, nes aš nežinau menkesnės galvos, kaip jo. Pasilikęs blogu, jis turi gąsdinti net blogus žmones, kurie dar yra išsaugoję kokį nors tiesos, gėrio ir grožio atsiminimą. Norint pakelti jo žvilgsnį, reikia būti sutraukiusiam ryšį su mintimi, reikia būti pasakiusiam purvo upeliui: Tu būsi mano tėvynė! Aukštesnieji dalykai reikalauja aukos tuo didesnės, kuo jie patys yra aukštesni. Jie yra svoris, kuris nešamas ir kuris jaučiamas. O štai avigalvis, pamatęs jus sulinkusias ir neregėdamas (nes jam reiktų pakelti galvą), kokios rūšies yra jūsų našta, šis avigalvis krizena: tai Voltairis.

Nesugebėdamas jūsų pažinti, jūsų suprasti ir jūsų pasiekti, turėdamas tik vieną priemonę[5]) pasirodyti, jis bando jus apspiaudyti — ir štai jo didybė! Iš absoliutinės savo niekybės jis semia tos naudos, kad jis ir pats neturi jokios krypties. Nepastebėdamas niekados jokios idėjos, jis nėra jokios idėjos sulaikomas. Štai paviršutiniško jo elgesio paslaptis. Giliau jis nesiekia. Sąmojus jam yra išvada. Jis neigia neregimas priežastis, tolimus santykius, slaptus dėsnius. Jis net nežino, ar yra kur nors problema. Fakto priežasties jis ieško kitame gretimame fakte, kuris pirmajam buvo tiktai proga. Tai yra kvailas ir piktas darbas. Būdamas žemažiūris, jis neigia visus horizontus, norėdamas juos ir mums uždaryti. Sakoma, kad jis prajuokina. Nežinau, bet aš tvirtinu, kad niekam jis nėra suteikęs džiaugsmo, net nė pralinksminęs. Liudytojais man yra visi, kurie turi sielą, ir jokio žmogaus sąžinė man nepameluos. Vodevilio kupletu jis ardo santykius tarp aprėžtų dalykų ir begalybės, tarp maldos ir atpirkimo. Jis mus atleidžia nuo refleksijos. Jis mus atpalaiduoja nuo didybės. Jis mus atitraukia nuo begalybės. Už tai mes esame jam dėkingi[6]). Jis pažemina visa,

---

[5]) Šitoji Voltairio priemonė kaip tik ir buvo nuolatinis tyčiojimasis iš visko.

[6]) Dėkingi ta prasme, kad jo veikalai neverčia mus giliau pamąstyti, kad jo veikaluose mes nerandame nei didybės nei begalybės, todėl mes prie jų ilgai ne-

ką tik paliečia. Jis paniekina žmogų, kad šis netikėtų esąs nemirtingas, kad netikėtų esąs tiesioginis Dievo planų objektas. Jis nemoka žavėtis.

Žavėtis reiškia regėti daiktus truputį iš aukščiau, reiškia atsiduoti, reiškia išeiti iš savęs. Žavėjimasis, kuris yra ne kas kita, kaip viena meilės pusė, nori iš dviejų gyvenimų padaryti vieną.

Voltairis yra toks nepergalimai žemas, kad jis niekados nepakyla aukščiau — net savo vaizduotėje, kas retai žmogui pasitaiko. Niekados jis nepakelia akių, net sapnuodamas. Nėra tokių pasaulyje gėlių, kurios nebūtų buvusios jo apspiaudytos. Jis yra aistringas šventvagis. De Maistras yra pasakęs, kad jis yra paskutinis iš žmonių, kurie jį myli.

De Maistras klysta: Voltairio niekas nemyli. Ir pamatysite, jo niekas nė nemylės. Paskui negalėjimą mylėti, kas yra velniška, eina negalėjimas būti mylimam, kas yra volteriška. Gėda skaityti jo knygas, tarsi būtum patekęs į kokią nepadorią vietą. Jo žodžiai yra, kaip gyvačių šnypštimas, aštrūs ir nuodingi. Jie turi galios užkrėsti ir užnuodyti viską, į ką tik patenka. Jo kaukė pagaminta iš žmonijos meilės. Bet jo veidas reiškia Dievo ir žmogaus neapykantą.

---

gaištame, nes nieko juose nerandame, ir už šitą aiškumą mes esame jam dėkingi.

Negalima susilaikyti čia nepacitavus kilnių Šekspyro žodžių. Makbeto raganos, pagaminusios baisų viralą, panašų į aštuonioliktojo šimtmečio darbą, įdeda į jį prieskonių, kurie atbaigia mišinį ir yra panašūs į Voltairį. Raganos sako: „Atšaldykite viską beždžionės krauju".

Žmogus, apie kurį kalbu, yra visas šiuose žodžiuose.

Šekspyro eilės, kaip ir visa, kas pažymėta genijaus ženklu, nėra aprėžtos ta specialia prasme, kurią joms teikia autorius. Jos yra visuotinės. Jos sudaro dalį žmonijos turtų. Jos priklauso mums. Todėl mes galime jomis naudotis, kaip savu daiktu.

Ar galima kalbėti apie Voltairio nuopelnus? Be abejo, ta prasme, kad jis pagreitino dalykų vyksmą, nes amžinuose planuose kiekviena kliūtis virsta priemone, nes pagreitinti griauti reiškia pagreitinti atstatyti; ta prasme, kuria Judas prisidėjo prie pasaulio atpirkimo, kai pabučiavo Jėzų Kristų, norėdamas jį išduoti romėnų kareiviams.

Puota, kurion Voltairis sukvietė ištisas kartas gerti iš šventų indų, aplinkui skambant patyčių balsams, buvo sudrumsta Aukštybių apsilankymo: *Aperuerunt digiti*[7]). Paslaptinga ran-

---

[7]) „Pasirodė pirštai". Čia Hello turi galvoje Senajame Įstatyme pasakojamą karaliaus Baltazaro puotą, kurios metu buvo geriama iš žydų šventyklos pa-

ka sienoje išrašė tris žodžius[8]: išaušo 1793 metai[9]. Mes visi, vistiek, kas būtume, visi, kurie dar nepametėme sielos, atkreipkime prieš jį garsų jo paties šūksnį: „Mano draugai, sutriuškinkime niekšą!“[10].

Prancūzija sušaukė išminčius išaiškinti jai josios skausmą. Išminčiai nieko nemokėjo pasakyti. Šiandien, kaip ir Baltazaro laikais, žodis tenka Danieliui[11].

Žemė išsiilgusi prašo išaiškinti.

IV

Paibaisėję patys savimi, tuo, kas esame, ką darome, ko trokštame, ko negalime padaryti, mes ieškome, labiau, negu kitados, mįslės rakto. Žinodami, kad jis yra reikalingas, mes pradedame pastebėti, kad jis seniai jau yra žinomas.

---

grobtų šventų indų ir kada pasirodė sienoje ranka, parašiusi įspėjamuosius pranašingus žodžius.

8) Šie žodžiai buvo: *mane, tekel, fares*, kas reiškia suskaitytos ir pasvertos tavo dienos.

9) Tai prancūzų revoliucijos metai.

10) Šitas šūksnis, originale skambąs „Mes amis, écrasons l'infâme“, Voltairio buvo taikomas Bažnyčiai.

11) Parašytus sienoje paslaptingus žodžius minėtos puotos metu išaiškino pranašas Danielius. Hello, tai primindamas, nori pasakyti, kad ir šiandien reikalinga pranašiškos dvasios, kuri galėtų pasakyti žmonijai josios slaptingą ateitį, kurią ji yra pati sau parengusi.

Gėdos ir baisybių metu, aštuonioliktojo šimtmečio metu, jis buvo ten, tasai nenugalimas garstyčios grūdelis. Bažnyčia kalbėjo tą patį, ką ji kalbėjo per aštuoniolika šimtų metų, būdama tokia pat paprasta soste, kaip ir katakombose, ir tokia pat triumfuojanti katakombose, kaip ir soste.

Ji laukė išmušant jos valandos.

Blogio gelmėse dygsta vaistai: *tai dėsnis.*

Krikščionybė atrodė žuvusi. Tuo tarpu, jeigu taip galima pasakyti, ji išsigelbėjo labiau, negu kitados.

Šešioliktasis šimtmetis norėjo suardyti sielų bendravimą, sunaikinti bendrą tikėjimą.

Vėliau buvo bandoma išgriauti bet kokią antgamtinę tiesą. Bet čia buvo noromis nenoromis sustota. Gelmės dugnas yra naudingas tuo, kad priverčia vėl kilti aukštyn.

Dėka gražaus įpročio, Aukštybių įdiegto žmonėms ir daiktams, kai mes paliečiame gelmės dugną, mes lipame jau ne į lygumą, bet ieškome kalno, aukščiausio kalno, norėdami atsilyginti dėl savo nuosmūkio. Išbandę nakties siaubą, mes nenorime sambrėškio: mums reikia saulės.

Bet tarp aštuonioliktojo šimtmečio ir dvidešimtojo, kuris turi netrukus prasidėti, žemės laikrodis rodo perėjimo valandą, lėtą ir baisią: tai devynioliktasis šimtmetis. Pusiau pravertomis akimis, dar nevisai išsiblaivęs iš savo košmaro, jis dar nesusivokia, jis dar nevaldo pats

savęs, jis nesilaiko ant kojų. Bet jis trokšta, jis trokšta, jis trokšta, mano Dieve! Trokšta taip, kaip niekas pasaulyje nėra troškęs. Savo skausmą jis pavertė mokslu. Jis išbandė žmogaus nebūtį. Pirmykščią nuodėmę jis pergyveno giliau, negu jo pirmatakai. Jis kentėjo savo kaulų smagenyse ir prisipažino per silpnas išsigydyti.

Savo sielos viduje jis pergyveno didžiausią ir paskutinį gundymą, kurį šėtonas buvo pasilaikęs Jobui. Šis amžius buvo paliestas baisios rankos, perskverbiančios sielos vidų, ir pamatė, kad be Dievo jis nieko negali *(sine me nihil potestis)*.

Kas jam belieka daryti?

Jam belieka antras bandymas, tiek malonus, kiek pirmasis buvo žiaurus. Jam belieka praktiškai suvirškinti galybės žodžius: *Aš visa galiu Tame, kuris mane stiprina.*

Jis nieko negali be Dievo. Jis tai jau žino. Bet jis viską gali su Dievu. Ir tai jis sužinos. Dievas jį buvo palikęs, kad parodytų, kur jis nueis be Dievo.

Bet Dievas jį atsimins, kad parodytų, kur galima nueiti su Juo.

Pasaulis žaidė baisų žaidimą: jis griovė. Jis viską naikino, kiek tik siekė jo galia. Jis visas savo jėgas išvystė nebūtyje.

Baisumas neatėjo vienas. Su savimi jis atsivedė juokingumą. Sudievintas žmogaus protas

mums parodo, kokia forma jis apsireiškė. Nuostabi, neišreiškiama ironija! Nežinau, ar būtų galėjusi tiesa apčiuopiamiau pasirodyti. Toji 1793 metų prostitutė, kuri buvo pavadinta *Protu* ir pasodinta ant altoriaus, kuri Dievo soste užėmė Dievo vietą, yra giliausias istorijos šposas, ir aš stebiuos, kad šydas, viską nuo mūsų slepiąs, nenukrinta šio vaizdo akyse. Žmogus, neigdamas Dievą, yra priverstas neigti save patį, kaip Dievo paveikslą, ir neigti kiekvieną dalyką, kad niekas jam daugiau nebekalbėtų apie Dievą. Be abejo, protas, suprastas tikra šio žodžio prasme, turi savo teisių ir savo galios. Bet kai vietoje tikėjimui tarnavęs, jis atsigręžta prieš jį, tuomet aistros tyčiojasi iš jo.

Be abejo, protas gali kalbėti net krikščioniškojo tikėjimo tyloje. Bet ar jūs negirdite gelmės balso, kuris šaukia šį žmogų. Jis protui tuomet liepia nutilti ir klauso gelmės balso. Nepasitenkindamas loginėmis klaidomis, kilusiomis iš pirmos klaidos, jis pasikviečia pagalbon maištingą širdį, kad paneigtų tai, ko viena dvasia nebūtų galėjusi paneigti. Jis atlieka tikėjimo veiksmą, tikėjimo į nebūtį, ir, netekęs galvos, skuba ten, kur jį stumia apsvaigimas.

Tai nėra pasaka. Tai yra tikra istorija. Žmogaus protą sudievinęs amžius turėjo pareigą mums parodyti, kaip jis supranta šią apoteozę. Ir vis dėlto garstyčios grūdas gyveno. Iš tikro, istorija dvejopai įrodo Krikščionybę.

Visų pirma ji įrodo Bažnyčios istorija, kuri visados buvo pavojuose, visados iš viršaus silpna, kaip kūdikis, bet nenugalima, kaip Dievas. Tai tiesioginis įrodymas. Toliau, ji įrodo erezijos istorija, istorija klaidos, blogio, nuodėmės. Tai kitas netiesioginis įrodymas, įrodymas per absurdum.

Šie abu įrodymai yra duoti.

Jėzus Kristus nugalėjo pasaulį.

Pasaulis bandė nugalėti Jėzų Kristų.

Dievas, kuris apsireiškia net savo nebuvimu, mums parodė, kad Jis yra, parodydamas, kur Jis yra, ir parodydamas, kur Jo nėra.

Devynioliktojo šimtmečio vaikai, Jis leido mums pasirinkti pratęsti vieną arba antrą iš šių įrodymų.

Mes žinome, kur mus kviečia Tikėjimas, Protas, Tiesa, Grožis ir Gėris. Mes taip pat žinome, kur nori mus nuvesti melo baisybės.

Naudingumas mus kviečia pirmyn, suskilimas mus norėtų stumti atgal.

Aštuonioliktasis ir dvidešimtasis šimtmetis grumiasi mūsų sielose, kaip tie Šventraščio dvyniai motinos įsčiuje.

Mes įrodysime Krikščionybę, ją mylėdami arba jos nekęsdami, savo meile arba savo neapykanta, katedromis arba griūvėsiais.

Kiekvienu atveju: savo išganymu arba savo pražūtimi mes ją pagerbsime, kaip neišvengiamai viskas ją pagerbia.

Ar mes būsime ištikimi ar neištikimi, mes vistiek savo balsą prijungsime prie visų kartų balso, kuris skelbia Tą, Kuris Yra. Mes išnyksime bet kryžius stovės — mūsų garbei arba mūsų gėdai.

Šviesa visados yra. Bet mes galime atverti arba užmerkti akis. Pasirinkime: arba biaurias bei juokingas besibaigiančios nakties tamsybes arba dieviškąjį auštančios dienos spindėjimą. Negalimas daiktas, kad savo gyvenime bent vieną valandą jūs nebūtumėte mylėję tiesos. Pasirinkite tad šios valandos vardan! Garstyčios grūdas nori augti.

Mokslas ir menas, šie du sūnūs palaidūnai, badavo savo laisvame ištrėmime. Jie grįžta išalkę į jų laukiančią tėvynę. Šeimos tėvas papiaus riebų veršį.

Dalyvaukime dangaus džiaugsme. Kovoje tarp tikėjimo ir neigimo, tarp nebūties ir būties kiekvienas turi sau paskirtą vietą, mūsų akims mažą ar didelę, bet visados begalinę angelų akims. Dangus laukia iš mūsų sprendžiamo žodžio: *taip* arba *ne*. Šio laukimo akivaizdoje abejingumas yra labiausiai nuostabi kvailybė.

Jus, visa tai skaitančius, garstyčios grūdas prašo jus pačius ir dabar jį palaistyti ir auginti. Visomis tad jūsų rankoms patikėtomis prie-

monėmis dirbkite Bažnyčios pergalei sielose. Jeigu jūs neturite plunksnos arba kalto, padėkite kovojantiems, sprogdindami akmenis; perverkite žemės tamsą, kaip žaibas perveria debesį.

VANDENS LAŠAS

I

Atrodo, kad devynioliktojo šimtmečio dvasia yra draskoma dviejų priešingų tendencijų. Iš vienos pusės ji garbina medžiagą, iš antros — ji nuo josios bėga.

Pažvelgę į meną, pamatysime, kad jis stengiasi tai skrajoti debesyse, tai skendėti purve. Pažvelgę į gyvenimą, pastebėsime, kad jis tai bėga, ištroškęs ir godus, prie medžiagos, norėdamas ją praryti ir ja pasisotinti, tai vėl bando ja biaurėtis, o paskui vėl prie jos grįžta, ją dievindamas ir save bausdamas, kam buvo ją paniekinęs.

Devynioliktojo šimtmečio menas prikaišioja praėjusių amžių menui, esą šis atitrūkęs nuo medžiagos, esą jis niekinęs gamtą, niekinęs regimus, išviršinius, paprastus ir pojustinius daiktus, esą jis šokinėjęs tarp dangaus ir žemės ant nerealios žalvarinės vielos. Be abejo, šie priekaištai buvo visiškai teisingi. Bet jis

visiškai suklydo, bandydamas savo ruožtu sukurti naują meno tipą.

Jis elgėsi visai teisingai, atsisakydamas pamėgdžioti. Bet jis elgėsi visai klaidingai, norėdamas pasidaryti modeliu ir būti pamėgdžiojamas.

Vietoje medžiagą naudojęs, jis jai pataikavo; vietoje ją apvaldęs, jis leidosi josios apvaldomas. Žmogus galėjo būti gyvulių tramdytoju; tuo tarpu gyvulys tapo žmonių tramdytoju. Tapyba nuėjo poezijos rodomu medžiagos keliu ir prigamino pabaisų, kuriomis ji didžiuojasi, nes visados esti didžiuojamasi, kai sukuriama pabaisa. Bet literatūra iš vienos pusės, kaip išalkusi vilkė, puolė žmogaus kūną, o iš kitos, protestuodama pati prieš save, ji pasidarė aistringa svajotoja. Šitas svajingumas buvo, arba bent rodėsi esąs, pastangos teisingai suvokti savo esmę. Poezija pasidarė svajinga, kaip tas, kuris keršija pats sau.

Du vardai dabarties mintyje ir kritikoje yra dažnai sustatomi greta vienas antro: *Viktoras Hugo* ir *Lamartinas.* Vietoje juodu minėję vieną po antro, žmonės pradėjo manyti, esą juodu panašūs. Tuo tarpu šie du žmonės kaip tik atstovauja priešingoms linkmėms. Viktoras Hugo teisino medžiagą, gynė biaurumo teises, suplakdamas jį su realumu. Tuo tarpu Lamartinas priebėgos ieškojo jausmingume, ypatingai nutolusiame nuo žemiškos tikrovės. Lamartinas

atitraukė poeziją nuo miesto, nuo salionų, nuo gatvių, nuo rūmų, nuo užkampių labiau, negu kada nors ji buvo atitraukta.

Tuo pačiu metu ir Vokietija matė poeziją ir filosofiją pasinerinčias tose pačiose svajonėse. Be abejo, net ir labiausiai svajingi jų filosofai ir poetai neatsisakydavo išmesti porą butelių alaus. Alus ir fantazija, Schubertas ir kabaretas atstovauja Vokietijoje minėtoms dviem kryptims. Fantastiniai pasakojimai Vokietijoje dažnai lanko kabaretus. Visa tai nušviečia devynioliktojo šimtmečio prigimtį.

Seniau herojus, nors ir buvo paprastas mirtingasis, sudėtas iš kaulų ir mėsos, negalėjęs valgyti. Tragiškas personažas, kuris būtų buvęs pasodintas prie stalo, būtų papiktinęs visus universitetus, visas akademijas ir būtų pasidaręs nevertas koturnų ir togos. Reikėjo būti kilniam ligi paskutinio momento. Net atsiskyrimas, nes jis nebuvo mirtis, neturėjo sugadinti ryškios tarsenos. Buvo leista gauti durklo smūgį arba jį kitam duoti, bet buvo uždrausta gerti ir valgyti. Buvo leista nemiegoti, bet buvo uždrausta miegoti. Buvo leista pasakyti:

„Les ombres par trois fois ont obscurci les [cieux

Depuis que le sommeil n'est entré dans vos
[yeux[1])",

bet buvo uždrausta pasakyti priešingai ir pasveikinti heroję gerai išmiegotos nakties proga. Tai būtų buvęs nepagarbos pareiškimas jos užimamai pozicijai. Tai išdavimas, tai meilė, tai vėl šimtai visokių kliūčių, vienas už kitą kilnesnių, atimdavo herojui miegą ir apetitą.

Tuo tarpu kas gi yra šis herojus palyginus jį su fantazija? Moderniosios fantazijos, atrodo, turinčios daug daugiau teisės sulaužyti prigimtus dėsnius, negu senieji herojai. Tuo tarpu jos jų nelaužo: jos geria, valgo, rūko, paklausia, ar geras alus, plepa su smuklininke, kaip draugas, ir galop pasirodo esančios fantazijos. Senosios koturnų aukos turėjo tiktai vieną herojaus laipsnį.

Šitomis apraiškomis Vokietija mums atskleidžia dvejopą išvidinį savo linkimą. Jos pasakojimuose ir jos meliodijose susitinka grubi medžiaga su nesama medžiaga, ir jos nesistebi susitikusios.

Prancūzijoje elegija, gavusi iš Lamartino apmąstymų[2]) vardą, labai toli pabėgo nuo žmogaus reikalų. Ji nuvyko į ežerų krantus ir ėmė

---

[1]) Vertimas: „Nuo to laiko, kai miegas pabėgo iš jūsų akių, šešėliai jau tris kartus aptemdė dangų" (vadinasi, tris naktis buvo nemiegota. A. M.).

[2]) Plg. Lamartino veikalą „Méditations poétiques".

dainuoti. Vėliau apmąstymai, pavirtę harmonijomis[3]), dar sykį iš naujo bandė nutolti nuo žemės. Tuo tarpu romanas ir drama įsikibo į medžiagingiausią tikrovę, tarsi skirtingos meno formos būtų norėjusios atkeršyti vienos kitoms.

Kartais toje pačioje dramoje susitinka abi linkmės. Tas pats personažas gali pažadinti jas abi. Kartas nuo karto stebimasi kurtizanės skaistybe; keliamas klausimas dėl jos nekaltybės. Septynioliktajame šimtmetyje būtų buvę kalbama apie josios liepsnas, nenurodant, kas tai yra. Net laiko skaičiavimas parodo, kad moderninis[4]) personažas yra pasukęs realybės linkui: jis skaičiuoja metus. Senovinis herojus nežinojo kalendoriaus. Jeigu jis ko nors ieškojo, tai visados sakydavo ieškąs „jau daugiau, kaip šeši mėnesiai".

Be to, jis ieškojo ne ko nors, bet patikėtinio. O šis patikėtinis buvo savos rūšies naminis fantomas, kuriame herojus stebėjo maloniai sumažintą savo paveikslą.

Patikėtinis neturėjo ne tik materialinės, bet nė moralinės prigimties. Jis neturėjo savo charakterio. Jis buvo tik įrankis replikuoti ir duo-

---

[3]) Plg. Lamartino veikalą „Harmonies poétiques et religieuses".

[4]) Kur Hello sako „moderninis", „aktualus", „dabartinis", reikia visados neužmiršti, kad jis kalba apie savo gyvenamą devynioliktąjį šimtmetį.

ti herojui nesuskaitomų progų pasakoti ir deklamuoti.

Jeigu šis vokiečių fantomas turi savo kelionės draugą, šis draugas valgo už keturis, ir mes sužinome jo valgių sąrašą.

Atrodo, kad moderninis menas fantomą susikūrė idealui, o kabaretą — pagundai. Senasis menas, atrodo, neturėjo nei idealo nei pagundos.

Herojus, atrodo, gimė, gyveno ir mirė rūmų prieangyje, kaip augmuo gimtoje savo žemėje. Ir šitas prieangis, tinkamas lygiai tiek sąmokslininkams, kiek ir tironui, kuriame pakaitomis deklamuodavo tai pirmieji, tai šis pastarasis, šis nepartiškas prieangis nebuvo kur nors. Jis buvo ten, kur buvo deklamuojama, kur buvo laukiama durklo smūgio. Jis nebuvo kokia nors aprėžta vieta.

Voltairio tragedijos visoje pilnumoje atvaizduoja teatro herojų. Crébillonas[5]) ir Campistronas[6]) bandė pralenkti šį mokytoją.

Aštuonioliktame šimtmetyje galima geriausiai suvokti senąjį meną, nes per šimtą metų bet koks daiktas aiškiai parodo liūdnas savo pasėkas. Jis suįra ir parodo visą save. Dar daugiau, žmonių menkystė parodo mašiną tokią, kokia ji yra. Talento, reikalingo užsimaskuoti,

---

5) P. Crébillon (1707—1777) prancūzų tragikas.

6) J. G. Campistron (1656—1723) prancūzų dramaturgas, Racino pamėgdžiotojas.

jau nebebuvo, ir šiuo atžvilgiu aštuonioliktojo šimtmečio žmones galima laikyti atvirumo pavyzdžiais. Jie yra atviri, nes jie išrengia jų turimas rankose idėjas. Jie yra atviri, nes jie turi jėgos uždėti kaukę saviems personažams. Voltairis ir Florianas yra atviri, nes jiems trūksta genialumo paslėpti savo literatūrinę sistemą.

Gonzalve de Cordoue ir *Zaïre*[7]) yra veikalai, pilni nuoširdumo, nes jie, atrodo, užginą skaitytojams iliuziją. Atrodo, lyg jie sakytų: mes duodame tai, kas mes patys esame. Jei galite, manykite, kad tai gražu.

Jie yra atviri, kaip Rousseau savo Išpažinimuose.

Aštuonioliktasis šimtmetis atvėrė savo nešvarybes. Bet šios nešvarybės neatpalaidavo jo nuo tuščios garbės. Jų vardu jis reikalavo žavėtis. Vis dėlto jo yra nuopelnas, kad šį žavėjimąsi jis padarė negalimą, ir jo gėda, kad žavėjimosi jis elgetavo.

Dvi devynioliktojo šimtmečio linkmės: troškimas idealo ir grubios realybės — yra pastebimos ne tik mene, bet jos randamos ir gyvenime. Dabartinis žmogus skęsta smaguriuose, bet tuo pačiu metu jis kalba apie didybę, apie pasiaukojimą, apie sintezę, apie vienybę, apie transcendentiškumą, apie šviesą, apie meilę ir t. t.

---

[7]) Voltairio veikalai.

Šie žodžiai nėra tiktai žodžiai. Be abejo, paprastai jie esti iliuzijos. Bet šios iliuzijos atskleidžia polinkius, sujauktus troškimus, sielos reikalavimus, kurie klysta, bet kurių vis dėl to esama.

Jaunuolis, einąs klaidingu devynioliktojo šimtmečio keliu, vis dėlto, nors ir neaiškiai, nori garbinti kokį nors daiktą arba asmenį. Aštuonioliktojo šimtmečio žmogus norėjo tiktai linksmintis. Jis nuoširdžiai buvo žemas. Jis net nesiteisino, kodėl nenorįs žavėtis. Jo nuosmūkis nebuvo sulaužytas polėkis, bet paprastas, grynas nuosmūkis. Medžiagoje aštuonioliktasis šimtmetis ieškojo tiktai smagumo.

Devynioliktasis šimtmetis, bėgdamas prie medžiagos, apreiškia tam tikrą begalybės troškimą, kurį jis bando apgauti. Tai yra nešvarus šėlsmas. Bet jis padeda pastebėti po juo kitą dalyką. Labai dažnai tie veiksmai, kurie atrodo kylą iš žemiausių polinkių, tikrumoje devynioliktajame šimtmetyje atskleidžia dvi linkmes.

Jeigu aštuonioliktasis šimtmetis buvo biauriai atviras, apie ką neseniai kalbėjau, tai devynioliktasis šimtmetis yra apgaudinėtojas. Kartais jis save giria, kartais vėl niekina. Savo nerime jis klaidžioja tarp išdidumo ir nevilties. Jis teigia tiesą tik tada, kai jums prisipažįstą esąs neapsakomai silpnas.

Jeigu menas ir gyvenimas laipioja ir klydinėja nuo aukštumų be realybės prie realybės be aukštumų, tai ar devynioliktojo šimtmečio mokslas nėra įpareigotas simbolizuoti tiesą, kurios nevykusiai ieško gyvenimas ir menas?

Traukti medžiagos masę, pasinaudojant tuo, kas neturi svorio.

Garas, traukdamas vagonus per sudraskytus kalnus, išsprendžia vietos pakeitimo problemą.

Medžiaga yra išjudinta, šita grubioji medžiaga. Ji yra nešama vandens lašo, kuris garuoja ir kuris triumfuoja.

Garas traukia paskui save savo triumfo vežimą, traukia visa, kas tik gali būti sunkiausia: visus svorius, visas naštas, visus metalus, visus produktus, galop žmogų, kuriame susitelkia pasaulis ir kuris keliauja, traukiamas ištikimo, klusnaus, nuolankaus, pavergto ir apgalinčio garo.

Medžiagos pergalė yra nusilenkimas dvasiai. Arklio garbė yra paklusnumas raiteliui. Medžiagos garbė yra josios apvaldymas. Garo garbė yra klusnumas. Klusnumas yra jo judesys, pasakytume, jo instinktas. Klausydamas jis skrieja, klausydamas jis traukia, klausydamas jis triumfuoja.

Judėjimas yra jo jėga, jo gyvybė, jo įstatymas, jo galybė, jo garbė. Jis yra jo gauto pa-

skyrimo ženklas. Garas yra puikus realizuotos negalimybės paveikslas.

Įsivaizduokite, kaip būtų juokęsis aštuonioliktasis šimtmetis, jeigu būtų girdėjęs kalbant apie traukinį. Įsivaizduokite anų protingų žmonių susitarimą prieš jus, jų šypsenas, jų pasitenkinimą, kad jie gauna progos tyčiotis. Įsivaizduokite jų pajuokos rimtį, jų visišką pasitikėjimą, su kuriuo jie būtų kvailiais pavadinę visus, kurie būtų sakę: tai įvyks!

O kalnai? — būtų paklausęs aštuonioliktojo šimtmečio filosofas su tokiu priekaištingumu, kurį tarti yra didelis malonumas.

Juos perkas — būtų atsakęs pamišėlis. Ir čia aš girdžiu pašėlišką filosofo juoką.

Gal pasakysite, kad tai ne vandens lašas peržengia per kalnus; tiesa, jis peržengia per jų sudraskytas įščias. Bet tikrumoje žmonės, apsirūpinę instrumentais, savo kaktos prakaite jam nubrėžė kelią. Vandens lašas, jums atsakys, kad visa tai jo triumfą tik padidina, vietoje jį sumažinę. Jo kelias buvo paruoštas iš anksto. Jis ateis, ir dėl to net kalnai pranyko. Žmogus sako žemei: štai garas, pasitrauk, nes jis skuba.

Žmogus yra šauklys, kuris skelbia žemės rutuliui, kad pasirodys valdovas.

Žmogus, kuris neigia, yra visados savimi patenkintas. Abejonė yra puikybės rojus. Tasai, kuris daro priekaištą, žavisi pats savimi.

Priekaištas yra žmogaus kaulo smagens. Tasai, kuris teigia, kuris skelbia, kuris apreiškia, tasai, kuris būtų pasakęs: garas trauks ugnį ir žmogų per pervertą žemę, tasai išeina pats iš savęs, toksai žmogus skrieja tolyn. Priešingai protingas žmogus grįžta į save. Jis šaukiasi savo paties gelmių, jis šaukiasi to, ką jau žino, jis savimi aprėžia ateitį, jis yra „padėties viešpats" ligi tos dienos, kada garas, veždamas žmogų ir praskverbdamas žemės rutulį, parodo, iš ko jis tyčiojosi — ir pašaipininkas pasidaro pats neapsakomai juokingas! O begalinės medžiagos masės, sunkios, suskaldytos, išjudintos, nugalėtos sako lengvai, aktingai, judriai, degančiai jėgai:

— Pasitraukdamos mes parodome savo silpnumą.

Elektros telegrafas yra Galybės simbolis, nes jis nešioja žaibus. Ir kaip jis juos nešioja lengvai, kaip mažai jis sveria, koks jis yra paklusnus. Elektra yra panaši į medžiagos pastangas tapti dvasia. Atrodo, kad ji yra medžiagos polėkis, stengiąsis pralaužti medžiagos sienas ir išeiti iš savęs. Atrodo, kad elektroje medžiaga pasiekia savo ekstazę. Ir šis telegrafo siunčiamas daiktas valdo žemės gabalus ir mases. Šis daiktas keičia materialinį žemės rutulio veidą. Savo vielomis telegrafas nešioja sunkiausių daiktų likimą. Jie yra jam palenkti ir laukia jo įsakymo žygiuoti.

Elektrinis telegrafas, kaip ir garas, yra mokslo žodis, kuris devynioliktajam šimtmečiui nurodo, koks turįs būti jo darbas. Elektrinis telegrafas, kaip ir garas, jam parodo jo linkimą sujungti jėgą su lengvumu, iškelti neregimų dalykų galybę ir priversti klausyti regimus daiktus.

Abiejų šių išradimų bendra žymė yra greičio laimėjimas. Greitis vis dar tebėra vienas iš mūsų amžiaus troškimų. Kitados buvo keliaujama lėtai, ir šis lėtumas niekam nebuvo grasus. Bet jau nuo penkiasdešimties metų žmonija spartina savo žingsnius. Ji spartina savo žingsnius, kaip keleivis, kuris mato, kad šešėliai jau eina ilgyn, o namai dar toli. Ji spartina savo žingsnius, kaip keleivis, užkluptas staigios nakties ir ieškąs priebėgos, nes jo tėvynė toli.

II

Ar jums niekados nėra tekę kelionės metu giliai susimąstyti, kai žmogus atsiduri vienas, toli nuo šeimos židinio nežinomame krašte, kaime, saulei leidžiantis? Tada keleivis spartina savo žingsnius. Sutiktas kelyje kaimietis, be abejo, pamano, kad šis žmogus yra susijaudinęs arba paklydęs. Jis sako: „Šis nėra iš mūsų krašto!“ Galimas daiktas, kad keleivis yra paklydęs, galimas daiktas, kad jis yra susijaudinęs. Bet jo susijaudinimo gelmėse yra vienas

dalykas, kurio kaimietis nepastebi, būtent, *susitelkimas*. Keleivis mąsto apie savo tėvynę, o saulė leidžiasi. Medžių šešėliai vis labiau pridengia kelią. Žmonės grįžta į namus. Visur darosi ramu, nes artinasi miegas. Galvijai jau senokai trinasi aplinkui tvartus, laukdami valandos, kada jiems atsidarys durys. Keleivis, net ir nekreipdamas ypatingo dėmesio į šį kaimo vaizdą, savaime mintimi nukrypsta į namus, kuriuose jis miegojo, būdamas vaikas. Paukščiai gieda vakaro maldą, ir jame kyla savotiškų atsiminimų. Tolumoje skamba varpai: tai gal būt skambina „Viešpaties Angelas". Bet kiekvienu atveju tai yra kvietimas. Ką veikia dabar tie, kurie kitados buvo pažįstami? Kur jie dabar yra? Ką ruošia savo tyloje rytojaus diena? Ką išvys šios rimtos žvaigždės, kurios užsidega viena po kitos, tarsi dangus pravertų savo akis, norėdamas pažiūrėti į žemę?

Skubąs, paklydęs keleivis, jaučiąs besiartinantį vakarą — štai devynioliktojo šimtmečio žmonija.

Garas ir elektrinis telegrafas yra greičio instinktai, atbundą josios gelmėse. Jeigu ir visi žmogaus troškimai būtų įvykdyti, bet jeigu jie būtų įvykdyti lėtai, jie nebūtų džiaugsmingi. Jeigu koks nors daiktas galėtų suteikti džiaugsmo, tai tiktai greitumas.

Žmogaus gyvenimas yra nuolatinis svaigulys. Bet keleivis, jaučiąs, kad kelias dar toli-

mas, o vakaras čia pat, yra priverstas prasiblaivyti. Jis susitelkia, o susitelkimas pažadina jame atsiminimų.

Atsiminimas! Kas gali būti bendresnio ir sykiu kas yra retesnio? Atsiminimas paprasta, paviršutiniška, pripuolama savo forma yra kasdieninis gyvenimo ženklas. Bet gilus, vaisingas atsiminimas, kuris praeitį iškelia iš nebūties, kuris apreiškia žmogui įvykius, kad šis juos įvertintų ir pasisakytų, ką yra padaręs, toks atsiminimas yra retas, nes jam reikalinga susitelkimo ir vienatvės, apie kurią paprastai negalvojama, — išvidinės vienatvės.

Keleivis, paklydęs pušyne ir pro medžių kamienus matydamas paskutinius besileidžiančios saulės spindulius, nuauksinančius paskutinius debesis, atsimena labai giliai. Jis atsimena ramius savo namų vakarus. Jis atsimena židinyje spragsinčią ugnį. Jis atsimena staiga kaž kur, gal būt kambaryje, pasigirdusį juoką. Jis atsimena, jis ypač atsimena ašaras.

Žmonija, mano vaizduojama keleivio pavidalu, taip pat išrado vakaro, vadinasi devynioliktojo šimtmečio, klydinėjimuose atsiminimo simbolį. Ji išrado tai, kas atrodo, esą negalima. Ji išrado save atsimenantį veidrodį. Ji išrado *fotografiją*.

Fotografija apreiškia žmogiškojo veiksmo nuolatinumą, kuris atrodo esąs praeinantis, o tikrumoje yra amžinas, jeigu tik kokia nors

aukštesnė jėga jo neišnaikina. Nors būčiau jus matęs tik vieną kartą, bet jūsų pojustinė forma, jūsų grožis arba jūsų biaurumas, tasai apreiškiąs jūsų prigimtį paveikslas, gyvena manyje, toks, koks jis pasirodo tam tikru metu ir tam tikroje vietoje. Atmintis ištraukia šį paveikslą iš laiko ir mirties valdžios, suteikdama jam gyvybės ir pastovumo. Taip elgiasi ir fotografija. Ji yra negailestinga, kaip ir atmintis. Labiausiai prabėgantį bruožą, labiausiai nepastebimą regimą daiktą ji ištraukia iš išsiblaškymo minios, išgelbsti jį nuo palaidojimo užmarštyje ir sako, prabėgus metams: Štai koki jūs esate buvę prieš metus tokią ir tokią dieną.

Apskritai atmintis yra teisinga. Dabartis kelia žmoguje aistras, kurios iškreipia daiktus ir aptemdo sprendimus. Atmintis visa tai atitaiso. Dabartis didina arba mažina: nerimą ji kelia beveik visados. Atmintis grąžina daiktams prarastas proporcijas. Ji yra ištikima jai patikėtų paslapčių saugotoja. Ji išlaisvina jas nuo išviršinių smulkmenų, kurios jas pakeičia prisiliesdamos. Ji objektą izoliuoja ir jį parodo tokį, koks jis yra pats savyje, vietoje jį rodžiusi aplinkybių sąmyšyje, kurį dabartis sudarė aplinkui jį.

Fotografija taip pat yra teisinga, kaip ir atmintis. Ji yra nešališka, pilnutinė, kaip šviesa. Paveikslas gali pataikauti: čia veikia žmogus, mąstąs apie kitą žmogų, o kai žmogus mąs-

to apie kitą žmogų, niekas negali žinoti, ką jis padarys. Tuo tarpu fotografija nepataikauja. Ji sako tik tai, kas yra, švelniai ir žiauriai, be pykčio ir be meilinimosi.

Švelnumas ir žiaurumas — argi tai nėra vakaro bruožai? Keleivis, paskui kurį ėjau, jam skubant susitelkus, atsimena, nes diena jau baigiasi: jo atsiminimas yra švelnus, nes tolimas; jo atsiminimas yra žiaurus, nes nėra pagrindo pataikauti. Vakaras, metąs aplinkui jį ilgus melancholiškus šešėlius, yra švelnus ir žiaurus, kaip atsiminimas. Atrodo, kad gražų vasaros vakarą diena suves savo sąskaitas, bet kad teisėjas bus švelnus.

Todėl man nenuostabu, kad žmonija vakarop yra išradusi fotografiją.

Fotografijos pagaminimas reikalauja tokių veiksmų, kurie yra panašūs į sąmonės veiksmus. Plokštelių plovimas, turįs būti labai stropus, kad fotografija būtų gerai padaryta, yra panašus į išvidinį pasiruošimą, be kurio atsiminimas ir sąmonė nebūtų švari ir gili. Menkiausias daiktelis, įsiterpęs tarp stiklo ir šviesos, sukliudo vaizdą ir neleidžia jam susiformuoti.

Kai plokštelė yra gerai paruošta, joje atsispaudžia vaizdas, kai ji yra pastatoma priešais reikalingą atvaizduoti objektą ir atidaroma dienos šviesai.

Bet štai kas yra nuostabu. Vaizdo negalima pastebėti. Jis yra, bet jis pasilieka neregimas.

Norint padaryti jį regimą, reikia, kad fotografas pasikviestų pagalbon tamsą. Šviesos pagalba gavęs objekto įspaudą, jis tuojau nusineša savo plokštelę ir tamsą, į juodąjį kabinetą. Tamsoje jis įpila rūkščių. Tuomet lėtai, žvakės šviesoje jis regi apsireiškiantį paveikslą. Argi šis portretas, atvaizduotas plokštelėje, bet dar neregimas, nėra panašus į tuos slaptus mūsų sielos įspūdžius, kurie nepasirodo nei kitiems nei mums patiems? Šviesa, kuriai siela buvo atidaryta, buvo dabarties įspūdis.

Bet siela nusigabena įspūdžio paveikslą į tamsą. Ten atmintis, panaši į rūkštį, veikdama po susitelkimo skara, veikdama nakties ir susitelkimo metu, išryškina kitados įspaustą paveikslą.

III

Štai trumpa santrauka to, kas buvo pasakyta.

Devynioliktasis šimtmetis eina dviem linkmėmis: viena į neapčiuopiamus, nepasveriamus dalykus ligi pat kraštutiniausių apraiškų, antra į pojustinius, apčiuopiamus, paliečiamus dalykus ligi pat grubiausių apraiškų. Iš nepasve-

riamo dalyko jis reikalauja įsakyti, iš grubaus dalyko jis reikalauja klausyti.

Mene ir gyvenime jis ėjo šiomis abejomis linkmėmis. Jis jas iškreipė, jis jas sugadino, jų neišnaikindamas, jis jas pakeitė, jų nepašalindamas, tuo būdu, kad net tarp nuodėmės griūvėsių dar galima pastebėti tipo spindėjimą.

Mokslo atžvilgiu devynioliktasis šimtmetis buvo daug ištikimesnis ir savo instinktus jis apreiškė, juos nuslėgdamas. Garas jam pasakė tai, ko jis norėjo, ir savo troškimui jis buvo lojalesnis tada, kai turėjo reikalų su vandens lašu, su geležimi, su žeme, negu tada, kai turėjo reikalų su plunksna, su teptuku arba su kaltu.

Mokslas turi savotišką ypatybę, kurios neturi nei menas nei gyvenimas. Mokslas, fizikos mokslas, kuris išranda ir kuris įvykdo, gali klysti ir dažnai klysta spėjimuose, savo prielaidose, savo įrodymuose, savo išvadose, gautose iš priimtų principų, savo protavimuose ir savo ieškojimuose, bet fizikos mokslas savo materialiniuose, artimuose, regimuose rezultatuose turi vieną dalyką, kurio trūksta menui, būtent, *faktą*.

Jeigu mokslininkai klystų, konstruodami lokomotyvą, telegrafą, fotografijos aparatą, kaip klysta artistai mene, vaizduodami gyvenimą ir žmones, lokomotyvas, telegrafas ir fotografijos aparatas neveiktų ir tuo būdu atkreiptų mokslininkų dėmesį į jų klaidą.

Menas, dažnai ir gyvenimas, yra tuo baisus, kad jis nepaklūsta laiku. Jis paklūsta neteisingai; jis paklūsta tiems, kurie jį padaro negarbingą. Gyvenimo ir meno paklusimas yra baisus, nes jis menininką ir žmogų stumia prarajon, į kurią šis eina užrištomis akimis. Nei plunksna nei teptukas neatsisako tarnauti žmogui, kuris juos vartoja melui. Jie paklūsta su žiauriu kantrumu. Jų paklusimas tuo yra kenksmingas, kad jis apakina žmogų, kuris, matydamas juos klausant, mano galįs įsakyti.

Tuo tarpu mokslas visados yra malonus įspėti. Jei statant mašiną nesilaikoma nustatytų dėsnių, mašina atsisako veikti.

Mašinos yra gerai padarytos tik tada, kada jos veikia. Deja, jų veikimas sukuria tiktai vienybės iliuziją, tiktai materialinę, išviršinę vienybę, kuri neliečia daiktų gelmės.

Garas suartina tautas. Bet šių suartintų tautų viduje atskiri individai yra labiau susiskaldę, negu visos tautos. Tai yra išvidinis susiskaldymas.

Žmonės gyvena toje pačioje žemėje, ir žemė virsta ta pačia palapine; žmonės nešioja tuos pačius kostiumus, kalba ta pačia kalba, lanko tas pačias vietas. Tuo tarpu išvidinis susiskaldymas yra tuo didesnis, kuo labiau jis yra pridengiamas išviršinių daiktų suartinimu. Juo žmonės yra artimesni kaimynai, tuo darosi gilesnė juos skirianti praraja. Juo labiau erdvė susi-

traukia garo ir teleskopo įtakoje, tuo daugiau siela suranda būdų pabėgti į nežinomus tolius.

Sielos trokšta pasimokyti iš garo, šviesos ir elektros.

Tiktai klausydama, elektra turėjo garbės nešti žodį per visus tolius. Tiktai klausydama, šviesa turėjo garbės atvaizduoti žmogaus veidą, vaizdui suteikti patvarumo ir gaminti portretus teisingus, portretus be melo.

Tiktai klausydamas, lašas vandens gabena medžiagą ir džiugina ją greičiu, kurio ligi tol nežinojo. Tiktai klausydamas, garas trumpina nuotolius, taupo valandas, laiką ir erdvę išdidžiai pajungia judėsiui.

MOKSLAS

I

Bloga yra dėl to, kad mokslas nustojo garbinti.

Norint susekti patį mokslo katastrofos principą, reikia pažvelgti į rojų. Mokslas rado vietos tame sakinyje, kuris žalčio buvo ištartas pirmajam žmogui: Eritis sicut dii, scientes[1]). Mokslo vardas[2]) buvo proga sukilti, ir šis atsiminimas neapsakomu sunkumu prislėgė mokslo pečius.

Tuo tarpu šiais laukimo amžiais vyko nepaprastas dalykas: mokslas buvo įtariamas, mokslas kėlė žmoguje baimę, tarsi koks nepil-

---

[1]) Vertimas: „Būsite, kaip dievai, pažindami. . ."

[2]) Lotyniškas žodis „scientes" ir prancūziškas žodis „science" yra bendrašakniai, todėl žaltys, sakydamas „scientes", sykiu ištarė ir mokslo vardą, kuris davė žmogui progos sukilti prieš Dievą.

nas, bet pratisas aidas būtų atnešęs į jo ausis keletą žalčio posakio skiemenų.

Prometejus tikrumoje yra senovės mokslininkas[2a]).

II

Senovėje mokslas, atrodo, neaiškiai, bet nuolatos troško pagrobti ugnį iš dangaus. Žaibo apgalėjimas žmonijos istorijoje užima ypatingą vietą, o šio apgalėjimo būdas turi ypatingos reikšmės.

Senovėje mokslas reiškėsi kaip prigimtas ir

2a) Štai, kaip Aischilas vaizduoja Prometėjaus darbus. Prometejus sako: „Paklausykite tiktai, kokios nelaimės slėgė mirtinguosius: jie buvo kvaili, ir aš juos padariau supratingus ir savo proto valdovais... Prieš mane jie matė, bet blogai. Girdėjo, bet nesuprato. Panašūs į sapnų šmėklas jie viską supainiodavo... Aš išgalvojau jiems gražiausią iš visų, skaičių mokslą ir sudariau raidžių kombinacijas, nustačiau atmintį, visus menus kūriančių mūzų motiną. Aš pirmas pajungiau laukinį jautį, kad jis, palikęs vergu, savo kūno jėga pavaduotų žmones jų sunkiausiuose darbuose. Prijaukintus prie žąslų žirgus aš pakinkiau į ištaigingiausiai išpuoštus vežimus. Niekas kitas, kaip tik aš, išgalvojau vežėčias lino sparnais, kurios raižo jūras. Nelaimingas! Suradęs tiek pagalbos priemonių mirtingiesiems, sau pačiam negaliu rasti jokio būdo išsivaduoti iš šitų kančių, kurias kenčiu“ (Prikaltas Prometejus, 37 p. Kaunas 1937).

būtinas religijos priešas[3]). Religija sakė: klausykite dievų ir jums bus atlyginta. Mokslas atsakė: aš noriu juos nugalėti, bet ne jų klausyti. Aš noriu iš jų atimti žaibus, o ne maldauti iš jų malonės.

Iš čia kyla tasai kurtus, nesąmoningas nesutikimas tarp religijos, kuri aukoja išviršines, medžiagines aukas, ir mokslo, kuris, atrodo, neigiąs išvidinę protinę auką, kuris, atrodo, tikįs, kad dievai užgynė žmonėms pažinti[4]) kūriniją. Šis nesutikimas neturėjo išsprukti ir neišsprudo iš Juozapo de Maistro akių.

„Žiūrėkite, sako jis, į puikų Apvaizdos dėsnį: nuo pat pirmykščių laikų, apie kuriuos čia nekalbu, eksperimentinė fizika buvo sukurta tik-

---

[3]) Ši mintis šiandien nėra ginama, nes religijų istorija parodė, kad ir senovėje mokslas išaugo iš religijos, kad mokslo šaknys yra sakralinės (plg. O. Willmann, Aus der Werkstatt der Philosophia perennis, 1—12 p. Freibrg i. Brsg. 1912). Religijai yra priešingas tiktai prometejiškas mokslininko, ne mokslo, nusiteikimas. Atrodo, kad gal ir Hello čia turėjo galvoje šį subjektyvų nusiteikimą, sakydamas, kad mokslas nenori paklusti. Bet jo mintis šia prasme yra neaiški.

[4]) Šventraštis pasakoja, kad Dievas užgynęs pirmiesiems žmonėms valgyti nuo pažinimo medžio. Taip pat Prometejaus legendoje glūdi mintis, kad Dzeusas neleidęs nunešti žmonėms ugnies, kad šie neišmoktų mokslų ir menų. Kokia idėja glūdi įvystyta šiuose iš mitinio mąstymo kilusiuose vaizduose, šiandien mums iššifruoti nepaprastai sunku.

tai krikščioniškais amžiais... Senieji tikrai mus viršijo dvasios jėga".

Tai klaida. Bet palikime ją nesiginčydami, nes tai mus nuvestų per toli, ir, be to, ji neneigia to, kas eina toliau.

„Ištikrųjų, sako toliau de Maistras, senųjų žmonių fizika yra beveik niekis. Juk fizikinių bandymų jie ne tik nevertino, bet juos net niekino. Su jais buvo susieta savotiška silpna bedievybės idėja[5]). Ir šis neaiškus jausmas atėjo iš viršaus".

Pastarieji žodžiai yra nepaprastai gilūs. Aš mėgstu J. de Maistro žvilgį, jei tik niekas nesutepa jo grynumo. „Šis neaiškus jausmas atėjo iš viršaus". Gal tiksliau būtų pasakius: šis neaiškus jausmas atėjo iš apačios. Jis kilo iš visiško pirmykštės daiktų prigimties nepažinimo, kuris leido senovei žmogų ir Dievą laikyti dviem priešais. Atrodė, kad žmogus dar tebe-

---

[5]) Kad fizikiniais eksperimentais žmonės nepasitikėjo ir kad juos laikė savotiškomis priemonėmis susisiekti su piktosiomis dvasiomis, tai matyti dar net viduriniais amžiais. Taip buvo dėl to, kad seneji eksperimentai buvo susieti su magija. Magija ir mokslas turi bendras šaknis (plg. Th. S. Gregory, Das unvollendete Universum, 11—101 p. Einseideln 1938). Tuo tarpu magija ir religija yra du prieštaraujantieji dalykai. Čia kaip tik ir glūdi giliausia priežastis, kodėl fizikiniai bandymai buvo laikomi savotišku bedievybės pareiškimu ir kodėl jie net buvo persekiojami iš oficialiųjų religijos atstovų pusės.

tiki žalčio žodžiams ir mokslą laiko tinkama priemone išsivaduoti nuo paklusimo dievams. Štai nesusipratimo begalybė.

Norėdamas būti gerai suprastas, norėdamas neiškreipti J. de Maistro minties ir daiktų tikrovės, turiu štai ką pabrėžti: Jeigu senovės žmonės beveik neturėjo mokslo tikra prasme, tai ne dėl to, kad mokslas nebūtų galimas šalia antgamtinės tvarkos. Prigimto pažinimo kelias yra realus, neginčijamas ir teisėtas. Šalia apreikštų dogmų yra mokslinis ir protinis tikrumas. Bet pati prigimtoji tvarka buvo giliai sukrėsta senovės žmonių protuose. Proto šviesa buvo nepaprastai aptemdinta. Todėl iš jų mokslo negalima spręsti apie žmogaus mokslą apskritai.

III

De Maistras priduria:

„Kai Europa pasidarė krikščioniška... tuo būdu žmonija buvo paruošta, ir gamtos mokslai jai buvo duoti".

„Tantae mollis erat romanam condere gentem[6])".

---

[6]) Vertimas „Tiek daug reikėjo padėti vargo, kol buvo įkurta romėnų tauta" (Virgilijus).

Šios tiesos nežinojimas suklaidino net stipriausias galvas, neišskiriant nė Bacono, net juo pradedant.

Ši pastaba meta istorijon nemaža šviesos. Juk istorija negali atsiskirti nuo mokslo. Kokia pamoka išsiblaškiusiai ir neatidžiai dvasiai! Senovė dirbo labai daug. Ji kovojo prieš medžiagą, bet josios nepažino. Kartais senovė medžiagą apvaldydavo, bet ji nepažino dėsnių, pagal kuriuos ji pataikydavo medžiagą apvaldyti.

Be abejo, J. de Maistro teigimą reikia suprasti taip, kaip jis pats jį suprato. Jis nenori pasakyti, kad senieji nieko nežinojo. Fizikos dėsnių jie buvo suradę nemaža. Bet visos šios pažintys buvo pakrikos, nesudarančios vieningo mokslinio kūno.

Šitas skirtumas nėra žaidimas žodžiais. Jis yra atremtas į pirmykštės tvarkos realybę. Žmogus gali daug žinoti iš fizikos, chemijos, astronomijos, mechanikos, geologijos ir vis dėlto gali neturėti mokslo ir neigti kūrybinius dėsnius. Taip pat žmogus gali žinoti daugybę faktų, kovų pavadinimų ir datų, karalių vardų ir t. t. ir visiškai nežinoti istorijos, nes istorija nėra faktų rinkinys: ji yra dvasia, trykštanti iš faktų, kaip iš medžiagos, ir iš jų supratimo, kaip iš formos.

Todėl ir mokslas nėra daugingų pažinčių telkinys. Jis yra dvasia, trykštanti iš studijuojamų būtybių, kaip iš medžiagos, ir iš jų supra-

timo, kaip iš formos. Kompasas tikriausiai buvo žinomas 2602 metais prieš Kristų. Tyriečiai gaminosi stiklą 1640 metais prieš krikščioniškąją erą, o stiklo gamyba reikalauja didelio kontakto tarp žmogaus, ugnies ir oro. Ji reikalauja, kad žmogus apgalėtų ugnį ir orą. O norint juos apgalėti, reikia juos gerai pažinti. 520 metais Anaximenas iš Mileto išrado saulės laikrodį. Kilimų gamyba Pergame buvo puikiai išsivysčiusi. Eigipte 250 metais buvo žinomi vandens laikrodžiai. 220 metais Archimedas išrado uždegantį veidrodį.

Visi šie dalykai rodo, kad jau ir anuo metu iš tikro būta gausių ir gražių pažinčių. Ir vis dėlto J. de Maistro pastaba pasilieka tikra, nors ir nepilna. Ji yra nepaneigiama. Senovės fizika buvo beveik niekis, nes visos šios pažintys buvo labiau panašios į išdraikytus sąnarius, o ne į kūną. Jose nebuvo tvarkos, kuri jas sujungtų, arba šitoji tvarka buvo tokia netobula ir nepilna, kad nepajėgė jų suvesti į vieną centrą, kuris jas suvienytų vienas su kitomis, kuriame jos įgytų Mokslo vardą, surasdamos bendrą savo kilmę.

Mokslas, norėdamas būti tikras, turi gyventi taikoje pats su savimi, nes jis tyrinėja daiktus vienybėje. Tuo tarpu senovės žmonių fizikinės pažintys nepriartino jų prie šviesos, nes jos buvo greičiau proto prietapai, negu spinduliai krypstą į vieną centrą. Jos nejautė reikalo

susijungti ir skelbti Dievo vienybės garbę. Jos padalino dangų ir žemę. Padalinimas joms nekliudė. Tuo tarpu vienybė yra mokslo žymė. Tikroji vienybė žymi tikrą mokslą, klaidinga vienybė žymi klaidingą mokslą, vienybės troškimas žymi mokslo troškimą.

Bet vienybės stoka žymi mokslo stoką. *Deus scientiarum Dominus,* giedojo Samuelio motina Ona. Tarp vieno Dievo idėjos ir mokslo idėjos yra didesnis artimumas, negu atrodo iš viršaus. Atsiminkite, kad čia mes nekalbame apie antgamtinę tvarką. Jeigu senovės žmonės savo nuopuolyje buvo beveik netekę mokslo idėjos, tai jie taip pat buvo beveik netekę ir vieno Dievo idėjos. Čia aš kalbu ne apie mokslo santykius su antgamtiniu Dievo pažinimu, bet apie mokslo santykius su prigimtuoju Dievo pažinimu.

Senovės žmonės buvo netekę ne tik antgamtinio pažinimo. Jie buvo praradę, bent iš dalies ir prigimtąjį Dievo pažinimą. O tie, kurie jį išsaugojo, taip pat išsaugojo ir mokslo idėją. Platonas ją turėjo. Skaitykite jo *Respublikoje* žinomą olos alegoriją[7]): ten rasite mokslo idėją, nes čion įsiterpia vienybė.

---

[7]) Štai tosios alegorijos santrauka: Platonas liepia įsivaizduoti ilgą olą, kurioje nuo pat mažumės būtų už kaklų ir rankų pririšti žmonės taip, kad negalėtų pasijudinti. Tolumoj esanti ugnis šiek tiek nušviestų olą. Pro šią olą eitų žmonės, nešdamiesi įvairių daiktų. Olo-

Dionyzas, prieš tapdamas šventuoju Dionyzu, dar tada, kai jis buvo tiktai Areopagita[8]), tikriausiai turėjo mokslo sąvoką, nes Dievo vienybė paruošė jame Kristaus atėjimą, nes prigimtoji sąvoka paruošė antgamtinę sąvoką, nes vieno Dievo troškulys išrausė prarają, kurią pripildė vienas triasmeninis Dievas. Vaikščiodamas Heliopolyje su Apollophanu Jėzaus nukryžiavimo dieną, Dionyzas nežinojo šio įvykio. Bet jis pastebėjo kai kurias apraiškas. Jis pajautė savyje drebančią mokslo dvasią. Jis pa-

---

je esantieji matytų tik jų šešėlius. Bet jeigu kuris iš oloje esančių išsilaisvintų ir išeitų į pasaulį, jis nepažintų nė vieno daikto, o saulės šviesa jį apakintų. Jam reiktų prie visko priprasti. Jeigu paskui jis vėl sugrįžtų į senąją vietą, dėl tamsos jis nieko nematytų, ir kiti jį išjuoktų, kad jis grįžo su blogomis akimis ir jo raginimo išeiti į pasaulį niekas neklausytų. Platonas šią alegoriją taiko aukštesniam filosofiniam pažinimui.

8) Šv. Dionyzas Areopagita yra buvęs apaštalų mokinys. Ilgus amžius jam buvo priskiriama keletas mistinio pobūdžio veikalų (De divinis nominibus, De mystica theologia, De coelesti hierarchia De eccelesiastica hierarchia), kurie turėjo labai didelės įtakos visais viduriniais amžiais ir apie kuriuos kalba Hello čia ir vėliau, specialiai nagrinėdamas šv. Dionyzą Areopagitą. Bet pastaruoju laiku buvo įrodyta, kad šių veikalų autorius nėra šv. Dionyzas Areopagita. Šių veikalų autorius todėl dabartinėje patrologijoje yra vadinas Pseudo-Dionyzas Areopagita. Hello todėl iš minėtų veikalų charakterizuodamas tikrąjį šv. Dionyzą, buvo suklaidintas netikros tradicijos.

jautė savo širdyje virpančią vienybę ir sušuko: Arba Dievas kenčia arba jis pergyvena kito skausmą. Tai dėl to, kad Dionyzas buvo mokslininkas. Jis buvo ne tik mokytas ir turtingas pažintimis, bet jis buvo ir mokslininkas. Dar prieš išgirsdamas šv. Povilą areopage skelbiant Nežinomą Dievą, jis jau buvo pastatęs savo širdyje altorių, ant kurio degė visas pasaulis ir kuris laukė Nežinomo Dievo. Dionyzas Areopagita geriau, negu Platonas, nes jo siela buvo grynesnė, prieš tapdamas šventuoju Dionyzu, buvo atvaizdas, kuo senovės mokslas būtų galėjęs tapti, jeigu senovė būtų buvusi ištikima prigimtajai Dievo sąvokai.

IV

Senovės žmogus žiūrėjo į gamtą su kaž kokiu slaptingumu ir nežinomu siaubu, žiūrėjo, kaip į priešininkę, kurią reikėjo paaukoti dangaus pykčiui, nes kitaip, atrodė, reikės paaukoti patį save. Ją reikėjo aukoti josios nepažįstant, nes baimė neleido atidengti josios paslapčių. Senovėje gyvuliai buvo tiktai arba įrankiai kovai arba medžiaga aukai.

Virgilijus pradėjo į juos žiūrėti kitaip: be baimės, draugiškai. Bet užtat Virgilijus laukė

didžiojo Tarpininko. Jis pasilenkė prie gamtos, norėdamas ją pamatyti iš arti. Bet užtat jis skelbė naujų amžių atėjimą[9]). Reikia pastebėti, kad šį naują amžių jis skelbia eklogoje, lyg norėdamas šį įvykį apdainuoti sykiu su mylimais savo padarais, lyg norėdamas didžiąją ramybę paskelbti kaimo tyloje, lyg norėdamas liepti paklausyti Rytų tradicijų balso šalia jaučių maurojimo ir tvartelyje švęsti atėjimą To, Kuris turėjo gimti tarp jaučio ir asilo.

Reikia Virgilijui dovanoti už *Eneidą* dėl ketvirtosios eklogos ir dėl kai kurių kaimą vaizduojančių žodžių. Žiūrėdamas į kūriniją draugiška, pasakyčiau beveik išminčiaus, akimi, jis neatmetė, nepaisydamas Augusto dvaro ir Meceno kaimynystės, jis neatmetė iš Rytų einančios vilties, kuri praeidama savo sparnu palietė

---

9) Virgilijus savo ketvirtojoje eklogoje, kuri dažnai vadinama pranašiška, rašo:

„Magnus ob integro saeculorum nascitur ordo...
Iam nova progenies coelo demittur alto...
Ille deum vitam accipiet divisque videbit
Permixtos heroas, et ipse videbitur illis,
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem".

Vertimas: „Kyla visiškai didingi amžiai... Iš aukšto dangaus žengia nauja giminė... Jis (čia Virgilijus kalba apie gimsiantį kūdikį) priims dievų gyvenimą ir regės tarp dievų įsimaišiusius didvyrius ir pats bus tarp jų. Tėviška galia jis valdys nuramintą pasaulį".

ir Vilkės Romą[10]), lyg norėdama pažymėti vietą, kurioje turės išaugti Kryžiaus Roma.

Jėzus Kristus gimė. Žmogus daugiau nebebijo gamtos. Jis pradeda žiūrėti į ją, kaip į lauką, kurį turi išdirbti.

Virgilijus dar neseniai sakė:

„Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes, et inexorabile fatum
Subiecit pedibus strepitumque Acherontis
[avari[11])!“

Tai aišku. Jis prašo dviejų dalykų, kurie jo mintyje ir jo žodžiuose tikrumoje yra viena: stabmeldybės galo ir priežasčių pažinimo, kitaip sakant, stabmeldybės galo ir mokslo.

Todėl aš nesistebiu, kad jis parašė ketvirtąją eklogą.

Žmogus, prašąs pažinti daiktų priežastis, savo maldas kreipia į šviesą. Senovėje mokslą kaip tik pradėjo tie, kurie iš Pirmosios Priežasties priėjo šį prigimtąjį pažinimą. Bet senovė viešomis ir oficialiomis savo apraiškomis ypatingu dirbtiniu būdu išstūmė priežasčių sąvoką. Aš josios neteisiu. Ji bijojo, ir aš tai suprantu.

---

[10]) Vilkės Roma yra stabmeldiškoji Roma, nes, pasak padavimo, Romulą ir Remą, kurie įkūrė Romą, maitino vilkė savo pienu.

[11]) Vertimas: „Laimingas tasai, kuris galėjo pažinti daiktų priežastis, nes jis pamynė po savo kojomis bet kokią baimę, nepermaldaujamą likimą ir šykštuolio Acheronto šėlsmą“.

Neaiškus atsiminimas jai kalbėjo, kad mokslo vardas buvo ištartas tik vieną momentą prieš prakeikimą, o ji nežinojo, koks santykis buvo tarp mokslo ir prakeikimo. Tradicijų aidas jai atnešė tik sakinių nuotrupas, tik išplėštus žodžius, kurių ji nemokėjo sujungti, o mokslo vardas aidėjo šiuose žodžiuose, atlaužomis pasiekusiuose siaubo apimtas tautas.

V

Kai kryžius iškilo ant Kalvarijos kalno, nesuprantama ramybė nusileido ne tik ant žmonių, bet ir ant visos kūrinijos. Šitoji ramybė persunkė kryžiaus išvalytą orą, pralieto kraujo galia įsisiurbė giliau, negu šviesa, ir įsirėžė giliau, negu kardas.

Šv. Povilas aeropage prabilo: In ipso enim vivimus et movemur et sumus. — Jame gyvename, judame ir esame.

Dionyzas tapo šventuoju Dionyzu, ir simbolizmas pridengė kūriniją, įgijusią didingos šventyklos išvaizdą. Ceremonijų aprašymas, kaip jį mums patiekia šv. Dionyzas, atskleidžia gilų gamtos pažinimą ir gilų regimų apraiškų supratimą jų priežastyse. Prigimtosios ir antgamtinės tvarkos santykiai, visuotinės analogi-

jos žymu kiekvienoje vietoje. Šv. Dionyzo veikalai[12]) yra mokslo rūmai.

Atėjus taikai, mokslas pradrįso, pakėlė galvą ir pradėjo tyrinėti kūriniją. Mokslas yra pažinčių taika tarp savęs. Jis yra sutaikintų pažinčių taika. Todėl giedras ramumas yra mokslininko žymė, jo antspaudas, jo ženklas. Jeigu drįsčiau stiliaus žodžiui duoti jo tikrą reikšmę, pasakyčiau, kad giedras ramumas yra mokslo stilius.

Mokslas valdo visa, ką jis apima. Jis kvėpuoja giedra.

Suprastas, kaip kūrinys, kuriam skirta nuo kalnų viršūnės stebėti keturis horizontus, mokslas kalba aiškiai, ir mes patiriame jo paslaptis. Jis ieško kryžių šešėlio, o žmonija yra įpratusi kryžius statyti aukštose vietose. Nuostabi daiktų prigimtis verčia mane pakartoti. Mokslo atžvilgiu pasakysiu tą patį, ką esu pasakęs istorijos atžvilgiu: šios dvi gėlės išsiskleidžia tik tos pačios saulės spinduliuose, o ši saulė yra kryžius. Ieškokite per visus aštuoniolika šimtų metų istorijos šalia Kristaus: jos nerasite, nes jos nėra. Japonijoje istoriška yra tik jos misionierių mirtis. Ieškokite per visus aštuoniolika šimtų metų mokslo šalia Kristaus: jo nerasite, nes jo nėra. Jo yra net mažiau, negu senovėje, nes prigimtoji tvarka labiau yra nuniokota ten,

---

12) Pseudo-Dionyzo Areopagitos.

kur antgamtinė tvarka buvo atmesta, negu ten, kur ji nebuvo pasirodžiusi. Yra tautų, kurios garbina gamtos jėgas, gyvulius, sukurtus daiktus. Ir nuostabus dalykas! Jos neturi mokslo. Norint kūrinį pažinti, reikia jo negarbinti. Reikia jį regėti tokį, koks jis yra. Akis, kuri daiktą perskverbia, kaip kokį šydą, gali eiti daug toliau, negu pats daiktas. Tai, ką Platonas padarė, ką Virgilijus norėjo padaryti, visa tai šitoji akis gali pažinti. Ji įsiskverbia į daiktą, jį atidaro, ji atskleidžia jį valdančių dėsnių paslaptį, paregėdama tvarkančių dėsnių paslaptį[13]. Bet žvilgis, kuris sustoja prie daikto, kaip prie objekto savam kultui, toks žvilgis daikto nemato. Stabmeldybė paneigia mokslą.

Tuos, kurie nepasitiki idėjomis ir reikšmingais laiko tik faktus, maloniai prašau patikrinti istoriškai tai, ką esu pasakęs. Tegul jie suranda stabmeldę ir mokytą tautą.

Sakysite senovės Eigiptas? Bet jis kaip tik patvirtina susektą dėsnį, nes jo mokslas buvo aidas tradicijų, neigiančių stabmeldybę, o kai

---

[13]) Tvarkos idėja, Hello supratimu, yra pagrindinė pasaulio sąrangoje. Ji valdo daiktus, ji juos lenkia, ji sudáro kosmo harmoniją ir grožį. Todėl ir šioje vietoje Hello sako, kad pasaulio daiktus valdą dėsniai yra ne kas kita, kaip tvarkos dėsniai. Akis, paregėdama tvarkos dėsnius, tuo pačiu paregi ir daiktą valdančius dėsnius. Gamtos dėsniai yra gamtinės tvarkos išraiška, objektyvacija, įsikūnijimas.

įsigalėjo stabmeldystė, žlugo mokslas. Eigiptas rodo, kad stabmeldybė ir mokslas niekur negali būti sykiu. Jie žudo vienas antrą.

Mintis ieškoti atitikimo, jungiančio fizinį pasaulį su moraliniu, ir santykių, vienijančių šiuos du pasaulius, yra visai moderni. Senovėje simbolizmo arba visai nebuvo arba jis buvo tiktai lyg koks atsiminimas. Jis buvo tiktai lyg šešėlis. Jis buvo praeinantis, kaip sapnas, ir bailus, kaip aidas. Tautos kartais pastebėdavo savo atminties gelmėse nusitrynusį jo pėdsaką, bet skubindavosi jį pamiršti arba visiškai išnaikinti.

Simbolizmas reikalauja didelio jį reginčios akies skaistumo. Jis yra pilnas Dievo sąvokų. Jis dega dieviška ugnimi. Jis rūksta, kaip smilkalas. Jis ištrūksta iš nešvarių rankų.

Žvilgio skaistumas yra jėga, nudengianti šydą ir leidžianti pro regimą pasaulį pamatyti neregimą pasaulį. Kūrinija turi savo skonį, ji neatveria savo paslapčių pirmam pasitaikiusiajam.

VI

Didžiulis moderninio mokslo rūmas buvo pradėtas daug anksčiau, negu paprastai šiuo metu yra manoma.

Nesakau, kad viduriniai amžiai viską padarė. Bet amžiams reikia būti teisingam, kaip ir žmonėms. Viduriniai amžiai dirbo labai daug. Jie labai giliai įsiskverbė į daiktų prigimtį. Galop — už tai jiems garbė — jie niekados nežiūrėjo į kūriniją skyrium nuo Kūrėjo.

Šitas tad mokslų sujungimas su Mokslu kaip tik užtraukė trijų pastarųjų šimtmečių panieką. Jie tyčiojosi iš vidurinių amžių, kam šie kalbėdami apie viską, kalbėjo apie Dievą, o kalbėdami apie Dievą, kalbėjo apie viską. Jie tyčiojosi iš vidurinių amžių, nes jie norėjo žiūrėti į gamtą, pamiršę josios Autorių, žiūrėti į ją atskirtą, izoliuotą, tyrinėti ją su savo medžiaginiais instrumentais, tyrinėti kaip objektą, be pagarbos, be josios pradžios prisiminimo. Jie manė, kad mokslas bus tikslesnis, aiškesnis, svarbesnis, galingesnis, jeigu jo žvilgis, atplėštas nuo dangaus, rausis žemėje, toli nuo Dievo. Jie tikėjo, kad mokslas bus realus, netekęs idealo. Jie tikėjo, kad jis bus gilesnis tiek, kiek nusileis iš aukštumų.

Jau trys šimtai metų, kai mokslas nužengė nuo kalnų, kuriuose jis tarpo, kuriuose žydėjo, globiamas kryžiaus spindulių. Jau šimtas metų, kai jis atvyko į šią landą, kurioje, negalėdamas išsitiesti ir pakelti akių, dangų pradėjo laikyti pasaka. Jis nupuolė taip žemai, kad net pradėjo niekinti. Quum in profundum venerit, contemnit.

Norint suvokti šios antrosios svetimoterystės baisumą, reikia pažvelgti į nuostabią vienybę tarp mokslų ir Mokslo, kuri buvo prasidėjusi ir kuri skleidėsi šviesoje, kai pasirodė Descartas ir Baconas.

Viduramžiai stengėsi visur jausti gyvenimą, nieko neizoliuoti, dalyvauti išvidiniame kūrybos darbe.

Senovė buvo ypatingai netekusi išvidinės gyvenimo prasmės. Elementas arba elementai, iš kurių buvo sudarytas pasaulis, jai atrodė, lyg laikrodžio rodyklė, veikianti mechaniškai. Thales tokiu elementu laikė vandenį, Xenophanas — žemę, Phericidas — orą, Heraclitas — ugnį. Empedocles sujungė visus keturis. Bet šios hipotezės vaikštinėjo aplinkui kūriniją, kaip nepašvęstieji aplinkui šventyklą, neįeidami į šventų šventąją vietą. Jos laikėsi iš tolo nuo gyvenimo, tarsi būtų bijojusios prie jo prisiartinti, o gal iš tikro jos ir bijojo.

Vidurinių amžių mokslas atėjo ir pasakė:

Būtybės apskritai turi du metafizinius pradus: potenciją ir aktą[14]).

---

[14]) Tikrumoje potencijos ir akto sąvokos į filosofiją yra įvestos ne vidurinių amžių, bet Aristotelio. Viduriniai amžiai jas tik pasiėmė, atgijus aristotelizmui.

Sudėtingos būtybės ir kūnai apskritai turi du fizinius elementus: materiją ir formą[15]).

Materija ir forma fiziniuose daiktuose yra tas pat, kas potencija ir aktas metafiziniuose.

Štai kavos grūdelis. Jūs galite jį sutrinti, bet sutrynę pabandykite iš naujo sudėti arba pagaminti kitą. Suraskite visas medžiagas kurios jį sudaro, galop įsigykite šių medžiagų ir pabandykite pagaminti kavos grūdelį. Dėl ko šis darbas yra negalimas? Dėl to, kad kavos grūdelis be jį sudarančių medžiagų dar turėjo kaž ką, ką jūs galėjote jam atimti, bet ko jūs negalite jam grąžinti. Šis kaž kas yra absoliučiai skirtingas nuo suskaldytų elementų, kuriuos jums vieną po kito atskleidžia skaldomas kūnas. Šis kaž kas kaip tik ir yra forma[16]).

---

15) Materijos ir formos sąvokos taip pat yra Aristotelio padaras. Ši teorija, aiškinanti kūnų sudėtį, yra vadinama *hylemorfizmu* (hylė graikiškai medžiaga, morfė — forma).

16) Medžiagos ir formos teorija gerai tinka aiškinti gyvosioms būtybėms, bet netinka negyviems kūnams. Hylemorfizmas yra atremtas į substancialinius pasikeitimus daiktuose. Tuo tarpu, pasiremiant gamtos mokslais, negalima įrodyti, kad negyvuose kūnuose būtų substancialinių pasikeitimų. Tokių pasikeitimų mes pastebime tik gyvuose padaruose. Todėl negalima atstatyti suskaldyto kavos grūdelio, bet galima atstatyti suskaldytą vandenį, akmenį, kreidą ir t. t., dėl to, kad negyvų kūnų suskaldymas jiems yra tik akcidentalus pasikeitimas. Dėl to hylemorfizmas šiuo metu vis labiau pradeda trauktis iš negyvosios medžiagos (plg.

Forma padaro, kad kavos grūdelis yra kavos, o nę kakao. Forma jį priskyrė prie šios substancijos rūšies ir suteikė jam kavos būtį. Nuostabus dalykas! Norint pažinti medžiagą, reikia pirma pažinti formą, tąją neregimą jėgą, kuri medžiagą substancializuoja, specifikuoja ir individualizuoja[17]. Kitaip sakant, materializmas yra absoliutinis kūnų mokslo paneigimas.

Žmogaus valgoma duona virsta jo kūnu ir krauju. Vadinasi, keisdama savo formą, duona pakeičia ir savo substanciją. (Suprantamą, žodį *forma* čia vartoju filosofine prasme).

Todėl prigimtoji transsubstancija yra gyvybės dėsnis.

A. Mitterer, Das Ringen der alten Stoff-Form Metaphysik mit heutigen Stoff-Physik, Wien 1935; Scholastik, 3 H. 420 p. 1939).

17) Čia Hello nutolsta nuo šv. Tomo ir visai pagrįstai. Šv. Tomas individualizacijos principu laiko ne formą, bet medžiagą: materia signata quantitate. Jis teigia, kad visų tos pačios rūšies daiktų forma yra ta pati ir vienoda, individualiniai skirtumai kyla iš medžiagos. Šį dėsnį šv. Tomas taiko net žmogui, sakydamas, kad Dievas visas sielas kuria vienodas, o jos individualiomis pasidarančios ir visas individulias skirtybes įgyjančios iš kūno. Tai yra absoliutinis kelio užsivertimas asmenybei pažinti. Hello intuityviai suvokė, kad forma yra individuali, kad ji slepia savyje individualinius ir asmeninius skirtumus, kad nėra jokio išvidinio prieštaravimo Dievui sukurti daugybę egzempliorių tos pačios rūšies grynųjų formų — dvasių arba žmonių sielų.

Pūvant medžiaga iš aukštesnės formos pereina į žemesniąją; maitinantis medžiaga iš žemesnės formos pereina į aukštesniąją[18]. Dygstanti substancija pradžioje netenka substancialinės savo formos[19]) ir pradeda irti aplinkui želmenį, tąjį nemirtingą tašką, kuris minta įrančia grūdo substancija ir kuris yra prisikėlimo simbolis.

Dievo Sūnus, sakydamas: „Nisi granum frumenti, cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit multum fructum affert[20]“, išreiškė kūrybos dėsnį, kuriuo perteikiamas gyvenimas ir mirtis.

---

[18]) Tai tinka tik augmeniniam maistui. Valgydami augmenis, mes iš tikro jų formas perkeliame į aukštesnę būtį, nes vegetatyvinis principas persikeičia į sensityvinį. Bet, valgydami gyvulius, mes jų formas tik ardome, neduodami jų vietoje nieko aukštesnio, nes sensityvinis principas yra toks pat mumyse ir gyvuliuose. Mitimas gyvuliais yra mūsiškės tvarkos iškrypimo ženklas. Šiuo atžvilgiu vegetarizmas turi gilesnės prasmės, negu iš sykio atrodo. Taip pat rojinėje būklėje nebuvo mitimo gyvuliais.

[19]) Čia Hello klysta. Grūdo substancialinė forma kaip tik yra toji gyvybė, kuri glūdi želmenyje ir kuri skleidžiasi augdama. Grūdo įra ne substancialinė forma, bet tik išviršinis pavidalas. Substancialinė grūdo forma suįra tik tada, kai grūdas supūsta, bet tuomet jis nedygsta.

[20]) Vertimas: „Jei kviečio grūdas nekris į žemę ir neapmirs, jis pasilieka vienas; jeigu gi jis bus apmiręs, neša daug vaisiaus“ (Jon. 12,24—25).

Jeigu mes pasigelbstime šiuo dėsniu, kad pakiltume prie to dėsnio, kurio jis yra atšvaita, tai kviečio grūdas nukreipia mūsų žvilgį į Tą, kurį jis simbolizuoja. Mes pamatysime gyvenimą ir mirtį susitinkant ant Kalvarijos kalno, o mokslas atsisės į savo vietą kryžiaus papėdėje ant savo sosto.

Iš tikro, koks yra jo darbas?

Visur ieškodamas atvaizdo arba pasėkų To, Kuris yra[21]), mokslas ieško ir suranda, kaip Jis davė kūriniams būtį, nesant jiems, kaip Jam, patiems iš savęs, kaip kūriniai perteikia formas vieni kitiems, nebūdami kūrybiški, kaip Jis[22]). Plena est omnis terra gloria eius. Tai nėra skambi frazė. Tai realybė.

---

[21]) Religingi mokslininki net ir moderniais laikais šį Hello posakį savo darbuose yra realizavę ir patys prisipažinę, kad ieškojo Dievo pėdsakų. Charakteringi šiuo atžvilgiu yra garsiojo gamtininko sistemiko Linné žodžiai: „Regėjau iš miego pabusdamas tik ką praėjusį amžiną, begalinį, visažinantį Dievą. Aš pažinau keletą jo pėdų kūrybos veikaluose, kurie visi ligi mažiausio ir neįžiūrimo turi savyje neišsemiamą jėgos, išminties ir tobulybės gausybę“.

[22]) Kūriniai nėra ta prasme kūrybiški, kaip Dievas, kad jie galėtų kurti *ex nihilo sui et subiecti*, bet jie yra kūrybiški, galėdami kurti *ex nihilo sui*. Taip yra kūrybiški visi kūriniai, pradedant augmenimis ir baigiant žmogumi. Daugelis Dievo atvaizdo žmoguje ieško jo kūrybiškume (A. Jakštas, H. Wronskis, N. Berdiajevas).

Mokslas yra įpareigotas parodyti, kiek pasaulis yra persisunkęs amžinuoju gailestingumu.

VII

Mes metėme keletą žvilgsnių į mokslą senovėje ir viduriniais amžiais. Tikrumoje devynioliktasis šimtmetis visas upes suvarė į jūrą. Norint jį suprasti, reikia žemėlapyje susekti kelią, kurį nubrėžė upės, tekėdamos per kaimo laukus.

Nuo Descarto atėjo mokslui į galvą mintis atsiskirti nuo Dievo, keista mintis, ir tik pripratimas mums neleidžia ja stebėtis tiek, kiek ji yra nuostabos verta. Stebėtis reiškia svaidyti žaibus, ir tai yra vienintelis natūralus veiksmas, kurio gali žmogus imtis, matydamas, kad žmonija ryžosi sukurti mokslą be Dievo.

Šešioliktasis šimtmetis, pradėjęs mokslo sukilimą, pažadino savo dvasioje rojaus katastrofos atsiminimą. Reikia pažymėti, kad jis nemanė Dievo neigti. Jis manė tik be jo moksle išsiversti. Jis pripažino, kad Dievas yra, bet jis norėjo nuo jo nutolti. Jis uždarė jį šventoje arkoje, kad galėtų jį pamiršti.

Tiesa, Dievas yra, sako šešioliktasis šimtmetis, bet žmogus, norėdamas būti mokslininku, turi elgtis taip, tarsi Dievo nebūtų. Kadangi Dievas yra, aišku jis yra tiesa. Todėl bandy-

kime, sako šešioliktasis šimtmetis, palikti šalia tiesą ir atsidėkime mokslui. Sukurkime mokslą šalia Dievo, kuris yra tiesa, atskirkime mokslą nuo tiesos.

Šitaip laisvai jis nekalbėjo, bet šitaip brutaliai jis padarė.

Nepriklausomumo mintis dar tebestovi žmogaus dvasios akivaizdoje, o ši dvasia dar tebėra pilna haliucinacijų. Žmogus manė, kad jam yra gėda mokslo srityje būti palenktam tiesos teigimams, kad garbingiau esą pasitikėti tik savo paties studijomis.

Ir mokslas prisiėmė jam skiriamą vaidmenį. Pamiršdamas, kad jo gyvenimas yra tiesos pažinimas, jis sutiko nukirsti sau galvą, nusižudyti, atsiskirdamas nuo savo pradžios ir nuo savo tikslo, kuriam jis egzistuoja. Jis sutiko būti klaidos pažinimu, nes šalia tiesos yra tiktai klaida.

Sutikęs būti klaidos pažinimu, jis ėmė žavėtis pats savimi, savo galia ir savo nepriklausomumu, nes savimeilė visados auga sykiu su gėda.

Tą dieną, kai šis nusikaltimas buvo įvykdytas, mokslas krito, parblokštas žaibo, nes jis ne tik užsipūtė tą antgamtinę ugnį, kurią prieš jį degino šešiolika šimtmečių, bet, įsileidęs savin maišto dvasią, jis atsiskyrė ir nuo prigimtosios tvarkos. Būtina mokslo ir tiesos vienybė prasideda gamtinėje tvarkoje ir esti atbaigiama

antgamtinėje tvarkoje. Maišto dvasia, įšliaužusi į mokslą, nutraukė santykius ir su pirmąją, prisidengdama noru ją ištirti, ir su antrąja, prisidengusi noru ją pagerbti.

Štai bendra taisyklė:

Maišto dvasia yra kiekvieno mokslo priešas, nes mokslas visados atsiremia į proto atitikimą daiktų prigimtį. Be to, įėjusi maišto dvasia nesustoja ties logiškais neigimais, kuriuos pažadina pirmasis josios neigimas. Ji eina vis priekin savo neigime, nes jai patinka neigti. Ji pasineria tamsybėse, nes ji jas mėgsta. Hegelis yra Descarto sūnus ne savo proto, bet savo širdies logika. Descarto protavimas nebūtinai veda į Hegelį. Bet dvasia, pagimdžiusi Descartą, pažadino dvasią, kuri pagimdė ir Hegelį.

Prigimtoji tvarka apsigaubė šydu, nes akis, norėjusi ją tyrinėti, nebuvo gryna. Žmogus savo darbą pradėjo Dievo neigimu, nes į kūriniją jis žiūrėjo maištininko akimi.

Tuomet tautos pamatė nepaprastą, bet ne negirdėtą reginį: mokslai atitrūko nuo Dievo, o toliau, neišvengdami teisingumo rankos, atitrūko vieni nuo kitų. Tarpusavis jų sąryšis suiro, nes jie nustojo būti vienybėje su Dievu. Nebūdami susiję su Juo, jie pradėjo nebesisieti ir tarp savęs.

Mokslai atsidėjo nesuskaitomiems tyrinėjimams. Jie įsigijo galybę pažinčių. Skrupulingu atidumu ir nenuilstamu stropumu jie studi-

javo daiktų buvimo būdus, bet jie prarado vienybę, kuri sudaro Mokslą ir kuri vadinasi jo garbė.

Jie net manė (reikia apie juos čia kalbėti daugiskaitoje), kad filosofijos mokslas galįs kliudyti pažinti smulkmenas, kurios dabar pasidarė jų pasididžiavimo objektas, kad Būtis esanti tik svajonė, kurios tyrinėjimas galįs kliudyti tiems, kurie mikroskopu rankoje tyrinėja atskiras būtybes. Jie nenušoko vienu šuoliu ligi šio laipsnio. Šiam puolimui reikėjo dviejų šimtmečių nuo šešioliktojo ligi aštuonioliktojo, nuo Descarto ligi Enciklopedijos. Enciklopedija vaizduoja padėjimą mokslų, atitrūkusių nuo Dievo, pasilenkusių ant mikroskopinių gyvūnėlių, neigiančių visa, ko jie nemato, nesuprantančių nieko šiuose menkuose regimuose daikčiukuose, nes mokslai pametė būtybių raktą, ir dabar tebeieško kūrinijos smulkmenų[23]). Laimingi ir išdidūs savo apakime jie tikėjo blogai regimame fakte radę progos išjuokti neregimą tiesą.

Mokslas turi skelbti harmoniją tarp faktų, kuriuos jis tyrinėja, ir tiesų, kurios šiuos faktus laiko, apglėbia ir valdo.

---

[23]) Smulkmenų ieškojimas ypatingai pasirodė aštuonioliktajame šimtmetyje. Todėl šis amžius dažnai yra vadinamas menkniekių amžiumi — siècle des petitesses. K. Joelis jį vadina moteriškuoju amžiumi. Jo metu išsivystė rokoko.

Tuo tarpu aštuonioliktojo šimtmečio mokslai pamiršo kūrybos tiesas, iškraipė kūrybos faktus ir buvo laimingi, galėdami skelbti šių iškraipytų faktų ir šių pamirštų tiesų nesutikimą. Šių dviejų dalykų (faktų ir tiesų, A. M.) nežinojimas, piktos valios padedamas, padarė, kad aštuonioliktasis šimtmetis žiūrėjo į gamtą nešvaria ir neblaivia akimi. Tuomet pasirodė Enciklopedija.

Aštuonioliktojo šimtmečio dvasia buvo ne kas kita, kaip nuodingas dvelkimas, kuris, rodėsi, turįs galios pro odos skylutes įsiskverbti į kraują ir supūdinti visa, ką tik pasiekia. Ir šis dvelkimas palietė mokslą. Mokslas dingo, užleisdamas vietą mokslams. Šitas dvelkimas palietė meną. Menas dingo užleisdamas vietą menams. Dvasinis pradas, palaikąs vienybę, pasitraukė, ir būtybių substancija, netekusi dvasios, virto dulkėmis. Florianas atstovavo literatūrai, Boucher ir Fragonardas tapybai, Voltairis filosofijai, enciklopedistai mokslui. Tai buvo dulkių karalija.

Šitaip tad pasirodė apskritimo spindulių dėsnis.

Juo labiau jie tolsta nuo centro, tuo labiau jie tolsta vienas nuo kito.

„Juo labiau jie tolsta, sako šv. Dionyzas, tuo labiau jie išsiskiria. Žodžiu, juo jie yra arčiau prie centro ar toliau nuo jo, tuo auga jų artinumas arba tolumas ir tarp savęs“.

Taip pat juo mokslo ar meno šakos, kurios yra vieno apskritimo spinduliai, tolsta nuo tiesos, tuo labiau jos tolsta ir vienos nuo kitų. Ir kai jos jau nebemato tiesos, jos nebemato ir vienos kitų.

Aštuonioliktasis šimtmetis taip buvo ištrynęs savyje šviesos žymes, kad mes beveik pamiršome, kaip jis atrodo. Net buvo manoma, kad šis amžius yra likimo pasmerktas, kad jis neturi vietos saulėje. Bet tai buvo klaida. Visi amžiai yra padarę savo darbą, ir net ant jų užkritusios nakties tamsumoje akis gali atskirti, kokios spalvos buvo jų šviesa. Aštuonioliktasis šimtmetis, be abejo, buvo pašauktas apšviesti kūriniją ir mylėti gamtą. Kadangi nuosmūkis visados išlaiko iškreiptą ir išjuoktą savo atvaizdą, todėl Rousseau, Bernardinas de Saint - Pierre ir Florianas sakėsi mylį gamtą. Prigimtoji tvarka Liuterio ir Jansenijaus buvo apšmeižta ir nepažinta[24]). Aštuonioliktasis šimtmetis stengėsi apsiginti ir skelbti savo tiesą. Iš savo tamsos gelmių jis tarė žodžius, kurių pats nesuprato, kuriuos iškraipė, padarė klaidingus, pakeitė, bet kurie, gal būt, buvo blogai suprastas

---

[24]) Liuteris ir Jansenijus pabrėžė, kad pirmykštė nuodėmė žmogaus prigimtį ir apskritai šį pasaulį ne tik apgadinusi, bet visiškai sugadinusi. Visa šioje prigimtojoje tvarkoje esą paliesta blogio, visa yra pikta ir nedora. Vienas tik tikėjimas galįs žmogų išgelbėti iš jo puolimo. Pats žmogus negalįs nieko padaryti.

ir tuo pačiu metu užmirštas aidas žodžių, kuriuos jis būtų ištaręs šviesoje. Aš tikiu, kad šitas amžius buvo pašauktas apginti kūriniją nuo Liuterio ir Jansenijaus. Jis buvo pašauktas ne giedoti — šiam darbui jis neturėjo pakankamai kvapo, — bet pasakoti grožį, esantį prigimtojoje tvarkoje, protestuoti prieš Liuterio „pavergtąją valią“[25], prieš Pascalio neviltį ir kvėpuoti rožių dvelkimu, kurio, atrodo, taip bijojo Port - Royal; jis buvo pašauktas daugiau studijuoti, negu kontempliuoti, bet studijuoti prigimtąją tvarką ir gamtos mokslų svoriu sutriuškinti biaurią jansenizmo galvą.

Jis turėjo pagerbti žmogaus protą, nes jis yra garbingas. Tuo tarpu jis protą išgėdino, nes norėjo jį garbinti, ir jūs žinote kokiu būdu[26].

Viena klaida gimdo daugybę klaidų ir gimdo labai skirtingais būdais. Kai kurias jų ji pagamino tiesiog iš savęs. Kai kurios atsirado reakcijos keliu. Šiuo antruoju būdu jansenizmas, niekinęs kūriniją, pašaukė aštuonioliktąjį šimtmetį, kuris turėjo kūriniją pagerbti, ją ištirti,

---

[25]) Liuteris, priešindamasis laisvos valios dėsniui, pagal kurį žmogus galįs gera daryti, yra parašęs veikalą, pavadintą „De servo arbitrio“ — „Apie pavergtąją valią“, kaip priešginybę ano meto traktatams „de libero arbitrio“ — „apie laisvą valią“.

[26]) Hello čia turi galvoje žmogaus proto pavaizdavimą prostitutės pavidalu ir jos pasodinimą ant altoriaus prancūzų revoliucijos metu.

iššifruoti, ją perskaityti, ja stebėtis, bet kuris kūriniją padarė negarbingą, nes pradėjo ją garbinti ir tuo būdu sugadino savo darbą.

Aštuonioliktasis šimtmetis paliko Europą visiškai įsitikinusią, kad mokslas ir religija esą prieštaraujantieji dalykai, kad reikią žmogui pasirinkti: aukštos dvasios žmonės turi rinktis mokslą, o kiti dėl savo žemumo arba dėl baimės tesirenka religiją[27]).

VIII

Devynioliktasis šimtmetis, alkstąs ir trokštąs pilnatvės, negalės josios pasiekti kitaip, kaip tik giliai sujungdamas mokslą su religiją.

Mokslai turi sukurti Mokslą. Mokslas turi žinoti, suprasti, jausti ir skelbti, kad tiesa yra viena ir kad tikroji religija negali tiesai nei prieštarauti nei kenkti. Reikia atstatyti vienybę su Dievu. Dievas niekados nepažemina savo vardo. Kadangi jis yra vienas, jis niekados jokiu būdu negali sau kliudyti, savęs suklaidint ir sau pameluoti.

Juozapas de Maistras, pirmasis iš dabarties žmonių, turėjo garbės skelbti šią aiškią tiesą. Tai nuostabus faktas ir gilus dėsnis! Garbė yra sakyti ne sudėtingus, keistus, ginčijamus, bet

---

[27]) Čia galimą priminti ir žinomą Goethės posakį: „Kas turi meną, tas turi ir religiją; kas meno neturi, teturi religiją".

aiškius dalykus. De Maistras turėjo garbės parašyti tokį paprastą sakinį:

„Prisiekiu amžinąja tiesa! Mokslas ir tikėjimas niekados nesusijungs be vienybės“.

Tai tas pat, ką pasakyti, kad Dievas yra Dievas. O tuo tarpu šis teigimas atrodė paradoksiškas.

„Mokslai, sako jis kitur, dygsta, kaip visi, kas dygsta; jie auga kaip visi, kas auga; jie siejasi su doriniu žmogaus gyvenimu“.

Ir toliau:

„Perbėkite mokslų sritį ir pamatysite, kad visi jie prasideda paslaptimi. Matematikas grabalioja įsivaizduotų kiekybių skaičiavimo pagrindus, nors jo veiksmai yra visiškai teisingi. Jis dar nevisai supranta begalybių skaičiuotės principą, šį galingiausią įrankį, kurį Dievas patikėjo žmogui“.

Šios nuostabios eilutės atrodo esančios prakalba knygai Mokslo, kuris prasideda paslaptimi. Aštuonioliktasis šimtmetis nekentė paslapties, nes jis nekentė šviesos, ir šios dvi neapykantos sudaro vieną. Jis manė, kad mokslas, norėdamas pataikauti žmogui, turįs neigti paslaptis. Ir kaip tik dėl šito neigimo, dėl šio dvasinio nusiteikimo, iš kurio neigimas gimė, jis prarado mokslų raktą.

Net ir prigimtoje tvarkoje žmogus gauna šviesos tik tada, kai jis pripažįsta prigimtąją paslaptį, sudarančią daiktų pagrindus. Jis su-

pranta tik tiek, kiek nusilenkia. Proto nusižeminimas yra jo didybės matas.

„Nėra nė vieno, sako de Maistras, pojustinio dėsnio, kuris už savęs (atleiskite man šį juokingą posakį) neturėtų dvasinio dėsnio; pirmasis yra tiktai regima šio pastarojo išraiška".

Galop viename garsiame puslapyje jis sako:

„Laukite, kad prigimtas religijos ir mokslo artimumas sujungtų dvi sritis viename genijalaus žmogaus prote: tokio žmogaus pasirodymas negalės būti tolimas; galimas daiktas, kad jis jau yra".

Ir netrukus mokslas pradėjo skristi, tarsi jis būtų laukęs tiktai šio leidimo.

Dabartinio mokslo atradimai yra panašūs į amžių, kuris juos pagimdė. Jie yra labai savotiški, jie turi visuotinumo ir simbolizmo žymių.

Štai geležinkelis, fotografija, telegrafas.

Elektra ir šviesa atskleidė savo paslaptis. Visa žemė tą patį akimirksnį išgirsta tartą tą patį žodį.

Šviesos paslaptis yra kūnų spinduliavimo visuotinumas. Pasaulis yra begalinė fotografijos ploktelė, ir viskas visiems daro paslaptingos įtakos. Mes nepastebime savo veido spinduliavimo, o fotografijos plokštelė jį regimai parodo. Bet jeigu šis spinduliavimas pasirodo ant fotografijos plokštelės, tai jis pasirodo ir visur, tegul ir silpniau, bet visiškai realiai.

Kiekvienas žmogus savo atvaizdą pasiunčia visam pasauliui. Jeigu šio atvaizdo negalima visur pastebėti, tai tik dėl to, kad mokslas nevisur yra pastatęs fotografijos aparatų. Atvaizdas yra visur, trūksta tik fotografijos plokštelės.

Fotografijos garbę sudaro simbolinė josios reikšmė. Jeigu jau fizinis spinduliavimas yra visuotinis dėsnis, tai koks realumas, kokia jėga yra moralinio spinduliavimo? Fizinėje ir moralinėje tvarkoje mes tikime į spinduliavimą tik tada, kai pastebime jo veikimą. Ką mes pergyventume, staiga pastebėję šį visuotinį spinduliavimą? Kas mums atsitiktų, jeigu savomis akimis pamatytume, kokios nuolatinės įtakos mūsų sielos spinduliavimas daro kiniečiams, spinduliavimas aktyvus, bet neregimas, realus, nors ir užmirštas?

Solidarumas yra visų moderninių atradimų dėsnis. Jie visi įvairiais kūrybos keliais jį skelbia. Elektros pasėkos, prikrovimai, iškrovimai, sprogimai, vos įspėjamos išdaigos, taip pat telegrafas — visi šie dalykai, kartais žmogaus apvaldomi, kartais prieš jį sukylą, mus nepaprastai nustebintų, mūsų mintis net negalėtų jų suvokti, jeigu jie mums papasakotų tuos moralinius stebuklus, kuriuos jie simbolizuoja. Atskleisdami paslapčių vidų, jie mums parodytų, kiek troškimas yra veiklus ir kiek malda yra aktyvi. Mes nustebtume, pamatę, kaip šviesa

nuolatos yra priimama, atstumiama, siunčiama, atsiunčiama, ieškoma, vengiama, kaip ji veikia neregimame pasaulyje, vaikščiodama, kur jai patinka. Cheminis degtukas yra labai kuklus ir sykiu labai nuostabus, nes jis parodo visuotinį ugnies buvimą. Fotografija parodo visuotinio spinduliavimo buvimą. Telegrafas, kuris neša žodį, ir garas, kuris neša žmogų, tam tikru būdu patenkina troškimą būti visur, kurį turi žmogus ir jo žodis.

Bet štai kas yra nuostabu: Norint apvaldyti elektrą reikia ne sukilti prieš ją, bet paklusti jos dėsniams. Ji ardo visa, kas jai priešinasi, ir nusilenkia tam, kas jos klauso.

Savo įkarštyje ir savo galybėje suartintas, dabartinis mokslas neaprėžia savo žvilgio tik mūsų gyvenama planeta. Teleskopą jis pavertė tokiu stebuklu, kuriuo negalima atsistebėti. Nepaprastas žiūronų ištobulinimas kaip tik atitinka šį paruošimo amžių, kuris išrado fotografiją, telegrafą, degtuką ir garą. Troškimas matyti iš arti, troškimas palytėti sudaro devynioliktojo šimtmečio genijaus esmę, ir šis genijus pakelia balsą, pažadina snaudžiančią šviesą, snaudžiančią elektrą, snaudžiančią liepsną, snaudžiančius pasaulius. Jis juos kviečia, juos sušaukia, juos suvadina į didžią šventę, į pažinimo ir meilės šventę.

Tų, kurie peržengė daiktų paviršių, nenustebinčiau per daug pasakęs, kad tą momentą,

kai mokslas savo atradimuose įgijo visuotinumo, savo teorijoje jis įgijo katalikiškumo. Be abejo, šis sąjūdis dar nėra išplitęs visuose mokslo aukštuose. Bet viršūnėje jis yra toks aiškus, kad J. de Maistro pranašavimas jau yra išsipildęs.

Iš tikro, žmonės, kaip Humboldtas, nepaprastai daug dirbo. Jie sugabeno ir net sujungė nepaprastai daug medžiagos. Jie ruošė, bėginėjo, žiūrinėjo, tikrino. Humboldtas žinojo daug dalykų. Bet jis nebuvo mokslininkas net grynai prigimtoje tvarkoje, nes jis nieko nesusintetino.

Nepaprastas nusivylimas prislėgė tuos, kurie žiūrėjo, tik tam, kad žiūrėtų. Jų darbas jau baigtas. Jie, kaip darbininkai, atgabeno prigimtį prie žmogaus akių.

IX

Dabar reikia suprasti. Dabartinis mokslas yra įpareigotas Evangelijos šviesoje iššifruoti tuos gausius ir sujauktus bruožus, kurie be tvarkos buvo suversti mūsų akivaizdoje nakties metu. Šis begalinis darbas jau yra pradėtas. Kelias jau yra nurodytas, išvestas, nuvalytas. Geologija jau atsigrįžo į Mozę, ir žemės centras paaiškėjo. Fizika, chemija, visuotinė istorija žingsnis po žingsnio liudija ir skelbia, kad jų

pilnatvė yra moksliškai paliudyti Biblijos mokslinį tikrumą[28]).

Norint trumpai atvaizduoti šį milžinišką sąjūdį, kuris yra ne kas kita, kaip mokslinis aprašymas žemės rutulio, apšviesto gamtine ir antgamtine šviesa, reiktų pažymėti ir apibūdinti didžiuosius darbus, atliktus ir atstovaujamus atsivertusio mokslo.

Neišskirdamas nė vieno kelio, kuriuo žmogus gali pasiekti priežasčių pažinimą, neišskirdamas nė vieno įrodymo, kurį duoda patyrimas arba protas prigimtojoje tvarkoje, mokslas pasiekia viršūnę, kurią Krikščionybė padaro prieinamą. Nieko neišskirdamas, pasinaudodamas, kiekvienu aiškumu, darydamas skirtumą tarp visų daiktų, bet jų neatskirdamas, visa vienydamas, bet nieko nesuplakdamas, mokslas gali pažvelgti į pasaulį didžiu nugalėtojo žvilgsniu, aiškiu ir grynu žvilgsniu, ir šis žvilgsnis paregės visoje

---

[28]) Be abejo, apšvietos ir racionalizmo mokslas per daug nepasitikėjo biblijiniais aprašymais, visus juos beveik laikydamas liaudies pasakomis, neturinčiomis jokio mokslinio tikrumo. Daugybė šių pasakojimų moderninio mokslo šviesoje pasirodė visiškai tikri. Vis dėlto būtų klaida manyti, kad mokslas gali patvirtinti *visa*, kas Biblijoj yra iš profaninės srities. Joje esama dalykų, kurie mokslo niekados negalės būti patvirtinti, nes jie yra aiškios klaidos, pavyzdžiui, žemės sukimasis aplink saulę, atrajojantis kiškis ir tt.. Todėl Hello posakis, kad moderninis mokslas turįs paliudyti Biblijos mokslinį tikrumą, yra pasakytas truputį „dans son ardeur".

kūrinijoje Švenčiausios Trejybės paveikslą ir pėdsaką.

Tikrasis mokslas pralenkia ir sugriauna visas sistemas. Jis pažįsta daiktus tokius, koki jie yra, o ne tokius, kokius juos mėgsta suvokti žmogaus dvasia. Jis juos pažįsta tokius, kokius juos padarė Dievas, o ne tokius, kokius juos svajojo žmogus.

Sistema gamtoje randa savo pačios paveikslą arba pėdsaką. Mokslas gamtoje randa Dievo paveikslą arba pėdsaką.

Pažvelkite į žmogų! Jeigu jis nori, jis gali iš visų mokslų pažinčių sukurti Mokslą. Akmens patys lipa vienas ant kito, nes jiems vieta jau yra nurodyta iš anksto. Pastatas auga pats savaime, nes šviesa yra čia pat. Šviesos charakteris atsispindi ir jame.

Šis žmogus klausinėja mineralus, augmenis, gyvulius, ir visi jam duoda tą patį atsakymą. Jis skirsto būtybes, jis klasifikuoja mokslus pagal šias būtybes, ir iš visų pusių šviečia skaičius *trys*, visados tas pat ir visados skirtingas.

Kūrinija yra palinkusi plokštuma. Tai kylantieji laiptai. Žmogus, jo dvasia ir jo kūnas, sujungia regimus dalykus su neregimais. Kiekvienas daiktas liudija Dievo buvimą. Net menkiausias yra į Jį panašus ir net didžiausias yra į Jį nepanašus. Dangus skelbia jo garbę et sanctum Nomen eius.

Kūrinija yra viena ištisa giesmė. Mokslas ją „slebizavoja“, menas ją giedą, gyvenimas ją pratęsia.

Šv. Povilas pasakė areopage tą dieną, kurią šv. Dionyzas nuėjo paskui jį:

„In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus“.

Negalima skaityti šių trijų žodžių, nemąstant apie tris dieviškosios Trejybės asmenis.

Žmogus, sako šv. Augustinas, yra, regi ir myli: *est, videt, amat.*

In aeternitate Dei viget, in veritate Dei lucet, in bonitate Dei gaudet[29]).

Būtis, šviesa, meilė ir džiaugsmas!

O Tėve, o Sūnau, o Šventoji Dvasia! Žemė yra pilna jūsų garbės!

Kūriniai susijungia su Dievu ir susijungia tarp savęs.

Kardinolas Wisemanas savo prakalboje apie mokslo ir apreikštosios religijos santykius atskleidžia, kokį puikų liudijimą Žodžiui duotų žmogus, kuris parodytų, kad religinis veiksmas įsiskverbia į slapčiausią gamtos sąrangą.

Ant tikro mokslininko pečių gula šis didžiulis uždavinys. Visas mokslo sritis apšviesdamas apreikštosios šviesos spinduliais, Mozės pasakojimą jis sugretintų su visomis geologinėmis

---

29) Vertimas: „Žmogus gyvuoja Dievo amžinybėje, šviečia Dievo tiesoje, džiaugiasi Dievo gerumu“.

teorijomis, su tautų padavimais ir visur paregėtų, kaip gamtos mokslai ir istorija noromis nenoromis atiduoda pagarbą Dievo žodžiui. Jis pasikviestų garsą, šviesą, šilimą ir elektrą: garsas, šviesa, šilima ir elektra atskleistų savo paslaptis žmogui ir pagarbintų Dievą.

Juo labiau fizinis pasaulis yra pažįstamas, tuo labiau jame apsireiškia Dievo žodžių tikrumas. Kiekvienas atradimas yra garbės himnas. Medžiaga yra surinkta. Štai iš kokios nors žvaigždės ateina spindulys. Žmogus jį suskaido ir sužino, ar spindulį pasiuntusioje žvaigždėje yra geležies. Štai šviesos spindulys atsimuša nuo žmogaus veido. Žmogus jį sugauna fotografijos plokštelėje ir šviesai suteikia pastovumo. Atvaizdui jis įsako atsiminti, ir atvaizdas atsimena. Sugautas elektros spindulys neša mūsų žodį. O Viešpatie, kad mūsų žodis būtų to vertas! Žmogus jam įsako eiti, jis eina; įsako grįžti, jis grįžta. Garas, tasai silpniausias iš visų daiktų, traukia mūsų prikrautas didžiules medžiagos krūvas. Priešais jį mūsų įsakymu pabėga kalnai, padarydami praėjimą. Mes perskverbiame žemę, vedami ir stumiami vandens lašo. Ugnis, atrasta kūnų viduje, mums atskleidė savo buvimo paslaptį. Visi mūsų atradimai kalba apie visuotinį solidarumą. Jie kalba ne žodžiais, bet veiksmais. Jau net kūno akims jie parodo šviesos darbus, garo darbus, elektros darbus. Jie realizuoja daugybę tiesų,

kurias aštuonioliktasis šimtmetis vadino svajonėmis.

Štai dėl ko dvasios išmintis yra griežta pareiga, ypatingai griežta mums. Juo kuris žmogus yra drąsesnis, tuo jis turi būti išmintingesnis. Juo mokslas yra drąsesnis, tuo jis turi būti išmintingesnis. Juo tikrovė yra aukštesnė, tuo labiau reikia vengti visko, kas panašu į svajones. Jau seniai žmogus pradėjo neigti prigimtąsias ir antgamtines tiesas. Jis buvo priverstas jas pakeisti iliuzijomis. Jis paneigė kūną; jis buvo gundomas šmėklos. Mes neužmirškime, kad tvarka yra prigimtojo ir antgamtinio pasaulio dėsnis. Šventieji net didžiausiame savo įkarštyje buvo išmintingiausi žmonės. Klaida, norėdama pasiekti aukštumas, nutolsta nuo mokslo.

Aukštumos reikalauja doktrinos tobulai grynos ir be priekaištų. Atsiminkime, kad muzikos pagrindas yra aritmetika[30]), ir skaičius yra harmonijos dėsnis. Griežčiausias tikslumas yra absoliutinė giedojimo sąlyga. Be kliūčių ko-

---

[30]) Čia Hello beveik žodiškai pakartoja viduramžių pedagogo Aegidijaus Romano mintį, kad aritmetika yra muzikos pagrindas. Be abejo, tai yra tik netikslus posakis. Muzikos pagrindas yra ritmas. Bet kadangi ritmas, kaip taisyklingai vykstąs laike, gali būti skaičiuojamas, todėl tam tikra prasme ir gali būti sakoma, kad aritmetika yra muzikos pagrindas, nors šis posakis yra tik tolimas muzikos esmės išreiškimas.

piantieji antgamtinėje tvarkoje parodo, kad jie, turi pilną pažinimą, tikrą ir ramų. Ypač aukštumose reikia, kad koja stovėtų tvirtai. Iš visų žmonių, kurie tvirtai stovėjo, tvirčiausi buvo šventieji. Tuo tarpu klaidos srityje ramybė pabėga nuo žmogaus, kuris, norėdamas eiti prie Dievo, eina paskui savo vaizduotę, ir haliucinacijos jam pradeda rodytis vidurkelyje.

Klaida visados mano, kad tvarka ir meilė prieštarauja viena antrai. Bažnyčia turi antžmogiškos išminties. Šv. Pranciškus Asyžietis — neužmiršime jo niekados — buvo sveikos nuovokos žmogus. Tuo tarpu tie, kurie šalia Bažnyčios norėjo kopti į meilės aukštumas, įkrito į aikščių ir netvarkos duobes[31]). Juo dalykai yra aukštesni, tuo labiau jie reikalauja išminties. Antgamtinėje meilėje tvarka yra dar būtinesnė, negu kur kitur. Štai kelias, kuris veda prie tikslo. Bet iš kairės ir dešinės juoduoja baisios prarajos, į kurias įkrito daugelis norinčiųjų kopti į kalną. Tiesos pakanka viskam ir visiems. Iliuzija tuo tarpu niekam nenaudinga. Saugokimės svajonių, ir išmintis visados tebūna mums mokslo dėsniu, gyvenimo dėsniu ir troškimo dėsniu.

---

[31]) Tiesa, kad Dievo ir artimo meilės srityje Bažnyčia gali padėti žmogui išvengti klaidų. Vis dėlto būtų negalima teigti, kad šalia Bažnyčios negali būti tikros nei Dievo nei artimo meilės.

Juo plaukiojimas jūra yra drąsesnis ir tolimesnis, tuo šiaurės žvaigždė yra reikalingesnė. Mokslas taip pat turi tokią šiaurės žvaigždę, ir šv. Povilas ją yra pavadinęs josios vardu. Tegul mokslas niekados nepraranda savo pradžios, savo tikslo ir savo kelio. Tautų apaštalas savo žodžiais yra nurodęs jam tikslą ir nubrėžęs kelią. Jis norėjo pažinti tiktai Jėzų Kristų ir tąjį Nukryžiuotąjį. Kryžius yra pirmutinis ir paskutinis mokslo žodis. Kryžius yra begalinis žodis kurį švebeldžiuoja ištisos kartos. Kryžius palaiko meilę ir tvarką pusiausvyroje, jas išplečia nesuklaidindamas. Šv. Povilas, kuris paskelbė, kad be meilės jis būtų niekis, yra tobulas tvarkos ir išminties pavyzdys. Jis yra praktiškas žmogus par exellence. Aš nesistebiu, kad tiktai vienas Kalvarijos kalnas jam atskleidė ieškomus horizontus, Mokslo horizontus.